

**Organization for Security and Co-operation in Europe
Mission to Moldova**

**Traficul de fiinte umane, protectia martorilor si cadrul legislativ al
Republicii Moldova:
Raport de evaluare**

**Cercetat si întocmit de catre
Angelika Kartusch si Katy Thompson
cu sprijinul lui
Liliana Sorrentino si al Angelinei Zaporojan
Decembrie 2003**

Versiunea româna a acestui raport prezinta o traducere neoficiala, versiunea originala fiind în limba engleza.

Despre autori

Angelika Kartusch lucreaza în calitate de cercetator în domeniul drepturilor omului la Institutul Ludwig Boltzmann pentru Drepturile Omului, Viena. Este magistrul în drept și se specializează în problemele de combatere a traficului, drepturile victimei și egalitatea sexelor.

E-mail: angelika.kartusch@univie.ac.at

Katy Thompson a absolvit Facultatea de științe politice. Ea a lucrat în calitate de cercetator în domeniul drepturilor femeilor și minorităților și este un avocat cu experiență în dosare penale, calificată să practice dreptul în Anglia și Țara Galilor. Deține titlul de magistrul în dreptul internațional de protecție a drepturilor omului și la moment lucrează în calitate de consultant juridic pentru Misiunea OSCE din Bosnia și Herțegovina, fiind sprijinită de Oficiul Marii Britanii pentru Afaceri Externe și Comunitare.

E-mail: katyt@oscebih.org

Continut

1. INTRODUCERE.....	5
1.1. SCOPURI SI OBIECTIVE.....	5
1.2. METODOLOGIE SI DOMENIUL DE APLICARE	6
1.3. TERMINOLOGIE	7
2. TRAFICUL DE PERSOANE ÎN MOLDOVA – PRIVIRE GENERALA.....	9
3. OBLIGATIILE INTERNATIONALE ALE REPUBLICII MOLDOVA	11
4. PREMISELE PROTECTIEI VICTIMELOR TRAFICATE	12
4.1. INTRODUCERE	12
4.2. DEFINITIA/INCRIMINAREA TRAFICULUI DE PERSOANE.....	12
4.2.1. Standardele internationale.....	12
4.2.2. Aplicarea în legislatia si practica moldoveneasca.....	13
4.2.3. Concluzii si recomandari: definirea/incriminarea traficului de persoane.....	18
4.3. IDENTIFICAREA VICTIMEI TRAFICULUI DE PERSOANE	20
4.3.1. Standardele internationale.....	20
4.3.2. Aplicarea în practica si legislatia moldoveneasca.....	21
4.3.3. Concluzii si recomandari: identificarea victimei traficului de persoane	23
4.4. PROTECTIE SI ASISTENTA	24
4.4.1. Standardele internationale.....	25
4.4.2. Aplicarea în legislatia si practica nationala moldoveneasca.....	27
4.4.3. Concluzii si recomandari: protectie si asistenta.....	28
4.5. CONSIMTAMÂNTUL INFORMAT.....	30
4.5.1. Standardele internationale.....	31
4.5.2. Aplicarea în legislatia si practica nationala moldoveneasca.....	31
4.5.3. Concluzii si recomandari: consimtamântul informat.....	32
4.6. EXONERAREA DE RASPUNDERE PENALA, NEAPLICAREA PEDEPSEI SAU SANCTIUNII	33
4.6.1. Standardele internationale.....	34
4.6.2. Aplicarea în legislatia si practica nationala moldoveneasca.....	36
4.6.3. Concluzii si recomandari: absolvirea de raspundere penala, neaplicarea pedepsei sau sanctiunii penale	38
4.7. REGLEMENTAREA STATUTULUI VICTIMELOR CETATENI STRAINI.....	39
4.7.1. Standardele internationale.....	39
4.7.2. Aplicarea în legislatia si practica moldoveneasca.....	41
4.7.3. Concluzii si recomandari: reglementarea statutului victimelor cetateni straini.....	42
4.8. MASURI ANTI-TRAFIC ORIENTATE ASUPRA DREPTURILOR OMULUI SI A VICTIMEI.....	43
5. PROTECTIA DREPTURILOR VICTIMEI-MARTOR ÎN PROCESUL PENAL MOLDOVENESC.....	44
5.1. INTRODUCERE	44
5.2. DREPTUL LA SECURITATE FIZICA PE DURATA SI ÎN AFARA PROCESULUI DE JUDECATA	44
5.2.1. Standardele internationale.....	45
5.2.2. Aplicarea în legislatia si practica nationala moldoveneasca.....	51
5.2.3. Recomandari: dreptul la securitate fizica.....	62
5.3. DREPTUL LA RESPECTUL VIETII PRIVATE.....	66
5.3.1. Standardele internationale.....	67
5.3.2. Aplicarea în legislatia si practica moldoveneasca.....	68
5.3.3. Recomandari: dreptul la respectul vietii private.....	69
5.4. DREPTUL AL TRATAMENT SPECIAL SI PREVENIREA TRAUMATIZARII REPETATE	70
5.4.1. Standardele internationale.....	70
5.4.2. Aplicarea în legislatia si practica moldoveneasca.....	73
5.4.3. Recomandari: dreptul la tratament special si prevenirea traumatizarii repetate	77
5.5. DREPTUL LA INFORMARE SI ASISTENTA JURIDICA	80
5.5.1. Standardele internationale.....	80

5.5.2. Aplicarea în legislația și practica moldovenească.....	82
5.5.3. Recomandări: dreptul la informare și asistență juridică	84
5.6. DREPTUL LA COMPENSATIE.....	86
5.6.1. Standardele internaționale.....	86
5.6.2. Aplicarea în legislația și practica moldovenească.....	87
5.6.3. Recomandări: dreptul la compensație	90
6. COOPERAREA ÎN MATERIE PENALĂ CU ALTE JURISDICTII	92
6.1. INTRODUCERE.....	92
6.2. EXTRADAREA ȘI TRANSFERUL PROCEDURII	93
6.2.1. Standardele internaționale.....	93
6.2.2. Aplicarea în legislația și practica moldovenească.....	94
6.2.3. Concluzii și recomandări: extradarea și transferul procedurii.....	96
6.3. ASISTENȚA JURIDICĂ RECIPROCA.....	96
6.3.1. Standardele internaționale.....	97
6.3.2. Aplicarea în legislația și practica națională moldovenească.....	100
6.3.3. Concluzii și recomandări: asistență juridică reciprocă.....	103
6.4. COOPERAREA INTERSTATALĂ ÎN DOMENIUL PROTECȚIEI MARTORILOR.....	104
6.4.1. Obligațiile internaționale.....	104
6.4.2. Aplicarea în legislația și practica moldovenească.....	105
6.4.3. Concluzii și recomandări: cooperarea interstatală în domeniul protecției martorilor.....	105
7. REZUMATUL CONCLUZIILOR ȘI RECOMANDĂRILOR.....	106
7.1. NECESITĂȚILE REFORMEI LEGALE	107
7.1.1. Dreptul Internațional	107
7.1.2. Modificări Legislative Interne.....	108
7.2. AUTORITĂȚILE NAȚIONALE: POLIȚIA, JUDICIARUL, MECANISMUL NAȚIONAL DE REFERIRE	116
7.2.1. Instruirea Judecătorilor și Procurorilor.....	116
7.2.2. Planul Național de Acțiuni și Protecția Victimei-Martor.....	117
7.2.3. Infrastructura Instanței de Judecată și a Organelor de Drept.....	117
7.2.4. Ameliorarea Aplicării Legii	117
7.2.5. Mecanismul național de referire pentru victimele traficului de persoane.....	118
7.2.6. Sancționarea funcționarilor de stat.....	121
7.2.7. Consimțământ informat.....	121
7.2.8. Aspectele cooperării bilaterale și internaționale	122
7.2.9. Confiscarea bunurilor și compensarea	123
7.3. AVOCATII / CONSULTANTII VICTIMEI ȘI ONG-URILE	123
7.3.1. Procedurile de examinare și codurile de conduită pentru instituțiile ce lucrează cu victimele	123
7.3.2. Coduri de conduită pentru avocații victimelor.....	124
7.3.3. Regimurile disciplinare ale avocaților.....	124
7.3.4. Media	124
7.4. ORGANIZAȚIILE ȘI DONATORII INTERNAȚIONALI.....	124
8. IZVOARE.....	126
8.1. LEGISLAȚIA NAȚIONALĂ	126
8.2. STANDARDELE INTERNAȚIONALE.....	128
8.3. SURSE DE REFERINȚĂ	132
9. ANEXE	133
9.1. TEXTUL ARTICOLELOR 165 ȘI 206 COD PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA	133

1. Introducere

1.1. Scopuri si obiective

Acest studiu urmareste analiza cadrului legislativ al Republicii Moldova (“Moldova”) în lumina standardelor internationale în materie juridica si politica referitoare la traficul de fiinte umane pentru a *aprecia daca exista un fundament suficient pentru a asigura protectia victimei-martor în cadrul legislatiei* de identificare a victimei banuite a traficului de fiinte umane prin investigarea infractiunii, procedura penala si la faza ulterioara procesului de judecata. Acest studiu a fost solicitat de catre *Misiunea OSCE în Moldova* în cadrul proiectului “Consolidarea Protectiei si Asistentei Victimelor Traficului, Adulti si Minori”. Studiul reprezinta unul dintre elementele unei strategii pentru elaborarea si contribuirea la dezvoltarea unui plan complex pentru sistemul de protectie a martorului-victima în Moldova, în parteneriat cu autoritatile nationale si organizatiile neguvernamentale (ONG-uri) în conformitate cu standardele internationale de aparare a drepturilor omului. Scopul este de a lua masuri cu caracter practic, cum ar fi consolidarea capacitatii furnizorilor de servicii locali, sporirea dezvoltarii mecanismelor de referire si stabilirea unor proceduri standard functionale de tratament al victimelor – adulti si copii. Legislatia slaba, coruptia, capacitatile limitate ale organelor de drept si lipsa resurselor contribuie la impunitatea traficantilor. Din motivul implementarii insuficiente a masurilor de protectie anti-traffic si protectie a victimelor-martori, foarte putine dintre victime se arata deocamdata disponibile sa faca depozitii împotriva banuitilor traficati. De cele mai dese ori victimele evita sa coopereze cu organele de drept din cauza lipsei de încredere în politie si sistemul judecatoresc, precum si de frica represaliilor.

Raportul ofera detalii succinte despre situatia traficului si despre obligatiile internationale asumate de Moldova în domeniul combaterii acestui fenomen si protectiei victimelor sale. El se axeaza pe anumite premise ale protectiei care trebuie asigurate oricarei dintre victimele traficului. Dupa care, raportul se refera la mecanismele de protectie pentru persoanele care participa sau sunt solicitate sa participe în calitate de martori în procesul penal. În primul rând, raportul prezinta procedurile penale de protectie nationale, iar apoi pune în discutie implicatiile protectiei victimelor-martori în situatiile în care este necesara cooperarea juridica transfrontaliera. Aceasta este o problema deosebita pentru Moldova, deoarece ea este tara de origine pentru victimele traficate, care astfel devin implicate în procedurile judiciare ale altor state. La sfârșitul fiecărei sectiuni sunt facute unele recomandari, care apoi sunt grupate dupa domeniul lor de aplicare la finele documentului.

Pe parcurs se presupune necesitatea unui sistem gradual de “protectie” în cauzele de trafic, pentru ca victimele-martori sa aiba acces la diferite nivele si tipuri de drepturi procedurale si neprocedurale din momentul identificarii si pâna la încheierea procesului. Aceste masuri de protectie sunt solicitate astfel încât sa tina cont de specificul lor personal si natura schimbatoare a riscului în timp.

1.2. Metodologie si domeniul de aplicare

Aceasta lucrare reprezinta preponderent rezultatul cercetarilor documentare efectuate de doi consultanti, bazata pe analiza legilor moldovenesti relevante, traduse în engleza de catre *OSCE*, *Consiliul Europei* si *ABA CEELI*. De asemenea, am analizat si standardele internationale care sunt aplicabile pentru Moldova. Aceste standarde se regasesc în tratate internationale privind drepturile omului, conventii bilaterale si multilaterale, norme internationale fara putere juridica obligatorie si obligatii care apar din declaratiile politice si obligatiile organizatiilor guvernamentale internationale si regionale, asa ca *Organizatia Natiunilor Unite*, *Consiliul Europei*, *OSCE* si *Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est*.

Nu am reusit sa analizam minutios fiecare dintre obligatiile asumate si sa evaluam daca acestea sunt onorate de catre autoritatile moldovenesti, prin urmare raportul nu trebuie privit ca o evaluare concludenta a conformitatii cadrului legislativ cu standardele internationale pertinente. Ori de câte ori era clar ca legea corespunde unui anumit standard, acest lucru a fost pus în evidenta, desi atentia noastra primara s-a concentrat asupra aprecierii existentei în legislatie a masurilor de protectie a victimei-martor. Desigur ca întrebarea cu privire la faptul daca Moldova are capacitatea necesara de a face fata acestor angajamente depinde de un sir de factori, cum sunt sprijinul financiar, infrastructura, nivelele coruptiei publice si eficienta directa combinata cu profesionalismul institutiilor corespunzatoare. Nu a fost posibil de facut o apreciere sau anumite recomandari cu privire la toti acesti factori institutionali, financiari si de capacitate, însa, dupa caz, am elucidat si aceste domenii.

Suplimentar, doua vizite în Moldova au consolidat munca noastra prin efectuarea interviurilor cu reprezentantii organizatiilor guvernamentale si ONG-urilor, precum si cu lucratori ai organizatiilor internationale. Majoritatea recomandarilor formulate la aceste întâlniri de catre interlocutorii nostri au fost luate în considerare la întocmirea raportului. Atunci când nu am urmat recomandarile propuse, am încercat sa oferim un motiv în raport, si chiar daca nu am reusit sa fim convingatori, speram ca aceste motive vor fi evidente din concluziile si recomandarile cu caracter general. Contributii majore au fost facute de catre Unitatea Anti-Trafic a Misiunii *OSCE*, iar unele constatari si recomandari sunt orientate spre planificarea programului pentru Misiunea *OSCE* în lumina angajamentelor sale continui de implementare a programului anti-traffic si spre completarea altor activitati.

Aceasta lucrare reprezinta produsul unei munci intense, desfasurate în perioada octombrie – decembrie 2003 si, date fiind schimbarile noi aparute în situatia din Moldova (procesele alerte de reforma legislativa, evolutiile si angajamentele politice de solutionare a problemei traficului de persoane), s-a considerat mai adecvat efectuarea acestei analize la momentul în care ar mai putea fi utila. În consecinta, analiza de fata ar putea sa nu aiba profunzimea care ar fi putut fi realizata în timp, precum si prin alte activitati, cum ar fi deplasarea la instantele de judecata si monitorizarea proceselor pe diferite cauze relevante. Totusi, consideram ca am reusit sa evidentiem un sir de recomandari specifice pentru reforma de drept, precum si modificarile sistemice care ar trebui urmate. În cele din urma, putem spune ca, în general, am evitat sa facem niste formulari foarte

specifice ale recomandarilor, deoarece am considerat ca de cele mai multe ori reformele necesita un proces de analiza din partea autoritatilor nationale din punct de vedere al legislatiei moldovenesti, structurilor administrative si neguvernamentale, înainte ca asemenea formulari ar putea fi elucidate.

1.3. Terminologie

Codul de procedura penala al Moldovei (CPP)¹ defineste “*victimele*” ca persoane carora, prin infractiune, le-au fost aduse daune morale, fizice sau materiale (art.58). Victima poate fi recunoscuta de catre instanta de judecata sau de catre organul de urmarire penala drept “*parte vatamata*” (art.59). Acesta este un statut procesual special, care le ofera drepturi suplimentare, dar si obligatii, cum ar fi obligatia de a face declaratii la cererea organului de urmarire penala sau a instantei judecatoresti (art.60(2) p.2).² Victima sau partea vatamata poate, de asemenea, sa devina “*parte civila*” dupa ce a depus la organul de urmarire penala sau la instanta de judecata o cerere de chemare in judecata, care se va pronunta asupra pretentiei sale in cadrul procesului penal (art.61). Acest statut tine doar de acea parte a procedurii care priveste actiunea civila. CPP califica partea vatamata si partea civila ca parte a acuzarii (art.6 p.31).

Victima sau partea vatamata care fac depozitii in fata instantei mai au si statutul de martor. Art.90 CPP defineste “*martorul*” ca persoana care poseda informatii cu privire la vreo circumstanta care urmeaza sa fie constatata in cauza si care este citata in aceasta calitate de organul de urmarire penala sau de instanta, precum si persoana care face declaratii in calitate de martor. Daca e sa examinam aceasta definitie in cadrul dreptului penal in general, atunci observam ca ii lipseste claritate. Este indoielnic daca asemenea cazuri precum cele la care pare sa se refere art.90 CPP (persoana furnizeaza informatii la politie, insa nu doreste sa faca depozitii in sedinta de judecata deschisa) exista in general, tinand cont de prevederea art.113 CP care incrimineaza refuzul sau eschivarea martorului ori a partii vatamate de a face declaratii, astfel exercitand presiuni asupra tuturor victimelor de a face declaratii in proces.

Astfel, victima nu este neaparat martor, iar martorul nu trebuie neaparat sa fie victima. Anumite atii, astfel exercitand presiuni asupra tuturor victimelor de a face declaratii in proces. persoane intrunesc ambele calitati, fiind de altfel intr-o situatie foarte delicata. Ca victime ale infractiunii ele au, spre exemplu, dreptul la compensatie si tratament special, pe cand statutul de martor mai creeaza aditional o situatie speciala in ceea ce priveste siguranta lor. Raportul de fata se va concentra in special asupra problemei protectiei victimelor traficului si a acelorora dintre ele care devin martori in procesele penale impotriva traficantilor (“**victimele-martori**”).

“*Protectia*” victimei-martor in contextul prezentului raport este definita in sensul larg, cuprinzand nu doar protectia sigurantei fizice a victimei-martor, dar si alte aspecte ale protejarii drepturilor lor, cum este dreptul la informare si dreptul la respectul vietii private.

In functie de etapa procesului penal, traficantul suspectat poate avea calitatea procesuala de banuit, invinuit sau inculpat. Art.63(1) CPP defineste *banuitul* ca persoana fizica fata de care exista anumite

¹ Codul de procedura penala al Republicii Moldova, adoptat la 14 martie 2003, data ultimei modificari – 29 mai 2003.

² Prevederile referitoare la ascultarea martorilor de asemenea sint aplicabile si la ascultarea partii vatamate (art.111(2), art.369(1) CPP).

probe ca a savârșit o infracțiune până la punerea ei sub învinuire. *Învinuitul* este banuitul fata de care s-a emis o ordonanță de punere sub învinuire (art.65(1)). Din momentul în care cauza învinuitului a fost trimisă în judecată, acesta se numește inculpat (art.65(2)).

Atunci când ne referim la “organele de urmărire penală” după cum sunt prevăzute în CPP, raportul utilizează sintagma dată conform acestor reglementări. După caz, este utilizată o terminologie mai specifică, cum este “poliția”, “grănicerii” sau, într-un înțeles mai larg, “colaboratorii organelor de drept” (cea din urmă expresie include, fără a se limita doar la aceste categorii, și poliția și grănicerii).

În conformitate cu art.6 p.47 CPP (care utilizează termenul de “minor”) și art.1 al Convenției ONU cu privire la Drepturile Copilului, “copiii” sunt definiți ca persoane care nu au atins vârsta de 18 ani.

În pofida faptului că majoritatea victimelor traficului de persoane care au fost identificate sunt femei și copii, raportul de față utilizează un limbaj neutru în privința sexului persoanei (adică, ea/el, ei/lei). Aceasta abordare este conformă Protocolului ONU cu privire la Trafic, care se aplică în mod egal traficului de femei, fete, bărbați și copii. Pe lângă aceasta, cercetarea cazurilor de trafic atât peste hotare cât și în Moldova (spre exemplu, traficul de organe) a dovedit existența traficului de bărbați și copii, iar acestea, împreună cu alte cazuri care vor apărea pe viitor, nu trebuie să fie excluse domeniului de aplicare al prezentului raport.

În cele din urmă, trebuie să menționăm că termenii utilizați în raport au fost preluați din traduceri în limba engleză a legilor respective, prin urmare, exactitatea lor trebuie verificată cu versiunea lor originală în limba română. Aceasta limitare trebuie avută în vedere la examinarea limbajului actelor normative citate în acest raport, varianta obligatorie a căreia este în limba română.

2. Traficul de persoane în Moldova – privire generala

Moldova este una dintre cele mai sarace state în Europa în ceea ce privește venitul pe cap de locuitor, motiv din care, nu este surprinzător faptul ca este una dintre principalele state de origine ale victimelor traficului. Radacinile cauzei traficului sunt conditiile social-economice precare, ce includ o rata înalta a somajului printre femei si tineri, discriminare pe temei de sex si violenta în familie. Informatii veridice despre numarul total de persoane traficate din Moldova nu sunt disponibile, în special datorita faptului ca în statele de origine, tranzit si destinatie nu exista niste proceduri standard de identificare a lor. Conform unor estimari, între 600,000 si 1,000,000 de moldoveni traiesc/muncesc peste hotarele tarii sub diverse auspicii si în diverse circumstante.

În perioada ianuarie 2000 – septembrie 2003 Organizatia Internationala pentru Migratie (OIM) si ONG-urile au acordat asistenta la repatrierea în Moldova a circa 1130 de victime, dintre care 46 erau minori. În figura de mai jos sunt aratate profilul sociologic al victimei si date despre procesul de trafic.

Profilul victimei:

- 58% au vârsta între 18-24 de ani
- 10% sînt traficate fiind minore
- 9% au vârsta sub 18 ani
- 49% provin din zonele rurale
- 74% provin din familiile sarace
- 10% provin din orfelinate
- 60% sînt solitare, divortate / separate

Sursa: OIM UCT Chisinau, 2003

Principalele mijloace de recrutare:

- 65% sînt recrutate prin promisiuni false referitoare la locul de munca
- 16% - prin aranjamente false de calatorie
- 5% sînt rapite

Principalele state de destinatie:

- 31% Macedonia
- 22% Bosnia si Hertegovina
- 17% Kosovo
- 9% Albania
- 4% Turcia

Sursa: OIM UCT Chisinau, 2003

Traficul de copii:

- Adolescente traficate în scopul exploatarei sexuale
- Copii în vârsta de pînă la 13 ani traficati în scopul antrenarii la munci fortate, cersit, vânzarea de organe, adoptie ilegala
- 30% dintre victimele identificate au fost traficate cînd erau minore
- 20% din femeile traficate s-au întors acasa însarcinate sau cu un copil
- 70% din victimele repatriate au 2-3 copii care au fost abandonati cît ele au fost peste hotare

Sursa: OIM UCT Chisinau, 2003, UNICEF Chisinau, 2003

Grupurile vulnerabile sunt expuse îndeosebi riscului traficului, cum sunt spre exemplu femeile care fug de abuzul și violența în familie și copii care părăsesc îngrijirea instituționalizată. Multe victime sunt traficate din Moldova anume în scopul exploatarei sexuale, cu toate că există informații insuficiente despre traficul făcut în alte scopuri, cum ar fi pentru a fi supuși la munci forțate, recoltarea organelor, etc.

În ultimii trei ani Moldova a dat dovadă de un șir de inițiative îndreptate spre combaterea traficului. Guvernul a făcut anumite inițiative, inclusiv stabilirea unui Comitet Național ad hoc și adoptarea unui Plan Național de Acțiuni³; instituirea unei unități specializate de poliție; persoane responsabile de combaterea traficului în cadrul Procuraturii Generale și a procuraturilor raionale; în cele din urmă, reforma dreptului penal, care a generat un nou Cod penal și Cod de procedură penală. Constituirea unui sistem durabil de identificare, asistență și protecție a persoanelor traficate, atât adulte cât și minore, este deocamdată la o etapă timpurie de dezvoltare, iar urmărirea penală a traficantilor și accesul la justiție a victimelor lor a fost, până acum, limitată.

³ Planul național de acțiuni pentru combaterea traficului de ființe umane adoptat de Comitetul național pentru combaterea traficului de ființe umane, din noiembrie 2001, Monitorul Oficial Nr.136-138/1274 din 15 noiembrie 2001 ("Planul Național de Acțiuni").

3. Obligatiile internationale ale Republicii Moldova

Conform unui sir de conventii si declaratii internationale si regionale, Moldova are obligatia juridica si politica de a lua masuri pentru protejarea victimei-martor a traficului de amenintari si razbunare. Unele dintre aceste documente sunt instrumente de protectie a drepturilor omului, cum este Conventia Europeana de Protectie a Drepturilor Omului (“CEDO”) sau Conventia ONU cu privire la drepturile copilului (“CDC”) si protocoalele sale optionale, sau Declaratia ONU privind principiile de baza referitoare la justitia pentru victimele infractiunilor (“*Declaratia privind principiile de baza*”). Altele creeaza obligatii în domeniul dreptului penal, cum sunt Conventia Natiunilor Unite împotriva crimei organizate transfrontaliere (“*Conventia COT*”) si Protocolul sau pentru prevenirea, combaterea si sanctionarea traficului de persoane, în special femei si copii (“*Protocolul ONU cu privire la trafic*”), sau Conventia europeana cu privire la asistenta juridica reciproca în materie penala.

Tratatele cu forta juridica obligatorie sunt obligatorii doar pentru “Parti”, adica statele care le-au semnat si ratificat. Tratatele care au fost semnate de Moldova dar înca nu au fost ratificate nu au o forta obligatorie, desi creeaza anumite obligatii (potrivit art.18 al Conventiei de la Viena cu privire la dreptul tratatelor, statele care au semnat dar înca nu au ratificat o Conventie sunt tinute de obiectul si scopul acesteia). Se obisnuieste ca în vederea pregatirii pentru ratificare sa fie instituite anumite proceduri de baza si sa fie create anumite preconditii juridice. Prezentul raport va tine cont, prin urmare, de standardele stabilite în documentele care au fost semnate, dar înca nu au fost ratificate de catre Moldova, cum este *Protocolul ONU cu privire la trafic* sau *Conventia europeana cu privire la transferul procedurii în materie penala* în baza faptului ca statul Republica Moldova doreste sa întreprinda pasi în vederea ratificarii lor.

Moldova, de asemenea, si-a asumat o serie de angajamente politice de a lua masuri pentru protejarea victimelor traficate, pentru protejarea martorilor si pentru a stabili suprematia legii pe plan national si regional prin calitatea sa de membru la organizatii regionale interguvernamentale, precum *OSCE*, *Consiliul Europei* si *Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est*. Pe tot parcursul acestui document se fac trimiteri la angajamentele mentionate.

În cele din urma, exista un sir de standarde ce reies din norme internationale fara putere juridica obligatorie si care emana de la diverse organe ale organizatiilor internationale cum ar fi *UNICEF*, *ICNUDO* si *OSCE-BIDDO*. Acestea se bazeaza pe interpretarile impetuoase ale obligatiilor impuse de tratate si au fost citate în angajamentele politice. Anume din acest motiv în multe cazuri ele au o forta considerabila, desi nu sunt obligatorii din punct de vedere juridic.

4. Premisele protecției victimelor traficate

4.1. Introducere

Pentru a asigura participarea victimelor în cadrul anchetei penale și îndeosebi la procesul public, există anumite premise de ordin juridic și procesual care trebuie să existe pentru a permite victimei să o facă. Aceste premise decurg din obligațiile generale conform dreptului internațional de a proteja toate victimele traficului, dar există și altele care derivă pur și simplu din abordarea cu bun simț al problemei protecției victimei și a ordinii de drept în general. Asemenea chestiuni nu pot fi legate cu strictețe doar de procesul penal și pot să se continue și în alte legi care reglementează sau garantează protecția și asistența victimei, înainte, după și în cursul procesului (spre exemplu: legi cu privire la imigrare, legi cu privire la bunăstarea socială). Aceste premise diferă sau sunt și mai vaste în privința copiilor. Evident, există și premise nejuridice de protecție, care țin de existența infrastructurii, finanțării, etc. Unele din ele sunt, după caz, subliniate în raport, dar nu se află în atenția principală a acestui studiu.

În această secțiune vor fi examinate următoarele premise de protecție a victimei-martor în contextul Republicii Moldova: definiția și incriminarea traficului de persoane, necesitatea unor proceduri eficiente de identificare, disponibilitatea protecției și asistenței, disponibilitatea informării și consultării cu privire la procedurile juridice, neimpunerea sancțiunilor victimei și disponibilitatea permiselor de sedere pentru victimele de origine străină. Fiecare dintre aceste secțiuni conține o analiză a standardelor internaționale, a aplicabilității lor în Moldova și un rezumat cu recomandări.

4.2. Definiția/incriminarea traficului de persoane

Pentru ca victima traficului de persoane să poată fi identificată și pentru urmărirea penală a faptuitorului, această faptă trebuie inclusă în legea națională, în mod ideal fiind conformă cerințelor *Protocolului cu privire la Trafic*. Traficul de persoane a fost incriminat în legislația Moldovei la 18 august 2001, însă această definiție a fost modificată în noul Cod penal adoptat la 18 aprilie 2003, în vigoare din 12 iunie 2003. Infractionile comise înainte de acest moment urmează să fie urmărite penal în baza definiției vechi, deși acest studiu se axează asupra prevederilor și pedepselor prevăzute în legislația actuală.

4.2.1. Standardele internaționale

Definiția universal acceptată a traficului de persoane se conține în art.3 al *Protocolului cu privire la trafic*.⁴ Deși Moldova deocamdata nu a ratificat acest Protocol, înțelegem că, în calitate de stat

⁴ Art.3 (a) al Protocolului cu privire la trafic prevede: notiunea „trafic de persoane” înseamnă recrutarea, transportul, transferul, adăpostirea sau primirea de persoane, prin amenințare sau recurgere la forță ori la alte forme de constrângere, prin rapire, fraudă, înșelăciune, abuz de autoritate sau de o situație de vulnerabilitate ori prin ofertă sau acceptarea de plăți ori avantaje pentru a obține consimțământul unei persoane având autoritate asupra alteia în scopul exploatarei. Exploatarea conține, cel puțin, exploatarea prin prostituarea unei alte persoane sau alte forme de exploatare sexuală, munca sau serviciile forțate, sclavia sau practicile analogice sclaviei, servitutea sau prelevarea de organe;

semnatar, la moment se iau masurile cerute pentru asigurarea conformitatii cu legislatia nationala pentru a permite ratificarea. Din acest considerent, definitia respectiva va fi aplicata si în continuare. Art.5 al *Protocolului cu privire la trafic* obliga statele sa incrimineze aceasta infractiune în legislatia nationala.

4.2.2. Aplicarea în legislatia si practica moldoveneasca

Art.165 al Codului penal⁵ prevede o componenta de infractiune separata: traficul de fiinte umane. Definitia urmeaza modelul *Protocolului cu privire la trafic* si consta din *actiuni*, *mijloace* si *scopuri*. Art.206 incrimineaza traficul de copii si are o structura asemanatoare, desi aplicabilitatea sa si pedepsele prevazute difera (pentru a vedea textul deplin al definitiilor, va rugam sa consultati Anexa 2). Aceste elemente vor fi examinate în cea ce urmeaza.

Actiuni

Actiunile componentei de baza prevazute la art.165(1) (adica: recrutarea, transportarea, transferul, adapostirea sau primirea) sunt enumerate exact ca si în *Protocolul cu privire la trafic*. În privinta copiilor, art.206 mai prevede si actiunile de “*dare sau primire a unor plati ori beneficii pentru obtinerea consimtamântului unei persoane care detine controlul asupra copilului*”, pe când Protocolul le include doar în calitate de mijloace. Consecinta este ca “traficul de copii” poate avea loc chiar în lipsa actiunilor prevazute în *Protocolul cu privire la trafic*, astfel largind semnificatia traficului în cazul în care victimele lui sunt copii. Din punctul nostru de vedere, aceasta nu este o problema, în sensul ca nu submineaza întelesul traficului dupa cum a fost conceput de autori.

Scopuri

Art.165 stabileste urmatoarele *scopuri* ale traficului: exploatare sexuala comerciala sau necomerciala, munca sau servicii fortate, sclavie sau conditii similare sclaviei, de folosire în conflicte armate sau în activitati criminale, de prelevare a organelor sau tesuturilor pentru transplantare.

- Aceasta lista enumara majoritatea scopurilor prevazute în *Protocolul cu privire la trafic* cu exceptia servitutii, care, în schimb, este prevazuta în calitate de *mijloc* (“prin servitute, în scopul întoarcerii unei datorii”). Nu este o problema cu aceasta abordare, deoarece termenul de “practici similare sclaviei” poate fi interpretat astfel încât sa includa si “servitutea”⁶. De asemenea, în realitate servitutea pentru plata datoriei, de cele mai dese ori serveste în calitate

(b) consimtamântul unei victime a traficului de persoane pentru exploatarea amintita, astfel cum este enuntata la lit. (a) din prezentul articol, este irelevant atunci când unul din oricare dintre mijloacele enuntate la lit. (a) a fost folosit;

(c) recrutarea, transportarea, transferul, adapostirea sau primirea unui copil în scopul exploatarei este considerata trafic de persoane, chiar daca nu a fost folosit nici un mijloc mentionat la lit. a) din prezentul articol;

(d) termenul „copil” indica orice persoana cu vârsta mai mica de 18 ani.

⁵ Codul penal adoptat la 18 aprilie 2002, cu modificarile din 31 iulie 2003.

⁶ Vezi pentru comparatie Conventia Suplimentara pentru Abolirea Sclaviei, Comertului cu Sclavii si a Institutiilor si Practicilor similare Sclaviei din 1956, conform careia practicile similare sclaviei includ, printre altele si iobagia si sclavia pentru datorie (art.1(a), (b)).

de mijloc pentru a tine victima în conditii de sclavie sau munca fortata, fara a fi un scop în sine.

- Specificarea notiunii, folosite în Protocol, de “exploatare sexuala”, incluzând exploatarea comerciala si necomerciala, este un lucru pozitiv. Art.165 astfel prevede, spre exemplu, traficul de “mirese la comanda”, care sunt abuzate sexual de catre “sotii” lor.
- Scopul de “folosire în conflicte armate sau în activitati criminale” depaseste definitia continuta în Protocol. Asa cum Protocolul prevede un standard minim de scopuri de exploatare, statele au discretie de a suplimenta si alte scopuri.
- Art.206(1) lit.a) adauga “exploatarea în prostitutie sau în industria pornografica”. Din nou, aceasta nu este o cerinta continuta în *Protocolul cu privire la trafic*, ci este pur si simplu un alt supliment la tipurile de exploatare prevazute expres. Confuzia pe care o creeaza aceasta tratare consta în aceea ca actiunile respective difera oarecum de exploatarea sexuala, fiind necesara enumerarea lor separata. Aceasta implicare genereaza anumite preocupari.
- Art.206(1) lit.b) si c) adauga cuvintele “exploatare prin/în” munca fortata si sclavie, fapt care ar presupune ca “exploatarea” ar avea nevoie de probe suplimentare, în loc sa fie considerata drept inerenta muncii fortate sau sclaviei.
- În art.206(1) lit.c) notiunea de “conditii similare sclaviei” cuprinde “adoptia ilegala”. Este adecvata includerea adoptiei ilegale ca scop, însa probabil ar fi mai bine sa fie separata de sclavie pentru a nu “supraextinde” definitia sclaviei.
- În art.206(1) lit.g) “abandonarea peste hotare” este adaugata în calitate de scop. Din nou, ne aflam în prezenta unei extinderi ai *Protocolului cu privire la trafic* si aparent nu ar fi necesara daca tinem cont de primul *Protocol Optional al CDC*, însa presupunem ca acest lucru este pertinent contextului moldovenesc.

Mijloace

Lista *mijloacelor* reflecta în mare masura standardele Protocolului:

- a) amenintare cu aplicarea sau aplicarea violentei fizice sau psihice nepericuloase pentru viata si sanatatea persoanei (inclusiv prin rapire, prin confiscare a documentelor si prin servitute, în scopul întoarcerii unei datorii a carei marime nu este stabilita în mod rezonabil);
- b) înselaciune;
- c) abuz de pozitie de vulnerabilitate sau abuz de putere prin darea sau primirea unor plati sau beneficii pentru a obtine consimtamântul unei persoane care detine controlul asupra unei alte persoane.

În plus, art. 206 nu pune condiția „mijloacelor”, ceea ce este în conformitate cu prevederile *Protocolului cu privire la trafic* referitoare la infracțiunile ce implică copii.

Totusi, în câteva aspecte, art.165 diferă de standardele Protocolului:

Art.165(1) lit.b) prevede înșelăciunea, însă nu include elementul fraudei din Protocol. Acest lucru nu este o problemă dacă înșelăciunea este interpretată astfel încât să includă și fraudă – în acest caz ambele aceste noțiuni din Protocol s-ar suma în termenul „înșelăciune” inclus în art. 165.

Protocolul nu definește noțiunile de „înșelăciune” și „fraudă”. Conform definițiilor folosite în majoritatea jurisdicțiilor, fraudă este un termen mai îngust sau mai specific și poate fi inclus în noțiunea înșelăciunii. Fraudă presupune ca prin înșelăciune este cauzată o pagubă banască (materială) unei persoane terțe, pe când înșelăciunea nu necesită în mod neapărat pricinuirea unei astfel de daune. Putem presupune ca termenii folosiți în Protocol pot fi interpretați în același sens.⁷

Art. 190 definește fraudă ca „dobândirea ilicită a bunurilor altei persoane prin înșelăciune sau abuz de încredere”. Astfel, putem interpreta ca termenul general de „înșelăciune” se include în termenul „fraudei” care este mai restrâns. Totusi, ținând cont de faptul că Codul Penal nu prevede înșelăciunea ca o infracțiune separată, nu este clar dacă o astfel de interpretare ar fi folosită în practica judiciară.

Deci, în vederea aducerii art. 165 în deplină conformitate cu definiția din Protocol, se recomandă introducerea termenului de fraudă sau unui comentariu ori a unei note interpretative în art. 165 pentru clarificarea termenului „înșelăciune” în sensul Protocolului.

Consimțământul

Misiunea OSCE a recepționat păreri potrivit cărora această definiție revizuită a traficului a condus la sentințe de achitare pe dosare de trafic, datorită excluderii clauzei cu privire la *consimțământul* victimei exploatarii preconizate, după cum este prevăzut în art.3(b) al *Protocolului cu privire la trafic*⁸. Unii practicieni au interpretat excluderea acestei clauze drept indicare a faptului că atunci când “consimțământul” a fost dat cu privire la forma de exploatare planificată, acest lucru a subminat tragerea la răspundere a banuitului (spre exemplu atunci când victima știa de la bun început și a fost de acord cu faptul că urma să lucreze în calitate de prostituată). Aceasta pare a fi agravat de dificultățile care au apărut la obținerea probelor pentru a demonstra constrângerea și/sau înșelăciunea care a avut loc pentru a face posibil traficul (spre exemplu atunci când persoanele consimt la vânzarea organelor lor). De aceea, s-a susținut că prevederea despre consimțământ ar trebui să fie introdusă din nou pentru a soluționa aceste probleme.

Conform opiniei autorilor, includerea unei asemenea prevederi nu are nici o consecință asupra compatibilității definiției date cu standardele internaționale. Totusi, este important de menționat că autorii nu consideră că introducerea unei asemenea stipulări ar rezolva problema expusă mai sus.

⁷ Interpretarea dată termenelor Protocolului a fost propusă de Institutul Judiciar din Kosovo în comentariu definiției traficului înserat în Regulamentul UNMIK 2001.

⁸ Vezi art.113 al Codului penal vechi

În primul rând, constientizarea de către victima a activității în care ea/el va fi angajată, spre exemplu prostituția, n-o poate feri pe ea/el să devină victimă traficului: în timp ce este la curent cu *natura* lucrului, el/ea ar putea fi indus/a în eroare (prin înșelăciune, impunere, etc.) cu privire la *condițiile* de lucru. Prevederea consimțământului va oferi claritate, însă lipsa ei nu va modifica definiția.

Într-al doilea rând, autoritățile de urmărire penală oricum sunt obligate să demonstreze existența fiecărui element al componentei de infracțiune, inclusiv *mijloacele coercitive*: art.3(d) al *Protocolului cu privire la trafic* menționează că nu este relevant consimțământul doar atunci când “*au fost utilizate unul din mijloacele [coercitive] expuse la lit.(a)*”, astfel, oricum este necesar de a proba folosirea amenințării sau aplicarea forței, înșelăciunii sau altor abuzuri de putere sau stări de vulnerabilitate.

În caz contrar, traficul (în sensul *Protocolului cu privire la trafic*) nu a avut loc. Spre exemplu, dacă o persoană consimte să-și vândă un rinichi, iar consimțământul sau nu era relevant pentru demonstrarea componentei de infracțiune, oricum ar fi necesară probarea faptului că persoana a fost înșelată pentru a-și da consimțământul sau că acest consimțământ a fost obținut prin abuz de putere sau vulnerabilitate. Dacă nu este demonstrat acest lucru, atunci traficul nu a avut loc.

Ar fi neadecvat să excludem cerința de a demonstra aceste mijloace coercitive deoarece ar apărea o interpretare cu totul distinctă a infracțiunii definite internațional și, în orice caz, aceste acțiuni (efectuate fără recurgerea la mijloacele indicate) s-ar califica drept infracțiuni, cum ar fi cele de proxenetism, muncă forțată sau sclavie⁹. În loc să modificăm definiția pentru a include clauza consimțământului, probabil ar fi mai binevenită dezvoltarea unui comentariu sau a unei note interpretative care ar elucida problemele de ordin juridic ridicate de victima “care-și da consimțământul” pentru a fi de folos instanțelor de judecată și procurorilor.

Copiii

Art.206 prevede o componentă de infracțiune specifică, în care victimele infracțiunii sunt copii, deși este îngrijorător că termenul de “copil” nu este definit de Codul penal. Art.3(b) al *Protocolului cu privire la trafic* precizează că sunt copii persoanele care nu au atins vârsta de 18 ani. În Codul de procedură penală termenul de minor este utilizat în sensul persoanelor sub 18 ani, ceea ce indică asupra faptului că Moldova acordă persoanelor până la 18 ani o protecție specială, dar acest lucru ar mai putea însemna că termenul de “copil” diferă de cel de “minor”. Suplimentar, Codul civil definește capacitatea deplină de exercițiu, care începe la data când persoana împlinește vârsta de 18 ani¹⁰. În cele ce urmează, ne vine în ajutor Legea privind drepturile copilului care prevede în principii generale (art.1(2)) că “În conformitate cu prezenta lege, o persoană este considerată copil din momentul nașterii până la vârsta de 18 ani”¹¹. Cu toate acestea, este evident că definiția în cauză se limitează doar la aplicarea acestei legi.

⁹ Art.220 și art.167 CP.

¹⁰ Art.20 Cod civil, adoptat la 6 iunie 2002 (nr.1107-XV din 06.06.2002. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.82-86 din 22.06.2002)

¹¹ Legea privind drepturile copilului adoptată la 15 decembrie 1994 (nr.338-XIII din 15.12.1994. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.13 din 02.03.1995)

Dat fiind faptul ca aceasta componenta de infractiune a fost introdusa pentru a permite Moldovei sa ratifice Protocolul cu privire la Trafic, presupunem ca acest termen se refera, totusi, la persoana care nu atins vârsta de 18 ani, desi ar fi binevenita specificarea respectiva în textul Codului penal.

Pedepse

Componenta de baza a traficului dupa cum este definita în art.165(1) se pedepseste cu închisoare de la sapte la cincisprezece ani, iar traficul de copii din art.206(1) cu închisoare de la zece la cincisprezece ani. Nici *Protocolul cu privire la trafic*, nici *Conventia COT* nu contin recomandari cu privire la gravitatea pedepsei. Unul dintre principiile generale ale pedepselor în dreptul penal este ca ele trebuie sa previna comiterea infractiunilor si sa fie proportionale cu gravitatea infractiunii. Aceste pedepse sunt suficient de severe pentru a avea efect preventiv. Totusi, trebuie sa ne întrebam daca acest grad înalt de pedeapsa este proportional cu gravitatea componentei de baza în toate cazurile de infractiuni de acest gen. O singura actiune de recrutare a persoanei în activitatea de prostitutie prin recurgerea la înselaciune neînsemnata (spre exemplu persoana câstiga în final 800 Euro, desi initial i-au fost promise 1000 Euro) sau aplicarea violentei fizice moderate, fara a periclita sanatatea victimei ar trebui sa fie pedepsita cu cel putin sapte ani de privatiune de libertate. (Prin comparatie, infractiunea de sclavie (art.167 CP) prevede pedeapsa în forma de amenda sau privatiune de libertate pe un termen de la trei pâna zece ani).

Acest prag minim de pedeapsa care este prea mare poate duce la faptul ca procurorii si judecatorii care examineaza dosare penale sa ezite urmarirea penala si pedepsirea cazurilor de trafic conform art.165. De aceea, se recomanda luarea în considerare a posibilitatii de micșorare a pragului minim de pedeapsa prevazut la art.165(1). Asemenea modificari ar putea solicita adaptari corespunzatoare ale pedepselor prevazute la art.165(2) si (3).

Art.165(2) si (3) prevad un sir de circumstante agravante, care permit aplicarea unor pedepse mai grave (10-20 de ani si 15-25 de ani / privatiune de libertate), si anume: daca infractiunea a fost îndreptata asupra unei femei gravide, daca s-a soldat cu consecinte grave sau daca a fost comisa în mod repetat sau de catre un grup criminal organizat. Aceste prevederi sunt foarte importante, însa, în acelasi timp, anumite inconsistente impun o clarificare:

- Mijlocul “*amenintarii cu divulgarea informatiilor confidentiale familiei victimei*” (art.165(2) lit.f)) are o însemnatate practica. Deseori, faptul ca femeia este antrenata în prostitutie nu este cunoscut de catre familia ei, împrejurare care este folosita pentru a o impune sa intre într-o situatie de exploatare. Cu toate acestea, gravitatea acestei forme de amenintare nu se compara cu seriozitatea altor mijloace mentionate în acelasi alineat, precum tortura, folosirea violului sau a armei. Respectiv, nu pare a fi proportionata aplicarea pedepsei de 10-20 de ani închisoare pentru recurgerea la o asemenea amenintare. Prin urmare, este recomandata excluderea acestui element, fie integrarea lui în componenta de baza (adica, art.165(1) lit.a)).
- Art.165(2) lit.f), în partea în care se refera la aplicarea torturii, violului, armelor, si art.165(3) lit.b) (“...soldata cu vatamarea grava a integritatii corporale”) se suprapun. Totusi, deoarece alin.(3) duce la o pedeapsa mult mai grava decât alin.(2), este foarte important de clarificat domeniile de aplicare a ambelor prevederi.

- Circumstanțele menționate la art.165(2) lit.f) includ vago expresie “*precum și prin alte mijloace*”. Principiul supremației legii solicită ca prevederile legale să fie formulate cât mai exact posibil, pentru a face acțiunile statului previzibile pentru subiecți de drept. Este foarte îndoielnic dacă această exprimare a unei circumstanțe agravante este suficient de clară. Cele elucidate alimentează o îngrijorare deosebită, dat fiind că acest alineat prevede sancțiunea de 10-20 de ani privațiune de libertate. Din acest motiv, este recomandată excluderea ei sau clarificarea prin alți termeni.
- Art.206(2) lit.b), d), e) și f) stipulează pedepse agravate pentru situația în care scopurile de exploatare urmărite au fost atinse. Acest lucru nu este problematic, dar totuși ar trebui să se ia în considerare posibilitatea includerii unei asemenea prevederi și pentru adulți. De asemenea, scopurile de adopție ilegală și abandonare nu sunt incluse în această listă, ceea ce pare a fi o contradicție. (Doar dacă nu se consideră că “*adopția ilegală*” se include în noțiunea de “*sclavie*”, iar dacă acesta este cazul, atunci acest lucru trebuie concretizat în comentariu sau în notele interpretative).

Alte infracțiuni corelate

După cum s-a menționat pe scurt mai sus, Codul penal conține și alte componente de infracțiune care pot fi incriminate banuitorilor autori ai infracțiunii atunci când nu pot fi întrunite toate elementele componente de trafic. Acest lucru se poate întâmpla atunci când poliția și procuratura au făcut tot posibilul pentru a cerceta împrejurările și faptele cauzei și pentru a obține probele necesare. Cu toate acestea, dacă faptele nu permit calificarea traficului sau întrunirea tuturor elementelor componente de infracțiune nu pot fi probate, atunci banuitorii nu pot fi urmăriti penal pentru comiterea unei asemenea infracțiuni. Credem că autoritățile moldovenești vor considera utilă includerea în Codul penal a unei prevederi despre contrabandă cu migranți conform *Protocolului Nr.2 la Convenția COT, cu privire la contrabandă cu migranți pe cale terestră, aerului și pe mare*¹². Existența unei asemenea prevederi va ajuta procuratura și organele de drept să realizeze diferențele dintre traficul de persoane și contrabandă cu migranți. Acest lucru va ameliora sarcina de identificare a victimelor și urmărire penală a infracțiunilor respective.

4.2.3. Concluzii și recomandări: definirea/incriminarea traficului de persoane

Analiza juridică nu substituie practica și interpretarea judiciară a diverselor fapte pe diferite cauze. Aceste prevederi sunt noi și sunt mai rar utilizate, iar interpretarea lor urmează să se îmbogățească prin argumentele creative ale acuzării sau ale unui eventual comentariu. Definiția traficului de persoane în legislația moldovenească este satisfăcătoare la suprafață, întrunind cerințele *Protocolului cu privire la trafic*. Ar mai fi necesare unele modificări care i-ar îmbunătăți logica și aplicarea sa, motiv din care autorii sugerează examinarea următoarelor posibilități:

¹² Art.3 al Protocolului Nr.2 la Convenția COT, cu privire la contrabandă cu migranți pe cale terestră, aerului și pe mare (“Protocolul cu privire la contrabandă cu migranți”).

⇒ **Modificările propuse la Codului penal:**

Art.165 Cod penal:

- Art.165(1) lit.b): se recomanda adaugarea termenului de “frauda” sau clarificarea interpretarii termenului de “înselaciune” pentru a include si notiunea de frauda.
- Art.165(2) lit.f): examinarea posibilitatii excluderii elementului “*amenintarii cu divulgarea informatiilor confidentiale familiei victimei*” sau includerii lui în art.165(1) lit.a).
- Art.165(2) lit.f): contine, printre altele, aplicarea torturii, violului, armelor si astfel se suprapune cu art.165(3) lit.b) (“...soldata cu vatamarea grava a integritatii corporale”). A se lamuri domeniile de aplicare a fiecareia dintre prevederi.
- Art.165(2) lit.f): include vaga expresie “*precum si prin alte mijloace*”. Ar fi de dorit excluderea sau concretizarea în alt fel a acestei expresii.
- Pedepse: a se lua în considerare posibilitatea prevederii pedepselor agravate atunci când scopurile de exploatare urmarite au fost realizate (la fel ca în art.206) si reducerea pragului minim de pedeapsa pentru aceasta infractiune

Art.206 Cod penal:

- Art.206(1) lit.a): a se considera posibilitatea excluderii “exploatarei sexuale ... în prostitutie sau în industria pornografica” si adaugarea acestor concepte într-o nota interpretativa/comentariu în care se defineste întelesul “exploatarei sexuale”.
- Art.206(1) lit.b) si c): a se considera posibilitatea excluderii sintagmei “exploatarei prin”, deoarece aceasta notiune este inerenta muncii fortate sau situatiei de sclavie.
- Art.206(1) lit.c): a se separa “conditiile similare sclaviei” de “adoptia ilegala” pentru a nu “supraextinde” notiunea de sclavie.
- Art.206(2) lit.b), d), e) si f): a se considera posibilitatea includerii adoptiei ilegale si abandonului în lista rezultatelor agravate (doar daca nu se considera ca “*adoptia ilegala*” se include în notiunea de “*sclavie*”, iar daca acesta este cazul, atunci acest lucru trebuie concretizat în comentariu sau în notele interpretative).
- Trebuie sa se reglementeze expres ca prin copii se înțeleg persoanele care nu au atins vârsta de 18 ani. Aceasta clarificare trebuie introdusa în cadrul art.206 sau într-o sectiune generala cu definitii.

⇒ Includeti o prevedere referitoare la contrabanda cu migranti potrivit *Protocolului cu privire la contrabanda cu migranti*.

- ⇒ Elaborati o recomandare interpretativa si/sau un comentariu pentru interpretarea articolelor 165 si 206 ale Codului penal pentru a sprijini activitatea organelor de drept, a avocatilor, procurorilor si judecatorilor chemati sa aplice aceste prevederi. Aceasta trebuie sa contina o analiza a practicii moldovenesti, jurisprudentei altor state si notele explicative ale *Protocolului cu privire la Trafic*. O atentie deosebita trebuie acordata explicarii implicatiilor categoriei de “victima care si-a dat consimtamântul” si definitiilor exploatarii, exploatarii sexuale si sclaviei.

4.3. Identificarea victimei traficului de persoane

Pentru existenta unor proceduri reusite de protejare a tuturor persoanelor traficate si pentru a face posibil pentru ele accesul la justitie, este foarte importanta prezenta metodelor si procedurilor de identificare. Acestea trebuie sa fie aplicate în practica în modul corespunzator de catre autoritati. Aceasta obligatie reiese din standardele internationale, fiind si un rezultat firesc al necesitatii de a identifica victimele (potentialii martori) pentru a le proteja si pentru a obtine probe necesare urmaririi penale a faptuitorilor.

4.3.1. Standardele internationale

Protocolul cu privire la trafic nu mentioneaza expres cerinta de identificare a victimelor traficului de persoane, desi aceasta necesitate poate fi dedusa din obligatiile de protejare a victimei si prevenire a traficului. Art.6(3) reglementeaza necesitatea de a “lua masuri pentru recuperarea fizica, psihologica si sociala a victimei”, iar art.10(2) obliga statele sa “ofere sau consolideze pregatirea organelor de drept, imigrationiste si a altor functionari competenti în prevenirea traficului de persoane”. În continuare se concretizeaza ca aceasta instruire trebuie sa se axeze pe prevenire, urmarire penala si protectia drepturilor victimei¹³. Logic, ar urma ca pentru atingerea acestor scopuri este necesar ca functionarii vizati sa fie apti de a identifica persoanele traficate.

Grupul de Actiuni al Pactului de Stabilitate reafirma aceasta abordare: “protectia victimei începe cu identificarea si recunoasterea victimelor”¹⁴. Statele membre ale *OSCE* au hotarât sa adopte un Plan de Actiuni, prin care s-au obligat sa înfiinteze un Mecanism National de Referire pentru victimele traficului de persoane, în scopul oferirii unor recomandari despre

“facilitarea identificarii corecte si a tratamentului corespunzator pentru victimele traficului, prin modalitati care respecta parerile si demnitatea persoanei vizate”

si conlucrarea în aceasta privinta cu ONG-urile¹⁵. Acest Mecanism National de Referire este obiectul unor vaste explicatii facute de Unitatea Anti-trafic a *OSCE-BIDDO*, care urmeaza a fi publicate într-un ghid practic în anul 2004 pentru a facilita implementarea sa la nivel national.

¹³ Art.10(2) al *Protocolului cu privire la Trafic*

¹⁴ “Masuri speciale de protectie pentru victimele traficate care se constituie ca martori” Portoroz, 26-27 martie 2003 (“Documentul de la Portoroz al Pactului de Stabilitate”), pag.2. Sugestie: a se folosi citatul din tabelul din anexa.

¹⁵ Decizia Nr.557 a Consiliului Permanent al *OSCE* (PC DEC/557), Planul de Actiuni *OSCE* pentru Combaterea Traficului de Fiinte Umane, 24 iulie 2003 (“*Planul de Actiuni OSCE*”). Sectiunea V, paragrafele 3.1-3.6. Definitia

Linia directoare Nr.2 din *Recomandarile ICNUDO* precizeaza cu anumite detalii aceasta cerinta, care include dezvoltarea unui set de recomandari si proceduri pentru functionarii de stat, acordarea instruirii, sustinerea cooperarii oficiale cu ONG-urile¹⁶. Comitetul de Ministri al *Consiliului Europei* recomanda o “*instruire speciala*” a oficialilor de stat într-un “*identificarea cazurilor de trafic în scopul exploatarei sexuale*”. Necesitatea de a întreprinde masuri pentru identificarea adecvata a victimelor infractiunii de asemenea rezulta din obligatiile generale corelative drepturilor victimei: potrivit *Declaratiei cu privire la principiile de baza* persoanele în privinta carora exista probabilitatea contactarii cu victimele traficului trebuie sa treaca o pregatire speciala necesara pentru a putea identifica victimele traficului si pentru a cunoaste nevoile lor¹⁷.

Din punctul de vedere al drepturilor copilului, *Recomandarile UNICEF* accentueaza necesitatea “eficacitatii, operativitatii si coordonarii eforturilor dintre institutii pentru identificarea corespunzatoare a victimelor copii”¹⁸. Este important ceea ce se mentioneaza referitor la faptul ca atunci când vârsta nu se stie cu certitudine si când exista motive de a crede ca victima data este copil, trebuie sa opereze prezumtia ca aceasta victima este copil, urmând sa beneficieze de masuri speciale de protectie cerute pentru copii.

4.3.2. Aplicarea în practica si legislatia moldoveneasca

Victima traficului de persoane poate fi depistata în Moldova pe diverse piste si mijloace, în functie de amplasarea lor în lantul de trafic. Aici, exista câteva posibilitati:

- Schema de repatriere pentru cetatenii Republicii Moldova aflati peste hotare (spre exemplu prin OIM).
- Sosirea voluntara a cetatenilor Republicii Moldova la frontiera, care au reusit sa scape din situatia de trafic si care s-au întors cu forte proprii.

Mecanismului National de Referire: “creaza un cadru de cooperare prin care statele implicate își îndeplinesc obligatiile de protejare si promovare a drepturilor omului ale persoanelor traficate, coordonându-si eforturile într-un parteneriat strategic cu societatea civila si alte parti implicate în tratamentul victimelor traficului... **MNR trebuie sa includa: indicatii care permit identificarea exacta si tratamentul corespunzator al persoanelor traficate, care respecta parerile si autonomia ca atare a persoanelor traficate;** referirea persoanelor traficate la institutii specializate care ofera adăpost si protectie maxima împotriva prejudiciului fizic si psihic...; stabilirea mecanismelor adecvate, cu putere oficial obligatorie, menite sa conformeze asistenta victimei cu eforturile de cercetare si urmarire penala a infractiunii... Responsabilitatile si competentele urmeaza a fi definite astfel încât sa asigure protejarea si promovarea drepturilor omului ale tuturor persoanelor traficate, indiferent de disponibilitatea lor de a coopera cu organele de drept.” Manualul OSCE/BIDDO: Mecanismul National de Referire. Unirea eforturilor pentru protejarea drepturilor persoanelor traficate. Urmeaza a fi publicat.

¹⁶ Principiile si Liniile Directoare Recomandate de ICNUDO cu privire la drepturile omului si traficul de fiinte umane, E/2002/68/Add.1, 20 mai 2002 (“*Recomandarile ICNUDO*”) Paragrafele 1-3 ale Liniei directoare Nr. 2.

¹⁷ Art.16 si Îndrumar de referinta pentru revizuirea legislatiei în domeniul combaterii traficului de persoane, cu accent pe Europa de sud-est al OSCE-BIDDO, 2001 (“Îndrumarul de referinta BIDDO”) pag.68.

¹⁸ Recomandarile UNICEF pentru protectia drepturilor copiilor victime ale traficului în Europa de sud-est, mai 2003 (“*Recomandarile UNICEF*”) par.3.1.

- Cetatenii Republicii Moldova care au fost deportati din alte parti: care sosesc la aeroport sau la punctul de trecere a frontierei vamale sau care tranziteaza legal din Odessa, Ucraina, unde ea/el putea fi deportata de catre autoritatile altor state.
- În calitate de victima a traficului originara dintr-un alt stat, care a fost traficata într-un stat tert si care soseste la hotar sau care intra în contact cu autoritatile statale prin activitatea organelor de drept sau auto-denuntare.
- Oricare dintre victimele traficului poate intra în contact cu lucratorii serviciului de asistenta medicala sau sociala.

Din aceste considerente, diversi functionari publici, îndeosebi, serviciile de la frontiera, politia, judecatorii, procurorii, Ministerul Afacerilor Externe si lucratorii din sferele medicala si sociala pot intra în contact cu victima în asemenea circumstante. Desi acest studiu nu urmarea sa faca o analiza aprofundata a metodelor de lucru ale tuturor acestor institutii de stat, nu a fost dificil de ajuns la concluzia ca trebuie sa se atraga o atentie sporita dezvoltarii metodelor eficiente de identificare. Acest lucru ar permite Moldovei sa faca fata cerintelor internationale care exigea accesul victimei la drepturile sale si, în special, la protectie. OSCE a depistat lipsa procedurilor standardizate de identificare sau a listelor de verificare cu indicatori, a pregatirii specializate, a masurilor pluri-institutionale sau a unui sistem de referire care implica grupuri statale si neguvernamentale.

Dupa cum s-a mentionat anterior, exista o unitate de politie specializata anti-traffic sub egida Directiei pentru Combaterea Crimei Organizate de pe lângă Ministerul Afacerilor Interne, însa nu acesta este primul punct de contact pentru toate victimele traficului. Atunci când aceasta unitate depisteaza victime, se pare ca exista o practica neoficiala de referire a acestor persoane la Centrul pentru Prevenirea Traficului de Femei (un ONG), care le acorda asistenta juridica, sau la OIM, care ofera adaposturi pentru victimele traficului. Totusi, nu este clar daca aceasta referire este facuta în mod obisnuit. Ea pare a fi mai degraba rezultatul exercitarii unei bune-vointe si a cunostintelor specializate ale unui numar restrâns de politisti. Asa cum acest sistem de referire nu este nici automat, nici formalizat prin instructiuni si pregatire, atunci colaboratorii de politie si granicerii neversati în domeniu nu sunt informati în masura suficienta despre identificarea persoanelor traficate. În unele cazuri, ei pot nici sa nu fie la curent despre existenta unei unitati de politie specializate. Sursele indica de asemenea ca chiar si atunci când este facuta referirea potentialei victime la unitatea specializata de politie, presupusa victima este imediat audiata în vederea stabilirii daca ea posedea careva informatii operative. Intervievarea sa pur si simplu nu se poate concentra asupra identificarii faptului daca persoana a fost sau nu traficata.

OSCE a luat cunostinta de incidente anecdotice de tratament necorespunzator al femeilor/fetelor care ajung la frontiera, care indica asupra necesitatii de informare si ghidare a granicerilor. Acest lucru ar trebui consolidat prin sanctiuni disciplinare si/sau penale pentru nerespectarea procedurii si/sau conduita neadecvata în cursul exercitiului functiunii, spre exemplu pentru hartuire sexuala.

Ministerul Afacerilor Externe este înstiintat despre persoane deportate care vor sosi înapoi, însa nu exista verificari de rutina pentru a vedea daca este necesara acordarea asistentei sau protectiei unor

asemenea persoane. Pe de alta parte, Misiunea OSCE este la curent cu existenta taxei pe care o percepe Ministerul Afacerilor Externe de la victimele traficului pentru a le elibera documentele temporare de calatorie pentru repatrierea lor. Pe lânga aceasta, nu exista nici o indicare a faptului implicarii lucratorilor sociali în procesul de identificare, nici chiar atunci când este suspectata prezenta victimelor copii.

4.3.3. Concluzii si recomandari: identificarea victimei traficului de persoane

Autoritatile moldovenesti trebuie sa întreprinda mai multe masuri pentru ameliorarea mecanismelor de identificare coerenta a victimelor traficului. Acestea sunt esentiale pentru a permite statului onorarea obligatiilor sale internationale de urmarire penala si prevenire a traficului si protejarea victimelor traficate. Tehnicile de identificare pot sa difere dup caz, însa functionarii de stat trebuie sa fie suficient de competenti si sa aiba la îndemâna suficiente mijloace pentru a identifica o potentiala sau banuita victima. Pe lânga aceasta, trebuie sa existe proceduri adecvate care ar permite referirea unei asemenea persoane pentru aprecierea ulterioara a statutului lor. Procedurile care împiedica accesul la serviciile de protectie, cum ar fi perceperea taxelor de repatriere trebuie curmate imediat. Tehnicile adecvate de identificare solicita înțelegerea reala a motivatiei istoriei personale a victimei-martor. Ea/el trebuie sa poata face o relatare în asemenea împrejurari în care sa nu existe presiuni asupra ei/lui de a se constitui ca martor în procesul penal. Acest lucru trebuie realizat într-un mediu necoercitiv, protejând identitatea victimei, de catre o persoana independenta calificata a sustine victimele traficului, cum ar fi un lucrator social angajat de un ONG independent. Aceasta ar putea de asemenea implica o evaluare initiala a riscului efectuata de catre lucratori specializati.

⇒ Mecanismul National de Referire.

Trebuie înfiintat un sistem national de referire din institutii de stat corespunzatoare si alti furnizori de servicii (ONG-uri), care sa fie recunoscut de catre toate institutiile de stat care interactioneaza cu persoanele traficate. Relatiile dintre institutii si mandatul lor trebuie oficiat prin încheierea memorandumurilor de înțelegere. Acest mecanism trebuie, prin intermediul unei colaborari coordonate dintre institutii, sa reuseasca coordonarea proceselor de identificare, referire si evaluare initiala a riscurilor ale presupusei victime ale traficului din momentul depistarii sale initiale. Institutiile concrete trebuie sa aiba un mandat clar în acest proces. În cadrul acestui mecanism, trebuie asigurate cel putin urmatoarele: un cadru pentru presupusele victime, în care ele ar putea primi o consultare independenta cu privire la drepturile si posibilitatile lor din punct de vedere juridic, precum si consecintele colaborarii cu organele de drept, un adapost sigur, acces la consultatii medicale si psihologice si stabilirea unei „perioade de reflectie” ce va urma dupa identificarea initiala a presupusei victime; urmeaza a fi elaborate prevederi speciale cu privire la identificarea copiilor pentru a asigura ca ei vor beneficia de asistenta si protectie specializata.

⇒ Trebuie de întocmit instructiuni speciale pentru oficialii statului care intra în contact initial cu victime, cum sunt politia, granicerii, functionarii responsabili de imigrare, lucratorii sociali, medicii, etc. cu privire la modalitatea de identificare a banuitei victime a traficului si cui

urmeaza a fi referita aceasta. Sunt necesare luarea masurilor pentru facilitarea ulterioara a procesului de identificare prin întocmirea regulamentelor si/sau instructiunilor de rigoare pentru serviciile implicate (spre exemplu enumerarea seturilor de indicatori pentru politie si graniceri si transmiterea lor a coordonatelor de contact a institutiilor relevante din cadrul sistemului de referire sau a unui colaborator specializat de politie, care ar fi responsabil de referirile ulterioare).

- ⇒ Trebuie organizata instruirea tuturor functionarilor publici pertinenti pe marginea aplicarii acestor instructiuni de identificare. Ei trebuie informati pentru ca sa înțeleaga aceste instructiuni si sa asigure ca presupusa victima este referita la institutia corespunzatoare responsabila de identificarea initiala pentru a efectua verificarea ei si pentru acordarea consultantei si asistentei necesare.
- ⇒ Anvergura, natura si amplasarea geografica a subdiviziunilor specializate de politie urmeaza a fi examinate pentru a asigura existenta unui numar suficient de femei printre colaboratori si ca ele sunt dispersate prin toate zonele tarii.
- ⇒ Lucratorii sociali specializati trebuie pregatiti si facuti disponibili pentru a acorda asistenta în cadrul procedurilor de identificare.
- ⇒ Trebuie luate masuri active de cercetare, urmarire penala si/sau tragerea la raspundere disciplinara a colaboratorilor care folosesc functia publica pe care o detin pentru exploatarea si abuzul ulterior al victimelor traficate¹⁹. Aplicarea pedepselor disciplinare si/sau penale fata de functionarii publici care actioneaza într-o maniera neprofesionista sau chiar penala fata de victimele traficate trebuie sa fie obligatorie.

4.4. Protectie si asistenta

Din momentul depistarii si identificarii victimei banuite, trebuie sa existe suficiente resurse si facilitati disponibile pentru a acorda asistenta, pentru a asigura integritatea ei fizica si psihologica, si pentru prevenirea traumatizarii ulterioare. Asemenea facilitati si dreptul de a avea acces la ele au consecinte pozitive de plasare a victimei în cea mai favorabila pozitie atât psihica cât si fizica pentru participarea ei în procesul penal, în cazul în care ea doreste sa se implice. Aceste preconditii sunt subliniate de catre Dl. Paul Holmes, expert în domeniul organelor de drept si traficului:

“Este necesar de a crea încrederea si conditiile în care victima se poate simti libera sa coopereze cu sistemul justitiei penale”²⁰

¹⁹ Articolele 327, 328, 329 CP: Pot fi aplicate abuzul de serviciu, depasirea atributiilor de serviciu si neglijenta în serviciu urmarite penal împreuna cu o infractiune comisa împotriva persoanei cum este vatamarea integritatii corporale, violul, înjosirea demnitatii persoanei. De asemenea, trebuie de notat ca circumstantele agravante ale acestor infractiuni trebuie sa duca la o pedeapsa mai grava (art.77 lit.a) si f)).

²⁰ *Holmes Paul*, Îndrumar pentru colaboratorii Republicii Moldova privind cele mai eficiente metode de combatere a traficului de persoane, OIM, 2003, pag.19 versiunea engleza.

Aceasta presupune adapost, îngrijire medicală, alimentație și eventual acoperirea unor cheltuieli pentru a satisface anumite necesități de bază și accesul la consultatii psihologice. Contextul în care presupusa victimă este încadrată este cel al necesităților stringente de: normalizare a situației cu documentația personală și posibil pentru copii, reunirea familiei după o perioadă îndelungată de separare, tratamentul medical și îngrijirea psihologică post-traumatică. Probabil că victima se confruntă cu probleme familiale precum separarea, divorțul și alte chestiuni conexe, cum sunt cele de ordin financiar, copiii, nevoia de consultatii privind acces la posibilități de refacere socială și angajare în câmpul muncii, la oportunități de instruire profesională și școlarizare.

O evaluare minuoasă a naturii, calității și modalității de acordare a serviciilor de protecție disponibile la moment în Moldova nu se include în obiectul de cercetare a acestui raport. Aspectele protecției și asistentei care sunt examinate în această secțiune sunt *drepturile legale* de a avea acces la o asemenea protecție, indiferent de participarea în procesul penal. De asemenea, existența prevederilor legale care țin nemijlocit de protecția victimei până la luarea hotărârii de a se constitui ca martor în procesul penal (spre exemplu necesitatea de a păstra anonimatul din momentul în care victima este identificată și referită, sau disponibilitatea perioadei de reflecție).

4.4.1. Standardele internaționale

Obligațiile internaționale de protejare a tuturor victimelor traficului urmăresc asigurarea unor standarde minime de bază ale protecției, și acestea nu se referă la garantarea participării victimei în procedura urmăririi penale. *Convenția COT* obligă statele parte să ia măsurile corespunzătoare pentru acordarea asistentei și protecției victimei traficului în special în cazul de amenințare cu răzbunare sau intimidare²¹. *Protocolul cu privire la trafic* obligă statele parte să întreprindă acțiuni pentru garantarea siguranței persoanelor traficate pe perioada cât acestea se află pe teritoriul lor²². Prin urmare, responsabilitatea de protejare a siguranței victimei aparține țării sub jurisdicția careia se află victima la momentul respectiv. De asemenea, potrivit Consiliului European, Statele Membre

“trebuie să ia măsuri legislative și practice corespunzătoare pentru a asigura protecția drepturilor și intereselor victimelor traficului, în special a grupurilor celor mai vulnerabile și celor mai afectate: femei, adolescenți și copii”²³.

Protocolul cu privire la trafic obligă statele în continuare să țină cont de posibilitatea implementării măsurilor de recuperare fizică, psihologică și socială a victimelor, în special prin acordarea adapostului corespunzător, a asistentei medicale, psihologice și materiale, precum și prin acordarea posibilităților de angajare, educaționale și de instruire²⁴. Notele interpretative lamuresc că această obligație este aplicabilă statului de primire până când victima se reîntoarce în statul sau de origine, cât și în continuare statului de origine²⁵. Acestea accentuează necesitatea specială de a se îngriji în

²¹ Convenția COT, art.25(1).

²² Protocolul cu privire la trafic, art.6(5).

²³ Recomandarea CE R (2000) 11, art.3.

²⁴ Protocolul cu privire la trafic, art.6(3).

²⁵ Notele interpretative ale procesului verbal (*travaux preparatoires*) al negocierii Convenției Națiunilor Unite împotriva criminalității organizate transnaționale și a Protocoalelor ei, A/55/383/Add.1, par.71.

mod deosebit de nevoile specifice ale copiilor si ale altor grupuri vulnerabile²⁶. *Recomandarile ICNUDO* la fel sugereaza statelor sa acorde persoanelor traficate acces la un adăpost sigur si corespunzător, precum si la îngrijirea medicală. Persoanele traficate, care revin în țara lor de origine trebuie sa beneficieze de asistență si sprijinul necesar pentru asigurarea bunăstării lor, facilitării integrării lor sociale si prevenirii traficării repetate, spre exemplu prin asigurarea unui tratament medical, fizic si psihologic, cazare, servicii de școlarizare si de angajare în câmpul muncii²⁷.

Declarația Națiunilor Unite cu privire la principiile de bază merge mai departe în sensul protecției persoanelor protejate, îndemnând statele sa garanteze siguranța nu doar a victimelor dar si a familiilor lor²⁸. Analogic, *Recomandarile Consiliului European R (85) 11 si R (2000) 11* prevăd luarea măsurilor pentru protejarea persoanelor traficate si a membrilor familiilor lor împotriva intimidării si amenințării securității lor fizice, prin înființarea sistemelor de protecție a victimei, atât în țările de origine cât si în cele de destinație. Cea din urmă recomandare cheamă Statele Membre sa extindă mecanismele de protecție si asupra membrilor ONG-urilor care acordă asistență victimelor pe durata proceselor penal si civil²⁹.

Recomandarile UNICEF evidențiază detaliat măsurile speciale de protecție cerute pentru protecția victimelor copii, cum sunt sistemul operational de tutelă³⁰, cooperarea dintre instituții pentru realizarea protecției³¹, disponibilitatea serviciilor de acordare a îngrijirii si protecției³², implementarea si identificarea unei soluții durabile pentru copil³³.

Toate aceste prevederi se refera la protecția victimelor. Astfel, nu este pusă condiția cooperării victimei în calitate de martor pentru ca sa apară obligația statului de a-i oferi protecție.

Această abordare este confirmată prin *Recomandarile ICNUDO*, potrivit cărora obligația Statelor Partii de a proteja persoanele traficate de exploatarea si prejudicierea lor ulterioară nu trebuie sa fie condiționată de capacitatea persoanei traficate sau de disponibilitatea ei de a coopera în cadrul procesului penal³⁴. Ele menționează în continuare ca pentru a proteja persoanele traficate de prejudicii, amenințări sau intimidări

“identității victimelor traficate nu trebuie sa fie divulgată în public, iar viața lor privată trebuie respectată si protejată în cea mai mare măsură posibilă ...”³⁵.

Obligațiile generale de protecție trebuie onorate cu respectarea celor expuse mai sus, deși există obligații specifice referitoare la protecția securității fizice a victimei care este dispusă sa-si asume

²⁶ Art.6(4).

²⁷ Liniile directorii recomandate de ICNUDO, nr.6.1, 6.2, 6.8.

²⁸ Declarația Națiunilor Unite cu privire la principiile de bază, art.6, par.(d).

²⁹ Recomandarile CE R (85) 11, art.16, R (2000) 11, art.29, 30, 32.

³⁰ Par.3.2.

³¹ Par.3.4.

³² Par.3.5.

³³ Par.3.7 si 3.8.

³⁴ Principiul Recomandat de ICNUDO nr.1.

³⁵ Linia Directoare Recomandată de ICNUDO nr.6, par.6.

calitatea de martor. Acestea includ dreptul la o perioada de reflectie sau recuperare înainte de luarea deciziei privind participarea în procesul penal³⁶.

Prin urmare, indiferent de statutul victimei în raport cu procedurile legale, trebuie sa existe suficiente posibilitati juridice si practice de protejare a ei/lui începând cu primul contact facut cu autoritatile si în cele ce urmeaza. Pentru victimele care preconizeaza sa-si asume calitatea de martor sau sa participe în proces trebuie sa existe diferite forme de protectie. În cele din urma, daca persoana decide sa ia parte în proces, nivelul de pericol pentru siguranta ei poate sa creasca, iar natura formelor de protectie cerute poate sa difere (la fel ca si institutiile de acordare a protectiei si asistentei)³⁷.

4.4.2. Aplicarea în legislatia si practica nationala moldoveneasca

Nu exista vreo lege care ar asigura un fundament juridic pentru protectie sau drept de acces la serviciile si asistenta care, spre exemplu, exista în cadrul Mecanismului National de Referire. În ceea ce tine de serviciile de asistenta, exista un azil activ al OIM si o retea de ONG-uri în Moldova care ofera o varietate de servicii si/sau referiri pentru victimele traficului de fiinte umane. Masura în care ele fac fata acestor diverse obligatii nu este examinata mai departe în cadrul acestui studiu, deoarece aceasta implica evaluarea calitatii si continutului lucrului lor. Totusi, este important de mentionat ca necesitatea acestor servicii pentru victime (indiferent de participarea lor în cadrul cercetarilor penale) este recunoscuta prin Planul National de Actiuni pentru combaterea traficului de fiinte umane. Acest Plan prevede responsabilitatea anumitor ministere pentru implementarea sa, însa, în general, ONG-urile finantate de donatori independenti întreprind eforturi pentru a raspunde necesitatilor. Cu toate acestea, nu exista vreo lege care ar reglementa punerea la dispozitia tuturor victimelor traficului a unor asemenea servicii sau dreptul lor de a avea acces la ele. Necesitatile fiecăreia dintre victimele traficate în ceea ce priveste securitatea fizica, locul de trai, îngrijirea medicala sau consultanta sunt abordate mai degraba în mod individual, în dependenta de împrejurarile sale specifice si drepturile sale (restrânse) conform altor legi, decât din punct de vedere al drepturilor pe care le are în calitate de victima a traficului.

Dreptul legal la protectie este disponibil atunci când victima a luat decizia sa sprijine politia si/sau devine martor în procesul penal. Totusi, Legea privind protectia de stat a partii vatamate si a martorilor³⁸ se preocupa doar de securitatea fizica a victimei traficate care devine martor, si doar *într-un numar limitat de cazuri*, în dependenta de tipul infractiunii, calitatea probelor furnizate de ea/el si natura pericolului care ameninta martorul³⁹. Pe de alta parte, legea extinde protectia acordata de politie celor care pur si simplu au oferit informatii organelor de drept cu privire la infractiuni⁴⁰,

³⁶ Par.3.9.1 al Ghidului UNICEF si Planul de Actiuni OSCE, sectiunea V, par.8.1.

³⁷ Spre exemplu, adapostul OIM poate acorda protectie victimelor, însa din partea politiei pot fi cerute mijloace de securitate deosebita, cum este sistemul de alarma, în cazul în care victima devine martor, iar daca ea/el devine martor protejat, atunci o unitate de politie specializata în protectia martorilor poate fi solicitata sa ofere, spre exemplu, un loc de cazare separata si/sau paza înarmata.

³⁸ Legea privind protectia de stat a partii vatamate, a martorilor si a altor persoane care acorda ajutor în procesul penal ("*Legea privind protectia de stat*"), adoptata la 28 ianuarie 1998, data ultimei modificari – 29 mai 2003.

³⁹ Art.1 al Legea privind protectia de stat. Pentru detalii vezi sectiunea 5.

⁴⁰ Art.2 lit.a) al Legii privind protectia de stat.

deci, se pare ca, teoretic aceasta protectie poate fi asigurata la o etapa foarte timpurie a cercetarilor penale.

Din informatia de care dispune OSCE, rezulta ca, în orice caz, aplicarea prevederilor acestei legi este data în competenta unui departament de politie foarte slab asigurat din punct de vedere al resurselor disponibile. Din acest motiv, ONG-urile si OIM au sprijinit luarea masurilor de protectie a martorilor. Doar în câteva cazuri în care a fost aplicata protectia în baza acestei legi, ea a constat în securitatea fizica asigurata de politie. Aceasta lege va fi discutata mai pe larg în cadrul sectiunii cinci.

Este important de remarcat ca, aparent, în acest stat nu se adopta recomandari “ale celor mai bune practici” pentru institutiile de stat si guvern, precum si pentru serviciile de asistenta a ONG-urilor cu privire la modalitatea în care victima traficului trebuie sa beneficieze de asistenta si servicii. Acestea ar trebui sa o/îl ajute sa faca fata consecintelor infractiunii si sa garanteze protectia ei/lui în acest proces, de exemplu detaliile despre numele ei/lui, precum si alte detalii despre identitatea sa nu trebuie dezvaluite în special în cazul copiilor. Pe lângă aceasta, ar putea fi recomandate si alte aspecte ale bunelor practici de protectie, cum ar fi acordarea victimei a unei “perioade de reflectie” dupa identificare, pe durata caruia ea ar putea lua o decizie despre încadrarea sa în procesul penal. Nu este prea clar daca cel puțin unele din aceste practici prevaleaza în mod constant în Moldova.

Copii (inclusiv copii straini) care “*suferea sau probabil vor suferi de pe urma traficului*” se afla printre cei definiti prin sintagma “copii aflati în dificultate” în conformitate cu art.3(e) al proiectului de Lege cu privire la protectia copilului aflat în dificultate si care, din acest motiv, sunt îndreptatiti sa aiba acces la masuri de protectie si servicii de baza, cum sunt acordarea unui adapost si a unui mediu de familie din partea statului. Legea prevede includerea în legislatia nationala a principiilor generale prevazute în CDC si stabileste ca deciziile cu privire la fiecare copil luat în parte sa fie luate de catre un sir de organe specializate în protectia copilului. Însa la momentul de fata legea se afla în proces de elaborare si trece prin modificari considerabile, astfel încât aspectul garantiilor juridice ale protectiei copilului nu pot fi pe deplin apreciate. Actualmente UNICEF finanteaza un compartiment pentru îngrijirea copilului din cadrul adapostului OIM pentru persoanele traficate la care sunt referite victimele copii si copiii victimelor identificate.

4.4.3. Concluzii si recomandari: protectie si asistenta

Desi nu se duce lipsa de angajamente politice luate în vederea ameliorarii masurilor de protectie a victimelor traficate, la moment nu exista un cadru normativ care ar asigura ca referirea la protectie si asistenta este garantata pentru toate victimele traficului, indiferent de participarea lor în proces si nici macar chestiunea protectiei nu este prevazuta într-un cadru normat. Din acest motiv nu exista garantii legale de asigurare a conformitatii formei si nivelului de protectie pentru toate persoanele traficate care au fost identificate si nici a accesului ei/lui la servicii de baza oferite de stat, cât si accesul la ele fara discriminare si pericol.

atunci când victimele se hotarasc sa ofere probe politiei sau sa se constituie ca martori, exista un cadru juridic în baza Legii privind protectia de stat, însa aplicabilitatea sa este foarte limitata, iar

autoritatile aloca resurse insuficiente pentru aplicarea ei, si nici nu o aplica prea des. În rezultat, în anumite cazuri, ONG-urile sau OIM își asuma rolul de acordare a protecției fizice unor asemenea victime-martori, care de altfel ar tine de responsabilitatea organelor de stat.

Lipsa unui sistem coerent de identificare si referire a victimelor traficului semnaleaza lipsa unor standarde uniforme, cum ar fi în privinta pastrarii anonimatului, pentru institutiile care se ocupa de victime. Pe lângă aceasta, inexistenta unor proceduri standardizate semnifica neaplicarea celor mai bune practici, cum este acordarea perioadelor de reflectie în cadrul azilului, înainte de interviuarea victimei de catre politie.

Protectiile juridice disponibile pentru copii sunt neadecvate la momentul de fata, nefiind în concordanta cu standardele internationale. Acesta situatie ar putea sa ramâna conservata astfel, însa ar putea si sa se schimbe, în dependenta de evolutia Legii cu privire la copilului aflat în dificultate.

⇒ Mecanismul National de Referire

Pentru a asigura evaluarea necesitatii pe care o are victima de a fi protejata fizic, precum si acordarea acesteia, autorul sugereaza înfiintarea unui sistem coerent si integrat de apreciere a riscului, în cadrul mecanismului national de referire.

- Acesta urmeaza a fi aplicat din momentul identificarii presupusei victime traficate si dupa aceasta.
- Trebuie sa înceapa prin garantarea anonimatului, protectiei detaliilor de identitate si a confidentialitatii cazului ei/lui.
- Trebuie sa se asigure evaluarea riscului la care se expun unele victime de catre autoritatile competente calificate (de regula, colaboratori de politie împreuna cu alte agentii relevante identificate de MNR), iar statul sa ofere protectie fizica necesara indiferent de implicarea victimei în cadrul urmaririi penale.
- Acest sistem trebuie sa prevada câteva nivele graduale ale protectiei fizice în functie de specificul cazului si împrejurari.
- El trebuie revazut cu regularitate în timp si în dependenta de schimbarile circumstantelor. Spre exemplu, daca victima hotaraste sa furnizeze probe politiei sau sa devina martor atunci aprecierea riscului trebuie sa fie corespunzatoare.
- În mod ideal, sistemul trebuie fixat în legi si alte acte normative, precum si regulamente pentru institutiile implicate.
- Numarul persoanelor care intra în contact cu victima si care cunosc detalii despre ea si cazul ei, trebuie sa fie atât de limitat pe cât este posibil.

- ⇒ Accesul victimei la protecție trebuie reglementat prin lege. Trebuie să se aibă în vedere posibilitatea stabilirii unui drept legal de acces la protecție și asistență pentru toate victimele traficate, iar copiilor să le fie recunoscute anumite drepturi speciale.
- ⇒ Guvernul trebuie să-și asume un angajament formal de a oferi protecție și asistență finanțată de stat pentru garantarea accesului la un azil, îngrijire medicală, consiliere și îngrijire specializată în cazul copiilor, pentru toate victimele, inclusiv și cetățenii străini.
- ⇒ Trebuie să fie efectuat un control al serviciilor de protecție și asistență disponibile la moment, inclusiv: natura serviciilor, furnizorul și recipientul de servicii pentru a identifica lacunele în acordarea lor și insuficiența de finanțare.
- ⇒ Instituțiile de stat și ONG-urile trebuie să elaboreze: proceduri de examinare pentru tot personalul care lucrează cu victimele traficului (în special copii) pentru a verifica trecutul lor inclusiv prezenta antecedentelor penale; coduri de conduită și practici pentru cei care lucrează cu victimele traficate, pentru a asigura anonimatul, confidentialitatea și pentru a preveni abuzul de putere în privința lor. De asemenea, trebuie de elaborat coduri de conduită și sancțiuni disciplinare în cadrul contractelor de prestare a serviciilor (pentru a transfera finanțarea responsabilităților de stat la ONG-uri sau inițiative private) sau memorandumurilor de înțelegere încheiate cu prestatorii de servicii (de stat, private sau ONG-uri).
- ⇒ Toate instituțiile care se ocupa de victimele traficului trebuie să lobeze în Parlament adoptarea Legii cu privire la copilul aflat în dificultate care să fie în conformitate cu standardele internaționale de protecție a copiilor și de combatere a traficului. La momentul adoptării, conținutul Legii cu privire la copilul aflat în dificultate trebuie monitorizat îndeaproape de către toate instituțiile care se ocupa de combaterea traficului de persoane. Aceasta ar însemna sprijinirea și promovarea măsurilor de îmbunătățire a sistemului general și reglementării protecției copilului.

4.5. Consimțământul informat

Victimele traficului de ființe umane au dreptul să decida de sine statator dacă doresc să se constituie ca martori în procesul penal și să înțeleagă pe deplin consecințele unei asemenea hotărâri sub aspectul anonimatului și siguranței lor. Exercițarea acestui drept este deosebit de importantă pentru colaboratorii organelor de drept și procuratura deoarece aceasta înseamnă că martorul nu-i va surprinde pe neașteptate cu punerea de rezistență la darea depozitiilor la momentul nepotrivit și deja avansat al procesului. Standardele referitoare la dreptul de a oferi un consimțământ informat în privința *cooperării* cu organele de poliție vor fi examinate în continuare și vor fi aplicate în contextul moldovenesc. Cititorul va observa probabil că anumite porțiuni ale acestei secțiuni sunt dublate de secțiunea 6.5 care va urma, datorită faptului că s-a dorit o coerență a acestor standarde.

4.5.1. Standardele internationale

Protocolul cu privire la trafic obliga Statele Parti sa ofere victimelor traficului, în cazurile corespunzatoare, informatii cu privire la procedurile judecatoresti si administrative, precum si sa asigure consilierea si informarea în special despre drepturile sale legale într-o limba pe care o înțelege⁴¹. Suplimentar, *Protocolul optional la Conventia cu privire la drepturile copilului, cu privire la vânzarea copiilor, prostituarea si pornografia infantila* si *Recomandarile UNICEF* prevad standarde despre acordarea informatiei copiilor victime care sunt niste standarde generale de informare, accentuând asupra faptului ca si copiii, indiferent de vârsta, au dreptul de a lua o decizie informata în baza unei informari accesibile si inteligibile pentru ei. Oferirea informarii si asistentei juridice într-o limba pe care o înțelege victima nu trebuie sa fie o atributie discretionara, dar trebuie sa fie disponibila ca drept recunoscut tuturor victimelor traficului dupa cum este mentionat în *Recomandarile ICNUDO*⁴². Acest document, de asemenea, subliniaza importanta informarii cu privire la masurile de protectie: victimele trebuie sa fie

“din timp pe deplin avertizate, despre dificultatile inerente protectiei identitatii, si nu trebuie sa le fie create reprezentari false sau ireale despre posibilitatile organelor de drept în aceasta privinta.”⁴³

Conform *Recomandarii Comitetului de Ministri al CE cu privire la Pozitia victimei în cadrul dreptului si procedurii penale (R (85) 11)*, politia trebuie chiar si la etapa investigatiilor, sa informeze victima despre posibilitatile de obtine asistenta, consultatii practice si juridice, compensatii din partea faptuitorului si compensatii din partea statului. În *Planul de Actiuni al OSCE pentru combaterea traficului de fiinte umane*, Statele Participante si-au asumat obligatia de a oferi consilierea juridica victimelor chiar si atunci când ele sunt în proces de luare a deciziei privind darea declaratiilor în instanta de judecata si, daca nu contravine legislatiei nationale sa permita ONG-urilor de a sustine victimele în procesul de judecata⁴⁴.

4.5.2. Aplicarea în legislatia si practica nationala moldoveneasca

Standardele ce tin de consimtamântul informat se includ în câteva categorii distincte: cerinta ca victima sa fie pe deplin informata, de a beneficia de consultanta independenta si dreptul de a lua o decizie autonoma referitoare la participarea sa în procesul penal. Elementele obligatorii prevazute de Codul penal moldovenesc (art.165(4) si 206(4)) în aceasta privinta sunt tratate în sectiunea 5.6 de mai jos. Codul de procedura penala prevede ca victima trebuie sa fie reprezentata, aspect la care ne vom referi în sectiunea 6.5 ce va urma.

Informatia obtinuta de la OSCE si alti interlocutori i-a condus pe autori la concluzia ca deseori victimele traficului sunt intervievate de catre politie în vederea obtinerii informatiilor despre cazul lor la o etapa foarte devreme dupa depistarea lor, fara a le fi acordata posibilitatea unui ragaz pentru reflectare. De asemenea, am aflat ca grupul principal de consultanti juridici ale victimelor nu

⁴¹ Art. 6(2)(a), (3)(b).

⁴² Linia directoare recomandata de ICNUDO nr.5.8.

⁴³ Linia directoare recomandata de ICNUDO nr.6.6.

⁴⁴ Articolele III.4.6, III.4.5.

întotdeauna apareau ca avocați independenți ai victimei și urmăreau alte interese și scopuri, care erau contrare abilității lor de a-și consulta clienții fără a se afla în conflict de interese. Spre exemplu, lucrează în calitate de reprezentanți ai ONG-urilor, scopul declarat al cărora este de “a preveni și urmări traficul de ființe umane”⁴⁵. Acest lucru se datorează că sectorul ONG-urilor în Moldova este relativ tânăr, iar lucrul în domeniul consilierii juridice independente ale victimelor este o vocație în dezvoltare a juristilor.

În final, autorii remarca anumite probleme inerente în cadrul CPP și CP cu privire la dreptul la exercitarea consimțământului informat. Noțiunea juridică de “martor” cuprinde în sine persoanele care fac depozitii în instanța de judecată, precum și persoanele care oferă informații poliției și care nu doresc să facă declarații în instanța de judecată. În contextul cadrului general al dreptului penal această definiție nu este suficient de clară, deoarece este îndoielnică existența cazurilor la care pare să se refere art.90 CPP (atunci când victima oferă informații operative poliției, însă nu dorește să facă declarații în ședința deschisă a instanței de judecată), datorită prezentei în CP a prevederii art.313 care incriminează refuzul martorilor de face depozitii, astfel forțând toate victimele să facă declarații în instanța de judecată și “pe parcursul fazei pre-judiciare a procesului penal” (ceea ce înseamnă, după cum înțelegem noi, obligația de a vorbi la poliție *în orice împrejurări*).

4.5.3. Concluzii și recomandări: consimțământul informat

Potențialii martori care sunt victime ale traficului trebuie prin urmare să fie în poziția de a putea exercita pe deplin dreptul lor la consimțământ informat în privința participării lor în cadrul procesului penal, să fie conștienți și să aibă posibilitatea de a se revizui decizia lor, în vederea evoluțiilor și deciziilor procesuale. Multe dintre bunele practici ale implementării acestei obligații de către poliție sunt expuse în Îndrumar pentru colaboratorii Republicii Moldova privind cele mai eficiente metode de combatere a traficului de persoane, semnat de Paul Holmes⁴⁶. În el se subliniază că responsabilitatea pentru asigurarea conștientizării pe deplin de către victima a consecințelor de constituire ca martor, rămâne pe seama autorităților de stat, chiar și atunci când victima este consultată de către un ONG sau un avocat independent.

Deși în Moldova există servicii de consultare a victimelor traficului, acestea nu lucrează într-un mod absolut independent pentru reprezentarea doar a intereselor victimei, iar autorii nu sunt pe deplin convinși de îndeplinirea standardelor internaționale în această privință.

Pe lângă aceasta, legea nu stabilește în mod explicit momentul în care victima poate lua o decizie informată referitoare la rolul său în cadrul investigațiilor și a procesului penal. Împrejurările juridice și practice care prevalează relevă faptul că victima poate deveni martor fără să intenționeze acest lucru, fiind supus unei eventuale pedepse penale dacă ea/el refuză ulterior să mai ofere informații operative sau să facă depozitii, indiferent dacă are sau nu o scuză justificată pentru aceasta.

⇒ Mecanismul Național de Referire

⁴⁵ Pliant promotional al Centrului pentru Prevenirea Traficului de Femei.

⁴⁶ Secțiunea 2 “Investigarea bazată pe depozitiile victimei”

Procedurile de estimare a riscului la care se expun potentialii martori trebuie sa includa metode de lucru care ar asigura informarea deplina a victimei si intelegerea din partea ei a naturii si gravitatii oricarui pericol, a masurilor de protectie disponibile si a conditiilor de accesare a acestor masuri. Acest lucru poate fi realizat prin prezenta victimei si/sau a avocatului ei la sedintele de evaluare a riscului pentru a-si putea crea reprezentarea proprie a starii de lucruri.

- ⇒ Trebuie elaborate recomandari ale celor mai bune practici privind informarea victimelor din partea politiei si procuraturii. Informatia care trebuie transmisa victimei trebuie înscrisa în liste de verificare (utilizând Îndrumarul pentru colaboratorii Republicii Moldova privind cele mai eficiente metode de combatere a traficului de persoane). Aceste recomandari trebuie apoi implementate prin incorporarea lor în cadrul unor proceduri standard de actionare din partea politiei si procuraturii. Recomandarile trebuie sa asigure ca victimele nu sunt induse în eroare de catre oricare din reprezentantii autoritatilor de stat (colaboratori de politie sau procurori) cu privire la consecintele furnizarii sau nefurnizarii informatiilor despre caz (cum ar fi prezentarea informatiilor incorecte sau a asigurarilor nefondate despre felul procedurilor penale, natura si gravitatea potentialului pericol si/sau a masurilor de protectie disponibile).
- ⇒ Procedurile în cadrul politiei trebuie sa asigure acordarea victimei a unei “perioade de reflectie” înainte de a lua o decizie în privinta “cooperarii”, având acces la consultatii juridice înainte de a lua o asemenea decizie.
- ⇒ Avocatii si consultantii victimei trebuie sa elaboreze coduri de conduita care ar include în mod explicit principiile de: confidentialitate; superioritate si cele mai bune interese ale victimei (clientului lor); evitare a conflictelor de interese cu alte persoane sau agentii (spre exemplu cu alti clienti ai avocatului sau cu procurorul). Victimele trebuie informate despre acest cod de conduita si în mod ideal ar trebuie sa poata înregistra plângeri formale împotriva avocatului sau consultantului daca acesta nu respecta prevederile codului. Avocatii trebuie sa se familiarizeze cu masurile de protectie judiciare si extrajudiciare existente si sa garanteze deplina informare a victimelor despre natura lor.
- ⇒ Trebuie întocmite liste de verificare usor lizibile sau informatii pe formulare tipizate cu privire la procedurile penale si alte remedii legale si înmânate victimelor traficului.
- ⇒ CPP si CP trebuie aduse în conformitate reciproca pentru a permite aparitia unui moment juridic în timp în care victima sa poata alege sa devina parte în proces si masura în care ea doreste sa se implice în caz. Este necesar sa existe un moment determinabil în care victima care doreste sa devina martor sa aiba posibilitatea juridica de a alege daca va furniza informatii operative la politie fara a se îngrijora de posibilele învinuiri penale (conform art.313).

4.6. Exonerarea de raspundere penala, neaplicarea pedepsei sau sanctiunii

În timp ce este traficata, este posibil ca victima traficului sa comita anumite fapte, cu sau fara intentie, care sa fie susceptibile de calificare penala sau contraventionala, cum ar fi trecerea frontierei de stat fara documente, posesia documentelor false, cersitul si prostitutia. Într-adevar victima poate fi

identificata ca atare în cursul savârșirii uneia dintre aceste fapte. Încercarea de a urmări și pedepsi victima traficului pentru savârșirea acestor fapte poate avea efecte negative deoarece va preveni victima să denunțe alte infracțiuni care s-au comis îndeosebi infracțiunea de trafic, precum și să aibă acces la protecție și servicii de asistență. În cele din urmă, acest lucru le va preveni să aibă opțiunea de a deveni martori sau de a furniza informații la poliție. Adicional se va produce efectul traumatizării repetate și va micșora protecția victimei, în special dacă ea va fi solicitată de a oferi probe despre experiența sa de a fi traficată pentru a explica apararea sa sau pentru a atenua pedeapsa pentru infracțiune. În cele din urmă urmărirea penală are impactul subminării tuturor celorlalte măsuri de protecție deoarece procesul împotriva victimei ar fi public, astfel încălcându-se anonimatul ei, iar ea/el ar fi amenințat de un pericol și mai mare dacă mai târziu va decide să coopereze cu poliția.

4.6.1. Standardele internaționale

Spre deosebire de *Protocolul cu privire la contrabanda cu migranți*⁴⁷, *Protocolul cu privire la trafic* nu prevede în mod special obligația de a se abține de la încredințarea victimelor traficului, totuși, aceasta poate fi dedusă din obligația generală de a crea un mediu de protecție, altfel garantat prin lege, precum și obligația generală de a proteja victimele și de a preveni victimizarea⁴⁸. Aceste obligații generale sunt prevăzute în *Protocolul cu privire la trafic* și susținute de *Consiliul European* cu privire la victimele traficului în scopul exploatarei sexuale⁴⁹ și care se opun diametral urmăririi penale a persoanei traficate pentru faptele care deriva din situația sa de trafic. În baza acestor angajamente internaționale, precum și a standardelor internaționale de drepturi ale omului, *ICNUDO* a elucidat Principii recomandate cu privire la protecția și asistența persoanelor traficate, care menționează următoarele:

“Persoanele traficate nu trebuie să fie detinute, acuzate sau urmărite pentru intrarea sau reședința lor nelegală în statele de tranzit și de destinație, sau pentru angajarea lor în activități ilicite, în măsura în care aceasta implicare este consecința directă a situației lor de persoană traficate.”⁵⁰

Ele de asemenea îndrumă statele să aibă în vedere posibilitatea:

“Asigurării ca persoanele traficate să nu fie, în nici o împrejurare, ținute în detenție imigratională sau alte forme de privațiune de libertate.”⁵¹

Adicional, *Consiliul Permanent al OSCE* a ajuns la o concluzie similară în virtutea rolului pe care îl are OSCE în combaterea traficului, a Deciziilor Ministeriale anterioare cu privire la trafic⁵² și a

⁴⁷ Protocolul cu privire la Contrabanda cu Migranți, art.5.

⁴⁸ Vezi în linii generale Declarația ONU cu privire la principiile de bază și Recomandarea CE R (87) 21 cu privire la asistența victimelor și prevenirea victimizării.

⁴⁹ Paragrafele 26-41 a Recomandării CE R (2000) 11

⁵⁰ Principiul recomandat de ICNUDO nr.7

⁵¹ Linia directoare recomandată de ICNUDO nr.2(6)

⁵² Decizia Consiliului Ministerial de la Viena pentru sporirea eforturilor OSCE pentru combaterea traficului de ființe umane nr.1 din 2000, Decizia Ministerială de la București nr.6 din 2001, Declarația Ministerială de la Porto privind traficul de ființe umane din 2002.

principiilor ce emana din *Protocolul cu privire la trafic* pe care le-au dezvoltat recent Statele Participante, adoptând un Plan de Actiuni prin care ele convin sa:

“asigure ca victimele traficului sa nu fie supuse urmaririi penale doar ca rezultat direct al faptului traficari lor.”⁵³

În cele din urma, *Grupul de Actiuni al Pactului de Stabilitate* merge si mai departe, mentionând:

“Cu titlu de clare prioritati (si justitie) victimele traficului nu trebuie tratate ca delicventi în cadrul legislatiei referitoare la prostitutie, migratie si munca.”⁵⁴

Angajamentele *ICNUDO* si a *Pactului de Stabilitate* sunt de folos deoarece admit ca “delictele” se pot încadra în diferite categorii, spre exemplu *contraventii administrative* si *infractiuni de drept penal*. Acest lucru nu întotdeauna este evident pentru autoritatile nationale care au tendinta sa considere contravențiile administrative o chestiune diferita si mai putin grava decât procesul penal. Astfel ele pot sa nu prevada protectia necesara în cadrul unor asemenea proceduri considerând-o neadecvata atunci când examineaza impactul lor asupra victimelor traficate. În realitate, contravențiile administrative pot fi atât de grave încât ele pot fi apreciate drept “proces penal” în sensul art.6 *CEDO* (dreptul la un proces echitabil). Judecatorii de la Curtea Europeana pot considera ca natura si efectul aplicarii unei proceduri administrative au impact atât de serios asupra drepturilor personale încât vor aplica protectiile procesuale garantate în *CEDO*. Ei își întemeiaza hotărârea pe întinderea normei încălcate, scopul, natura si gravitatea pedepsei⁵⁵.

În privinta copiilor standardele internationale deriva din aplicarea principiilor generale ale *CDC* care mentioneaza ca principalele interese ale copilului trebuie protejate prin toate deciziile luate de autoritatile de stat inclusiv instantele de judecata⁵⁶. Suplimentar *CDC* obliga statele sa:

“ia toate masurile necesare pentru a promova *recuperarea psihologica si reintegrarea sociala* a copilului victima a... oricarei forme de ... exploatare sau abuz”⁵⁷

Aceste obligatii sprijina puternic pozitia ca statele trebuie sa faca pasi pozitivi pentru a excepta copiii victime ale traficului de la procedurile si sanctiunile penale si contraventionale. Acest lucru este exprimat în *Principiile UNICEF* care mentioneaza ca organele de drept trebuie sa:

“asigure nesupunerea copiilor victime urmaririi penale sau sanctiunilor pentru delikte legate de situatia lor de persoane traficate ... si sa asigure ca

⁵³ Planul de Actiuni OSCE, Sectiunea III, par.1.8.

⁵⁴ Documentul de la Portoroz, par.1. Principii p.2.

⁵⁵ Engel si altii c/ Olandei, 8 iunie 1976, Weber c/ Elvetiei, 22 mai 1990, paragraful 33, Ozturk c/ Republicii Federative Germaniei, 21 februarie 1984, Benham c/ Regatului Unit al Marii Britanii, 10 iunie 1996. Vezi discutii si analiza în Mole, N. & Harby, C. *Dreptul la un Proces Echitabil*, Manualul Drepturilor Omului, nr.3, Consiliul Europei 2001. pag. 15-17.

⁵⁶ Art.3(1) CDC.

⁵⁷ Art.39 CDC. Subliniere adaugata.

copii victima sa nu fie detinuti pentru motive legate de statutul lor de victima.”⁵⁸

4.6.2. Aplicarea în legislația și practica națională moldovenească

În cadrul legislativ moldovenesc s-au făcut încercări considerabile de a asigura exonerarea de răspundere penală a victimelor traficului. Principalul mod de adresare a acestei probleme s-a făcut în articolele 165(4) și 206(4) Cod penal care prevăd ca:

“Victima traficului de ființe umane este absolvită de răspundere penală pentru infracțiunile săvârșite de ea în legătură cu această calitate procesuală *dacă a acceptat colaborarea cu organul de urmărire penală în cauza dată.*”⁵⁹

Deși această încercare de a preveni tragerea la răspundere penală a victimei traficului este laudabilă, există câteva probleme în cadrul acestei abordări:

- Victima este obligată să “*coopereze ... în cauza dată*” pentru a evita răspunderea penală. Această cerință nu este în conformitate cu standardele internaționale de a proteja și a promova recuperarea victimei traficate, deoarece o forțează să accepte *cooperarea*. Suplimentar, aceasta ar putea duce la furnizarea unor probe deficiente pentru a “satisface” autoritățile, punând astfel în pericol urmărirea penală reușită. Este în mod necesar confuz și restrictiv de menționat că ea trebuie să “*coopereze ... în cauza dată*”. Nici unul dintre acești termeni nu este definit, lăsând astfel o discreție prea largă poliției, procurorului și judecătorului, această interpretare fiind susceptibilă de interpretări diverse și neuniforme.
- Această prevedere se aplică și copiilor⁶⁰. Există unele limitări ale aplicării sale, în virtutea art.21 Cod penal care stabilește vârsta generală de tragere la răspundere penală de 14 și 16 ani respectiv, în dependență de gravitatea infracțiunii, iar art.54 și 94 eliberează persoanele sub 18 ani de răspundere penală și/sau micșorează pedeapsa în anumite situații. Totuși, în orice caz, această prevedere reprezintă o încălcare a drepturilor și obligațiilor internaționale a copiilor după cum sunt descrise mai sus, deoarece permite incriminarea copiilor în anumite împrejurări și prevede expres obligativitatea *cooperării* lor, care este incompatibilă cu obligația de a promova refacerea psihologică a copilului victima “*în condiții care favorizează sănătatea, respectul de sine și demnitatea copilului*”⁶¹.

⁵⁸ Principiile UNICEF, par.3.3.4. Vezi de asemenea Linia directoare recomandată de ICNUDO nr.6, par.3 “*Copii care sînt victime ale traficului nu trebuie supuși urmăririi penale sau pedepselor pentru delictelor legate de situația lor de persoane traficate*”.

⁵⁹ Subliniere adăugată.

⁶⁰ Art.206(4) CP.

⁶¹ Art.39 CDC.

- Trimiterea care se face la cooperare este deosebit de îngrijorătoare în temeiul art.312 și 313 Cod penal care penalizează darea declarațiilor mincinoase și martorii care refuză să facă declarații în cadrul urmăririi penale și în instanța de judecată.
- Prevederea de scutire de la răspunderea penală apare în același articol care incriminează traficul și nu ca o prevedere generală independentă sau atasată *tuturor* acelor contravenții și infracțiuni pe care le poate săvârși victima și de care poate fi învinuită. În rezultat poliția, procurorul sau apărarea sau avocatul victimei și în special însăși victima poate trece cu vederea această prevedere.
- Nu este prevăzută scutirea de răspundere pentru contravenții administrative unor așa fapte ca prostituția (art.171.1 al Codului cu privire la contravențiile administrative), care ar putea duce la încadrarea ei drept delict care ar putea fi clasificat ca “penal” prin aplicarea principiilor CEDO.
- În realitate, această prevedere are o aplicabilitate foarte limitată și confuză. Ea nu se referă clar la contravenții administrative și nu este clar care este legătura ei cu temeiul de scutire de răspundere ce se conține în art.362(4), trecerea ilegală a frontierei de stat, în care condiția cooperării *nu* este cerută.
- Prevederea previne victima să-și exercite consimțământul informat referitor la oferirea informațiilor la poliție. Este probabilă nesocotirea tuturor celorlalți factori și opțiuni care trebuie să rămână la alegerea victimei atunci când ea va decide furnizarea probelor (inclusiv temerile pentru siguranța sa fizică). Copiii sunt deosebit de vulnerabili. Victimele ar putea fi astfel forțate de a alege între o protecție neadecvată și urmărire penală. Aceasta încalcă obligațiile generale de protejare a victimelor traficate.

O abordare mai progresistă a neincriminării poate fi dedusă din art.362(4) Cod penal care statuează că infracțiunea de “*trecerea ilegală a frontierei de stat*” nu se extinde asupra “*persoanelor care sunt victime ale traficului de ființe umane*”. (Nu este clar dacă se au în vedere doar cetățenii străini traficați în Moldova, deoarece alineatul se referă și la cetățenii străini solicitanți de azil.). Totuși, este posibil ca persoana care citește această prevedere să-și închipuie că scutirea respectivă se aplică și cetățenilor moldoveni care se întorc fără a avea documentele necesare. Este important de notat că această scutire nu depinde de “cooperarea victimei” deși legătura sa cu art.165(4) și 206(4) este foarte neclară.

O altă posibilitate pentru victima traficată este aceea că faptele penale⁶² să fie susceptibile de răspundere, însă caracterul lor penal este “*anulat*” prin temeiurile prevăzute în Capitolul III Cod penal, spre exemplu legită apărare, extremă necesitate. Este clar că succesul invocării unui asemenea temei va depinde de circumstanțele fiecărui caz în parte, însă succesul sau nu va depinde de *cooperarea* din partea inculpatului/victima. Totuși, preluarea generală a acestei abordări de asemenea nu este de dorit căci ea implică obligația victimei-martor de a da probe pentru a convinge reușit instanța de judecată de prezenta acestui temei de scutire de răspundere penală.

⁶² Posibil și contravențiile administrative.

Toate procedurile împotriva victimei traficate vor fi, în principiu, efectuate în sedinta de judecata publica, care reduce anonimatul, siguranta si sporeste nivelul de traumatizare traita de victima. Obligativitatea de a da probe despre evenimentul traficului pentru a putea scapa de raspundere penala sau de a se apara exacerbeaza si mai mult aceasta problema.

4.6.3. Concluzii si recomandari: absolvirea de raspundere penala, neaplicarea pedepsei sau sanctiunii penale

Pe scurt obligatiile internationale indica necesitatea statelor de a asigura respectarea protectiei victimei-martor în procesul împotriva persoanei traficate, precum si împotriva traficantilor banuiti. Moldova trebuie prin urmare sa asigure exonerarea de raspundere penala sau contraventionala si neaplicarea sanctiunilor victimelor traficului pentru savârsirea faptelor ce reies din situatia lor de trafic. Aceasta este necesar pentru a preveni trauma si pentru a promova refacerea si reintegrarea sociala si se extinde la împiedicarea intentarii procesului împotriva victimei. De asemenea, acest lucru este necesar pentru a evita obligarea ei/lui de a face depozitii verbale complete despre amintirile sale legate de trafic pur si simplu pentru a-si sustine apararea sa fata de orice acuzatie din partea instantei.

Daca victima traficului a fost acuzata si devine inculpat, atunci ea/el ar trebui sa ofere explicatii despre faptul traficarii sale ca proba în apararea sa în sedinta deschisa, în cadrul unui proces care mai mult ca probabil va fi public. Supunerea victimei unui asemenea proces ar compromite grav protectia victimei-martor. Aceste concluzii sunt accentuate în special în cazul victimelor copii (sub 18 ani).

Autoritatile moldovenesti au facut o încercare de a asigura liberarea victimei traficului de raspundere penala, însa aceasta abordare este la moment nesatisfacatoare din punct de vedere a standardelor internationale si modificarile cadrului normativ se impun cu stringenta în viitorul apropiat. Additional, autoritatile trebuie sa stie ca scopul unei asemenea prevederi nu este numai pentru a asigura apararea victimei atunci când ea însasi este învinuita de comiterea unui delict, si trebuie sa faca declaratii în fata unui judecator sau procuror în proces, dar obiectivul este, de asemenea, de a sustrage victima de o asemenea procedura în general. Aceasta asigura ca ele nu vor trebui sa repete de câteva ori istoria traumatica, astfel inhibându-le perspectivele lor de refacere si micșorându-le protectia prin obligatia de a aparea în sedinta deschisa. Din acest motiv este esential ca procedurile de identificare sa functioneze pentru a asigura ca politia sa distraga victimele de la procesul justitiei penale.

- ⇒ Art.165 si 206: prevederea despre nepenalizare (absolvirea de raspundere) trebuie separata de conditiile “cooperarii” prin excluderea sintagmei “daca a acceptat colaborarea cu organul de urmarire penala în cauza data”. Aceasta prevedere trebuie inserata separat, ca o prevedere generala în ambele Coduri penal si cu privire la contraventiile administrative. Daca se va considera adecvat, ar fi bine de o inclus în toate articolele relevante ale Codului penal si a Codului cu privire la contraventiile administrative.
- ⇒ Art.362(4) Cod penal, *Trecerea ilegala a frontierei de stat*, urmeaza a fi explicat pe calea unei note interpretative sau comentariu pentru a clarifica daca se aplica doar cetatenilor straini sau tuturor victimelor traficului.

- ⇒ Art.313 Cod penal, *Refuzul sau eschivarea martorului ...de a face declaratii* ar avea nevoie, de asemenea, de un comentariu sau nota interpretativa pentru a lamuri conditiile si aplicabilitatea sa si trebuie modificat pentru a include cuvintele “refuz nejustificat” pentru a preveni responsabilizarea victimelor-martori speriasi, traumatizati si/sau neprotejati.
- ⇒ Urmărirea copiilor pentru delicta penale si administrative care au fost savârsite în rezultatul statutului lor de persoana traficata ar trebuie interzis în mod deosebit.
- ⇒ Mecanismul National de Referire

Asigurati functionarea procedurilor de identificare astfel încât sa distraga victimele de la sistemul justitiei penale sau administrative *cât mai curând posibil* în cadrul procesului prin intermediul pregatirii si ridicarii nivelului de cunoastere a colaboratorilor organelor de drept, a granicerilor, a procurorilor, judecatorilor, functionarilor din cadrul organelor implicate în procedura administrativa, avocatilor apararii si avocatilor victimei. Includeti indicatii în regulamente, compilatii de reguli sau proceduri de operare, dupa caz pentru fiecare institutie.

4.7. Reglementarea statutului victimelor cetateni straini

Regularizarea statutului victimelor traficului cetateni straini prin acordarea permisului de sedere temporara sau de sedere umanitara sporeste protectia victimelor si urmarirea traficantilor. Victimele cetateni straini care se afla în Moldova în tranzit sau la destinatie sunt putin probabile sa aiba documentele în regula sau sa aiba dreptul legal de sedere în tara. Este de dorit ca victimele traficului sa aiba un statut regularizat pentru a putea beneficia de protectie si serviciile de asistenta. De fapt, toate victimele infractiunilor grave ar trebui sa aiba un statut regularizat pentru a putea avea o perioada necesara pentru reflectare, ce le-ar permite sa analizeze optiunea “cooperarii” cu politia si oferirii probelor în procesul penal. Asigurând prezenta victimei în tara si îmbunatatind stabilitatea ei îi va mari capacitatea sa de cooperare cu reprezentantii organelor de drept. Ea/el trebuie sa aiba posibilitatea resedintei legale în tara pe toata durata procesului pentru a îndeplini rolul de martor. Astfel, acesta este un instrument esential pentru aplicarea eficienta a legii si urmarirea penala de succes.

4.7.1. Standardele internationale

Protocolul cu privire la trafic obliga fiecare parte sa:

“Considera adoptarea masurilor legislative sau altor masuri adecvate care ar permite persoanelor traficate sa ramâna pe teritoriu, temporar sau permanent în cazurile necesare ...” tinând “cont de factori umanitari si de compatimire.”⁶³

Statele Parti, tari de origine, mai au si obligatia de a actiona fara întârziere pentru a clarifica statutul juridic al resedintei victimei identificate la solicitarea statului de destinatie si sa elibereze documente

⁶³ Art.7.

legale de calatorie. Cu toate acestea, repatrierea victimei în tara sa de resedinta legala trebuie efectuata doar având

“în vedere siguranta acestei persoane si statutul fiecărei proceduri juridice legate de faptul ca persoana respectiva este victima traficului.”⁶⁴

De aceea rezulta ca Statele Parti trebuie sa asigure posibilitatea victimelor traficate de a participa în procedurile juridice si suplimentar trebuie sa aiba în vedere posibilitatea stipularii anumitor drepturi legale la eliberarea permisului pentru sedere temporara sau permanenta pentru a face acest lucru posibil si/sau la un permis acordat pe temeiuri umanitare sau de compatimire. ICNUDO face legatura dintre dreptul la protectie si dreptul la permis temporar de sedere pentru victime si martori pe durata procesului penal⁶⁵, iar interpretarea Planului de Actiuni OSCE al acestui drept acopera obligatia statului de a asigura furnizarea documentelor necesare pentru clarificarea statutului si identitatii victimei⁶⁶, examinând dupa caz posibilitatea de

“acordare a permiselor de resedinta temporara sau permanenta, tinând cont de asa factori ca potentialele pericole ce ameninta siguranta victimei [si sa examineze], dupa caz, acordarea victimelor a permiselor de munca pe perioada sederii lor în statul recipient.”⁶⁷

De o importanta deosebita este si Declaratia Pactului de Stabilitate despre angajamentul privind permisele temporare de sedere, semnat la Tirana, Albania la 12 decembrie 2002, în care statele semnatare au convenit asupra urmatoarelor:

“ca permisele temporare de sedere formeaza un element esential al oricărei strategii eficiente de protectie a victimei si martorului si va contribui la ajutarea unui numar sporit de persoane traficate, care în caz contrar nu ar îndrazni sa solicite refugiu la un azil sau la politie de frica deportarii, preferând sa se afle mai degraba ilegal în tara;

ca acordarea permiselor temporare de sedere persoanelor traficate va contribui la o mai buna pregatire a masurilor de reintegrare si va preîntâmpina re-traficarea acestor persoane care deseori sunt contactate si amenintate în mod repetat de catre traficanti;”

Statele semnatare au mai convenit, *inter alia*:

“- sa se abtina de la expulzarea imediata a posibilelor victime ale traficului, datorita intrarii lor ilicite în tara si a statutului resedintei si/sau muncii neregulate;...

- sa dea dreptul posibilelor victime ale traficului de a ramâne pe teritoriul statului si sa le acorde o perioada de recuperare de pâna la 3 luni, pe parcursul careia ele ar putea sa se stabilizeze si sa se reorienteze;

⁶⁴ Art.8(2).

⁶⁵ Principiul Recomandat de ICNUDO nr.10

⁶⁶ Planul de Actiuni OSCE, Sectiunea V, par.5.1.

⁶⁷ Planul de Actiuni OSCE, Sectiunea V, par.8.2 si 8.3.

- sa solicite autoritatile responsabile sa investigheze si sa stabileasca faptele fara întârziere pentru a legaliza statutul persoanelor care au fost traficate;

- sa elibereze permise temporare de sedere pentru victimele traficului pâna la încheierea procedurilor legale, în cazul în care victima traficului este dispusa sa dea marturii, sau ori de câte ori este necesar.”

În ceea ce priveste victimele traficului în scopul exploatarei sexuale, Consiliul Europei recomanda Statelor Membre

“34. Sa acorde victimelor, dupa necesitati si în conformitate cu legislatia nationala, statutul de rezidenti temporari în tara de destinatie, pentru a le permite sa actioneze ca martor pe durata procesului judiciar împotriva infractorilor...

35. Sa considere acordarea, dupa necesitati, a statutului de resedinta temporara pe temeiuri umanitare.”⁶⁸

În general statele sunt tinute sa respecte legile referitoare la statutul refugiatilor si principiului *non-refoulment* (nereturnarii). Persoanele care datorita rasei, religiei, nationalitatii, apartenentei la un anumit grup social sau opiniilor sale politice au unele temeri justificate de a fi persecutate daca se reîntorc în tara lor de origine nu trebuie deportate sau returnate altfel⁶⁹. Legislatiile anumitor state au gasit de cuviinta sa acorde victimelor traficului dreptul la azil în baza acestui temei⁷⁰. Additional, jurisprudenta art.3 CEDO (dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentului sau pedepselor inumane ori degradante) interzice deportarea atunci când sunt suficiente temeiuri de a crede ca persoana ar risca sa fie supusa tratamentului contrar prevederilor art.3 si nu va putea fi protejata de statul în care ea/el urmeaza a fi returnat⁷¹.

4.7.2. Aplicarea în legislatia si practica moldoveneasca

Moldova este predominant o tara sursa a victimelor traficate, prin urmare aceasta chestiune nu se afla pe linia întâi a reformei de drept si a elaborarii politicilor de stat, cu toate ca ar fi cazul, data fiind preponderenta banuita a traficului de fiinte umane pe teritoriul tarii si rata criminalitatii organizate. Legea cu privire la migratiune prevede responsabilitatea Departamentului de Migratiune pentru elaborarea politicii în domeniul migratiunii, precum si un sir de alte atributii⁷². Aceasta lege nu

⁶⁸ Recomandarea CE R (2000) 11.

⁶⁹ Art.1(2) al Conventiei de la Geneva privind statutul refugiatilor, adoptata la 28 iulie 1951.

⁷⁰ Pentru consultarea unui rezumat al jurisprudentei selectiv, a se vedea Ghidul de Referinta al BIDDO, pag.66-68.

⁷¹ Vezi spre exemplu cauza Ahmed c./ Austriei, Hotarârea din 17 decembrie 1996 (par.39) dupa cum este discutat în Îndrumarul de Referinta BIDDO pag.59, cauza Soering c./ Regatului Unit, Hotarârea din 7 iulie 1989 (par.91), cauza Nsona c./ Olandei, Hotarârea din 28 noiembrie 1996 (par.39), cauza H.L.R. c./ Frantei, Hotarârea din 29 aprilie 1997 (par.44) dupa cum este discutata de *Franz Matscher*, *Bemerkungen zur extraterritorialen oder indirekten Wirkung der EMRK*, în: Andreas Donatsch/Marc Foster/Christian Schwarnegger (eds) *Strafrecht, Strafprozessrecht und Menschenrechte*, Festschrift für Stefan Trechsel, 2002, începând cu pag. 28.

⁷² Dupa cum este prevazut în art.8.

contine reglementari referitoare la perfectarea vizelor, temporare sau permanente, pentru motive umanitare sau pentru scopul furnizarii probelor de catre victimele traficului.

Potrivit OSCE si a interlocutorilor sai, un asemenea drept nu este stipulat nici într-un alt act normativ în cadrul legislativ moldovenesc. Aceasta înseamna ca în cazul în care o victima straina a traficului de fiinte umane va fi depistata pe teritoriul statului moldovenesc, nu exista nici o reglementare care i-ar asigura acesteia un statut juridic temporar sau permanent.

4.7.3. Concluzii si recomandari: reglementarea statutului victimelor cetateni straini

Pastrându-si o anumita discretie în ceea ce priveste acordarea permiselor de sedere la un nivel minim, Moldova ar trebui sa garanteze existenta unor reglementari legale de acordare a permiselor de sedere pentru victimele care s-ar afla în pericol în cazul în care ele ar trebui sa se reîntoarca în tara lor si victimelor care participa într-un proces legat de statutul lor de victima a traficului. Perioada de valabilitate a permisului de sedere poate varia în dependenta de circumstante. Conform angajamentelor politice durata pentru care ar trebui sa se elibereze aceste permise ar trebui sa fie de cel putin trei luni pentru toate victimele traficate si pe toata durata procesului daca victima s-a determinat sa marturiseasca. Aceasta obligatie ar trebui echilibrata cu necesitatea de a asigura victimei accesul la cele mai bune conditii de reabilitare si reintegrare, pe care ea ar putea alege sa le treaca în tara sa de bastina.

Disponibilitatea unor asemenea prevederi sau proceduri legale ar face posibil pentru victima-martor sa aiba sansa de a se stabili si de a-si ameliora “bunastarea” sa înainte de a examina posibilitatea cooperarii cu serviciile organelor de drept. De aceea, asemenea masuri pot fi doar benefice din punctul de vedere al consolidarii ordinii de drept. Repatrierea rapida a victimelor straine fara a tine seama de siguranta lor trebuie sa fie evitata. Ar fi cazul sa fie adoptate prevederi legale care ar echilibra aceste îngrijorari, în special:

- ⇒ Stabilirea unei proceduri rapide si eficiente de verificare a identitatii victimelor straine si obtinerea documentelor din tara lor de origine, cu luarea masurilor pentru protejarea sigurantei victimei.
- ⇒ Stabilirea unui regim juridic de eliberare a permiselor temporare de sedere. Permisele de sedere trebuie puse la dispozitie pentru a satisface toate dintre urmatoarele probabilitati:
 - permise pentru o perioada de cel putin 3 luni pentru recuperare si reflectare, care ar fi valabile pentru toate victimele traficului
 - permise de sedere pentru persoanele care participa în procese judiciare (civile si penale) si/sau care pretind compensatii

- permise temporare si permanente de sedere pe temeiuri umanitare (spre exemplu, pentru riscuri care ameninta integritatea sau supravietuirea personala la întoarcere în tara de origine)⁷³
 - permisele trebuie sa includa accesul la toate masurile de protectie si asistenta: consultatii medicale si psihologice, consiliere juridica, protectie fizica, adapost si dreptul la munca pe durata acestor perioade.
- ⇒ Pentru a extinde acest gen de protectie si pentru cetatenii moldoveni aflati peste hotare, Ministerul Afacerilor Externe ar putea sa faca uz de canale diplomatice pentru a asigura un tratament echivalent în tarile care de regula sunt de destinatie pentru victimele din Moldova, prin convenirea asupra garantarii reciproce a eliberarii vizelor pentru cetatenii traficati în strainatate.

4.8. Masuri anti-traffic orientate asupra drepturilor omului si a victimei

La momentul scrierii acestui raport, autoritatile nationale a Republicii Moldova au început elaborarea unei legi de combatere a traficului. Autorii privesc asemenea lege nu ca o cerinta esentiala impusa prin angajamentele internationale juridice si politice, dar si o modalitate utila de constituiri a unor angajamente coerente si complexe de promovare a strategiilor anti-traffic si de realizare a acestora. O asemenea lege ar putea fi folosita pentru a crea noi obligatii si drepturi, unele dintre care au fost evidentiata în acest raport, si pot obliga statul si ministerele de resort sa-si asume sarcini specifice în limita competentelor lor.

Prin aceasta poate fi creat un cadru juridic mai puternic pentru a da posibilitate guvernului de a suprima traficul de fiinte umane, respectând standardele de protectie a drepturilor omului, copiilor si ale victimelor. Tot aici ar putea sa fie inclus un “Mecanism National de Referire”, recunoscut si conturat, pentru presupusele victime si pentru victimele actuale. Additional, prin aceasta ar mai putea concretiza sprijinul statului si finantarea activitatii Comitetului National de Coordonare asupra implementarii în practica a Planului National de Actiuni, si daca va fi necesar si revizuirea, detalierea si actualizarea ca atare a planului.

Totusi, este esential de a nu face pasi regresivi. Legislatia corelata urmeaza a fi examinata si adusa în concordanta simultan cu adoptarea legii pentru a asigura caracterul practic al acestor acte normative (spre exemplu masurile de protectie a martorului în cadrul procesului penal trebuie sa fie reglementate în Codul de procedura penala), precum si functionalitatea lor. Daca legislatia corelata necesita modificari, este esential efectuarea lor concomitenta pentru a asigura armonizarea întregului cadru legislativ în acest domeniu.

⁷³ Pentru privire generala si dezbaterile posibilitatilor juridice adoptate de diferite natiuni, a se vedea Ghidul de Referinta al BIDDO, pag.58-66 si www.legislationonline.org

5. Protecția drepturilor victimei-martor în procesul penal moldovenesc

5.1. Introducere

Victimele traficului care evoluează în calitate de martori au o poziție deosebită în comparație cu persoanele care sunt doar victime sau care sunt doar martori.

“Victimele traficului care apar în calitate de martori sunt un grup care diferă atât de martorii care nu sunt victime ale traficului cât și de victime ale traficului care nu sunt martori. Acest statut deosebit înseamnă că asemenea victime-martori au trasaturi unice și sunt expuse unor riscuri iesite din comun, care solicită măsuri speciale de protecție. Îndeosebi, potențialul victimei de a oferi probe și decizia sa de a coopera cu reprezentanții organelor de drept și de a face depozitii în calitate de martor în procesul de judecată poate avea un impact serios asupra nivelului de risc și poate impune adoptarea unor măsuri suplimentare de protecție.”⁷⁴

Victima-martor nu trebuie redusă doar la funcția sa de martor, ci trebuie recunoscută și protejată ca victimă a infracțiunii ce este. De asemenea, persoanele traficate nu trebuie să-și piardă statutul lor special de victime în cazul în care nu depun mărturie:

“Drepturile și statutul special care trebuie acordate victimelor traficului trebuie să le fie păstrat indiferent dacă ele devin sau nu martori.”⁷⁵

Secțiunea prezintă adresează drepturile și interesele victimei-martor pe toată durata procesului penal. În primul rând, victimele-martori au nevoie de protecție a siguranței lor fizice (secțiunea 5.2). Pe lângă aceasta statutul lor de victimă a infracțiunii impune garanții suplimentare pentru a proteja dreptul lor la respectul vieții private (secțiunea 5.3), dreptul la tratament special și de a nu fi traumatizate repetat (secțiunea 5.4), dreptul la informare și asistență juridică (secțiunea 5.5) și dreptul la compensație (secțiunea 5.6). Analiza ce se conține în această secțiune trebuie privită în ansamblu cu secțiunea 4, care definește premisele necesare ale protecției.

Secțiunea 5 analizează legislația moldovenească din punct de vedere al standardelor internaționale privind drepturile date. Ea este finisată cu o serie de recomandări ce au ca scop implementarea deplină a angajamentelor internaționale existente în vederea protecției totale și adecvate a victimei-martor. Ținând cont de contextul general al prezentului raport, secțiunea dată se axează pe aspectul securității fizice.

5.2. Dreptul la securitate fizică pe durata și în afara procesului de judecată

Traficanții deseori recurg la intimidări, amenințări sau violență pentru a împiedica victimele-martori să facă mărturie. De aceea, măsurile care au ca scop protejarea securității fizice ale victimelor martori sunt de o importanță deosebită. Eșecul statului de a acorda o asemenea protecție victimelor-martori

⁷⁴ Documentul de la Portoroz al Pactului de Stabilitate, pag.1-2.

⁷⁵ Documentul de la Portoroz al Pactului de Stabilitate, pag.2.

este nu doar contrar standardelor internationale, dupa cum s-a aratat în sectiunea 5.2.1, ci de asemenea micsoreaza probabilitatea disponibilitatii persoanelor traficate de a coopera în calitate de martori.

Masurile de protectie pot fi luate atât pe durata procesului de judecata, cât si în afara lui. Masurile de protectie pe durata procesului sunt aplicate de catre instanta si presupune darea declaratiilor prin teleconferinte care pot fi combinate cu pastrarea anonimatului martorului care declara sau posibilitatea de a îndeparta inculpatul din sala de judecata. Masurile de protectie din afara instantei de judecata sau masurile neprocesuale includ escortarea din partea politiei, schimbarea locului de trai sau schimbarea identitatii. Asemenea masuri sunt îndeplinite de catre politie sau alte autoritati ale organelor de drept. Masurile de protectie extrajudiciare pot fi aplicate deja la o etapa timpurie când cazul nu a fost adus în instanta de judecata, dar si pe durata procesului de judecata si dupa terminarea lui. Ele pot completa, însa nu pot tine locul masurilor de protectie judiciare.

Unele masuri de protectie necesita o justificare speciala, deoarece sunt susceptibile de a intra în contradictie cu drepturile apararii (cum este anonimatul martorului) sau pentru ca sunt foarte costisitoare si pot avea si un impact puternic asupra vietii cotidiene ale martorului (cum este schimbarea locului de trai, a identitatii sau operatia plastica). De regula, doar martorii viata sau securitatea fizica a carora este grav amenintata în rezultatul participarii lor în procesul penal, si/sau martorii pe dosare de crima organizata sunt eligibili pentru un asemenea gen de protectie. Alte masuri, cum ar fi scoaterea temporara a inculpatului din sala de judecata, escortele politiei sau instalarea sistemelor de alarma de regula presupun un nivel de pericol mai scazut.

Aceasta sectiune analizeaza legislatia moldoveneasca pertinenta, concentrându-se în special asupra selectarii masurilor disponibile, aplicabilitatii cercului de persoane protejate, eligibile pentru o asemenea protectie, cerintelor si piedicilor, precum si asupra premiselor necesare pentru implementarea corespunzatoare a legislatiei existente.

5.2.1. Standardele internationale

Obligatia generala de a acorda protectie

Conventia COT obliga Statele Parti sa ia masuri adecvate pentru acordarea asistentei si protectiei victimelor traficului, în special în cazurile amenintarii lor cu razbunare sau intimidare⁷⁶. *Protocolul cu privire la trafic* obliga Statele Parti sa actioneze în vederea garantarii sigurantei persoanelor traficate, pe durata cât acestia se afla pe teritoriul lor⁷⁷. Astfel, responsabilitatea de a proteja siguranta victimei-martor tine de competenta statutului pe teritoriul caruia se afla victima la moment. În dependenta de etapa procesului de trafic aceasta poate fi tara de origine, tara de tranzit precum si tara de destinatie. Protocolul, de asemenea, obliga Statele Parti sa-si pregateasca colaboratorii organelor de drept pe marginea chestiunilor ce tin de combaterea traficului, inclusiv si metodele de protectie a victimelor de traficanti. Asemenea cursuri de instruire trebuie sa ia în considerare

⁷⁶ Conventia COT, art.25(1).

⁷⁷ Protocolul cu privire la trafic, art.6(5).

standardele drepturilor omului, problemele legate de copii si sexul persoanei, precum si încurajarea cooperarii lor cu ONG-urile⁷⁸.

Câteva documente stabilesc standarde de protectie ale copilului victima-martor. Potrivit *Protocolului cu privire la trafic*, statele sunt obligate sa tina cont de asistenta care este necesara în functie de sexul, vârsta si nevoile speciale ale victimelor, îndeosebi de nevoile speciale ale copiilor, atunci când aplica masuri de protectie si asistenta, si anume cazare, educatie si îngrijire corespunzatoare⁷⁹. *CDC* prevede ca:

“În toate deciziile care îi privesc pe copii, fie ca sunt luate de institutii publice sau private de ocrotire sociala, de catre instantele de judecata, autoritati administrative sau de organe legislative, interesele superioare ale copilului trebuie sa fie luate în considerare cu prioritate. Statele-parti vor asigura copilului astfel de protectie si îngrijire care va fi necesara pentru bunastarea lui ... si vor lua, în acest scop, toate masurile legislative si administrative corespunzatoare.”⁸⁰

Statele Parti la *Protocolul Optional la CDC* vor:

“Recunoaste vulnerabilitatea copiilor victime si vor adapta procedurile pentru recunoasterea nevoile lor speciale, inclusiv nevoile lor speciale în calitate de martori” si îi vor asigura, “în cazurile necesare, pentru siguranta copiilor victima, precum si a familiilor lor si a martorilor de partea lor, împotriva intimidarii si razbunarii.”⁸¹

ICNUDO a recomandat statelor sa ofere programe si politici adecvate si specializate pentru protectia copiilor victime, tinând cont pe deplin de situatia lor deosebit de vulnerabila, drepturile si nevoile lor⁸². *Recomandarile UNICEF* subliniaza ca obligatia statelor de proteja si asista copii victime si de asigura securitatea lor si mentioneaza ca toate deciziile referitoare la copii victime trebuie luate foarte repede. Informatiile despre copilul victima care pot pune în pericol copilul si membrii familiei copilului nu trebuie divulgate. Copii victime care consimt sa faca depozitii trebuie sa beneficieze de masuri speciale de protectie pentru a asigura securitatea lor si a membrilor familiei lor, atât în tarile de destinatie, tranzit, cât si de origine⁸³.

Standardele internationale de asemenea stabilesc obligatia statului de a oferi victimelor-martori cazare adecvata, îngrijire medicala, asistenta psihologica si materiala, precum si oportunitati de angajare, studiere si pregatire profesionala (vezi sectiunea 4.4).

⁷⁸ Protocolul cu privire la Trafic, art.10(2).

⁷⁹ Protocolul cu privire la Trafic, art.6(4).

⁸⁰ CDC, art.3(1), (2).

⁸¹ Protocolul Optional al CDC, art.8(1) (a), (f).

⁸² Recomandarile ICNUDO, Principiul nr.10, Directivele nr.8, nr.8.7. A se vedea, de asemenea, Recomandarile UNICEF, art.2.2, Documentul de la Portoroz al Pactului de Stabilitate, pag.3.

⁸³ Recomandarile UNICEF, art.2.6, 2.7, 3.10.

Persoanele eligibile pentru protectie si durata ei

Protocolul cu privire la trafic, Conventia COT si Recomandarile CE se refera la protectia “victimelor” si astfel nu prevad obligatia victimei de a coopera în calitate de martor pentru ca sa apara obligatia statului de a le proteja. Aceasta abordare este confirmata prin *Recomandarile ICNUDO*, conform carora obligatia statelor de a proteja persoanele traficate de exploatare si prejudiciere ulterioara nu trebuie sa depinda de capacitatea sau disponibilitatea persoanelor traficate de a coopera în cadrul procesului judiciar⁸⁴. Pentru a consulta standardele relevante în continuare, va rugam sa revedeti sectiunea 4.3.1.

Alte standarde se refera explicit la protectia “martorilor”. *Conventia COT* obliga Statele Parti sa ia masuri adecvate de a proteja martorii de potentiala intimidare si razbunare inclusiv stabilirea procedurilor de protectie fizica a martorilor (cum este schimbarea locului de trai sau nedivulgarea ori divulgarea restrânsa a informatiei referitoare la identitatea si locul aflarii martorului) si autorizarea dării declaratiilor prin utilizarea tehnologiilor de telecomunicatii, cum sunt teleconferintele sau altor reguli referitoare la probe care ar asigura securitatea martorului. Pentru a garanta schimbarea locului de trai al martorilor Statele Parti trebuie sa aiba în vedere posibilitatea încheierii acordurilor cu alte State Parti⁸⁵. În *Planul de Actiuni al OSCE* Statele Participante au convenit sa acorde protectie eficienta împotriva posibilei razbunari sau intimidari pentru martorii care fac declaratii în procesele penale⁸⁶.

Declaratia ONU cu privire la principiile de baza si Planul de Actiuni al OSCE îndeamna statele sa asigure nu doar siguranta victimelor, ci si a familiilor lor⁸⁷. Similar, *Consiliul Europei* recomanda Statelor sale membre sa protejeze persoanele traficate si membrii familiilor lor împotriva intimidarii si amenintarilor integritatii fizice, prin stabilirea sistemelor de protectie a victimei, atât în tarile de origine, cât si în tarile de destinatie. Statele Membre trebuie sa cheme Statele Membre sa extinda mecanismele de protectie si asupra membrilor ONG-urilor care asista victimele pe parcursul proceselor penale si civile⁸⁸.

Nici Protocolul cu privire la trafic, nici Conventia COT nu limiteaza obligatiile Statelor Parti de a proteja victimele-martori la anumite faze procesuale. Astfel, se poate de concluzionat ca o asemenea obligatie exista nu doar pe parcursul investigatiei facute de politie si a procesului desfasurat în instanta, dar atât timp cât victima este recunoscuta ca atare, si se extinde si dupa durata procesului. O recomandare în acest sens a fost emisa de *Consiliul Europei*: *viata si siguranta personala a martorilor si persoanelor apropiate lor trebui protejate înainte, pe parcursul si dupa proces*⁸⁹. *ICNUDO* recomanda acordarea protectiei pe durata procesului de repatriere, astfel confirmând ca protectia nu se limiteaza doar la teritoriul tarii de destinatie sau durata procesului penal⁹⁰.

⁸⁴ Recomandarile ICNUDO, Principiul nr.1.

⁸⁵ Conventia COT, art.24, Planul de Actiuni al OSCE, art.III.4.1.

⁸⁶ Planul de Actiuni al OSCE, art.III.4.1.

⁸⁷ Declaratia ONU cu privire la Principiile de Baza, art.6(d).

⁸⁸ Recomandarile CE R (85) 11, art.16 R (2000) 11, art.29, 30, 32.

⁸⁹ Recomandarea CE R (97) 13, art.2.

⁹⁰ Recomandarile ICNUDO, Directiva nr.6.7.

Un grup de experti internationali convocat de Grupul de Lucru pentru Combaterea Traficului de Fiinte Umane (în continuare *Grupul de lucru de la Portoroz al Pactului de Stabilitate*) în Portoroz, Slovenia în martie 2003⁹¹ a adoptat o serie de recomandari privind protectia victimei-martor. Grupul de Lucru a recomandat protejarea de catre politie a locuintei si identitatii victimei deja la etapa anchetei, daca este posibil, doar daca infractorii nu cunosc identitatea victimei de la bun început⁹².

Obligatiile de protectie exista, prin urmare, începând cu momentul identificarii posibilei victime si pâna la perioada ulterioara procesului penal. Exista si prevederi suplimentare cu privire la confruntarea de catre victima-martor a riscurilor speciale, asociate acestei activitati.

Natura masurilor de protectie

Masuri de protectie judiciare

Protocolul cu privire la trafic obliga Statele Parti sa protejeze identitatea persoanelor traficate, spre exemplu prin desfasurarea procesului de judecata în mod confidential⁹³. Aceasta prevedere poate fi interpretata în sensul dării declaratiilor de catre martorii anonimi. Art.6 CEDO garanteaza dreptul învinutului la un proces echitabil, însa nu garanteaza dreptul victimei-martor la protectie. Ba chiar din contra: asa cum victima-martor care a fost traficata este mai mult probabil sa dea probe în sprijinul acuzarii, masuri de protectie precum darea declaratiilor anonime vor încalca dreptul apararii la un proces echitabil. Cu toate acestea, Curtea Europeana pentru Drepturile Omului a mentionat ca drepturile martorilor pot fi protejate în baza art.2 (dreptul la viata) si art.8 (dreptul la respectul vietii private) al CEDO⁹⁴. Curtea a recunoscut ulterior ca chiar daca art.6 CEDO nu creeaza obligatia de protectie a martorilor, interesele martorilor pot justifica limitarea dreptului apararii potrivit art.6. Criteriile de admisibilitate a martorilor anonimi pot fi deduse din jurisprudenta Curtii pe marginea art.6 CEDO, precum si din *Recomandarea CE R (97) 13*.

- Cu titlu de principiu general, “handicapurile” cu care se confrunta apararea în rezultatul anonimatului martorului acuzarii “trebuie sa fie suficient de bine echilibrate prin proceduri urmate de autoritatile judecatoresti”. În special, apararea trebuie sa aiba posibilitatea de a verifica verosimilitatea, credibilitatea si necesitatea de pastrare a confidentialitatii martorilor⁹⁵.
- Trebuie sa existe suficiente motive de pastrare a anonimatului. (Spre exemplu în cauza *Doorson*, s-a considerat suficient faptul ca traficantii de droguri recurgeau frecvent la

⁹¹ Întâlnirea Grupului de Experti a precedat Sesiunea a 5ea a Grupului de Lucru, care a avut loc în Portoroz la 28 martie 2003.

⁹² Documentul de la Portoroz al Pactului de Stabilitate, pag.4.

⁹³ Protocolul cu privire la trafic, art.6(1).

⁹⁴ Hotarârile Curtii Europene pentru Drepturile Omului (CEDO) pe cauzele: *Doorson c./ Olandei*, 26 martie 1996, par.70, *Van Mechelen si Altii c./ Olandei*, 23 aprilie 1997, par.53, *Visser c./ Olandei*, 14 februarie 2002, par.43.

⁹⁵ Hotarârile CEDO pe cauzele: *Birutis si Altii c./ Lituania*, 28 martie 2002, par.29, *Kostovski c./ Olandei*, 20 noiembrie 1989, par.42, *Viser*, par. 43, *Van Mechelen si Altii*, par.52, 54, *Doorson*, par.70, 73,75, *Recomandarea CE R (97) 13*, art.9,10.

amenintari si chiar violenta împotriva persoanelor care ofereau probe împotriva lor, si aceea ca un martor fusese agresat violent si celalalt a fost amenintat). Aceste motive de asemenea trebuie sa fie examinate si apreciate de catre instantele de judecata în fiecare caz concret⁹⁶.

- Declaratiile anonime trebuie sa fie o masura exceptionala si strict necesara. Daca o masura mai putin restrictiva este de ajuns atunci trebuie de aplicat aceasta masura⁹⁷.
- Condamnarile nu pot fi întemeiate în întregime sau în partea decisiva pe declaratie anonima⁹⁸. Mijloace suplimentare de proba care trebuie luate în considerare, includ alte declaratii si probele indirecte, cum sunt procesele verbale de examinare la fata locului, probele materiale sau concluziile expertului, care pot fi atacate de catre reclamant⁹⁹.
- Daca este necesar, declaratiile anonime trebuie asigurate cu masuri suplimentare de protectie, spre exemplu prin utilizarea ecranelor, aparatelor de ascundere a fetei sau de modificare a vocii pentru a împiedica identificarea martorului de catre aparare¹⁰⁰.

Consiliul Europei recomanda Statelor Membre sa prevada masuri de protectie judiciare. Statele trebuie sa recurga la masuri alternative de proba care ar scuti martorul de necesitatea de a se confrunta cu inculpatul, spre exemplu permiterea prezentarii probelor într-o camera separata. În cazurile de crima organizata , se recomanda luarea urmatoarelor masuri: înregistrarea audiovizuala a declaratiilor facute înainte de proces – care trebuie admise ca probe atunci când este imposibila prezentarea martorului în sedinta de judecata, sau daca prezentarea sa ar putea “duce la un pericol sporit si real pentru viata si securitatea martorului sau a persoanelor apropiate lor” -, dezvaluirea identitatii martorului la cea mai târzie etapa posibila a procesului si/sau darea publicitatii doar a unor detalii selectate, precum si excluderea publicului si a reprezentantilor mass mediei de la tot procesul sau de la o parte a lui. Trebuie sa se foloseasca si ecrane sau aparate de alterare a imaginii sau vocii. Toate masurile trebuie aplicate tinând cont de drepturile apararii¹⁰¹.

Grupul de Lucru de la Portoroz al Pactului de Stabilitate a formulat câteva masuri de protectie pe durata procesului de judecata: desfasurarea procesului în sedinte de judecata închise, înregistrarea audio-video a declaratiilor, video-conferinte, schimbarea locului de desfasurare a procesului,

⁹⁶ Hotărârile CEDO pe cauzele: *Doorson*, par.71, *Van Mechelen*, par.61, *Visser*, par.47, Recomandarea CE R (97) 13, art.10, 11.

⁹⁷ Hotărârile CEDO pe cauzele: *Doorson*, par.76, *Van Mechelen*, par.55, 60, *Visser*, par.43. În cauza *Van Mechelen*, spre exemplu, Curtea nu a considerat ca handicapurile pe care trebuia sa le suporte apararea erau echilibrate, deoarece au fost aplicate “limitari extreme” ale dreptului învinutului (comunicare prin legatura sonora, apararea nu era la curent cu identitatea martorului si nu avea posibilitatea de a-i observa reactiile si de a-i verifica verosimilitatea) pe de alta parte nici necesitatea unor asemenea limitari fusese explicata, nici alte masuri disponibile, mai putin invazive (folosirea machiajului sau deghizarii, împiedicarea contactului vizual) nu au fost examinate. Vezi de asemenea Recomandarea CE R (97) 13, art.10.

⁹⁸ Hotărârile CEDO pe cauzele: *Van Mechelen*, par.55, *Doorson*, par.76, *Birutis*, par.29, *Visser*, par.43, Recomandarea CE R (97) 13, art.13.

⁹⁹ Hotărârea CEDO pe cauza *Birutis*, par.32.

¹⁰⁰ Recomandarea CE R (97) 13, art.12.

¹⁰¹ Recomandarea CE R (97) 13, art.6, 9-13.

reprezentarea legala a victimelor-martori, permiterea protectiei corespunzatoare a martorului pe durata dării declaratiilor, excluderea temporara a inculpatului pe parcursul procesului judiciar, limitarea accesului mas-mediei pe durata procesului, protejarea identitatii victimei-martor si aplicarea prevederilor referitoare la nerespectarea ordinii în sedinta de judecata, care ar permite judecatorilor sa previna comportamentul amenintator în sala de desfasurare a procesului. Este recomandabila urmarirea penala a intimidarii victimei-martor ca infractiune separata¹⁰².

Statele Participante ale OSCE si-au luat angajamentul sa exploreze strategii alternative de investigatii pentru a evita necesitatea solicitarii victimelor de a da declaratii în instanta¹⁰³.

Masuri de protectie extrajudiciare

Consiliul Europei recomanda statelor membre sa aplice masuri de protectie extrajudiciare asigurate de politie, inclusiv schimbarea identitatii, a locului de trai, asistenta în gasirea unui loc de munca si protectie fizica¹⁰⁴. *UNICEF* recomanda schimbarea locului de trai într-o tara terta, atunci când protectia victimei-martor nu poate fi asigurata nici în tara de destinatie nici în cea de origine¹⁰⁵.

Programele de protectie a victimelor-martori sunt foarte costisitoare si pot avea un impact grav asupra vietii victimei-martor. Astfel, nu orice victima-martor este potrivita pentru a participa în asemenea programe de protectie a martorilor, si nu orice program de acest fel este potrivit pentru persoanele traficate care devin martori. *Grupul de lucru de la Portoroz al Pactului de Stabilitate* a elaborat urmatoarele criterii pentru participarea victimelor-martori în cadrul programelor speciale de protectie extrajudiciara:¹⁰⁶

- Victima-martor sa fie în pericol;
- Victima-martor sa fie capabila sa dea declaratii pertinente si sa-si repete depozitiile în instanta de judecata;
- Depozitiile trebuie sa fie necesare în proces;
- Victima-martor trebuie sa fie potrivita pentru participare în program de protectie;
- Folosirea masurii de protectie trebuie sa fie voluntara. Masurile de protectie trebuie sa se bazeze pe consimtamântul informat al victimei-martor. Ele trebuie discutate si în privinta lor trebuie sa existe un acord cu ea/el si perfectat într-un document care specifica drepturile si obligatiile sale;

¹⁰² Documentul de la Portoroz al Pactului de Stabilitate, pag.5.

¹⁰³ Planul de Actiuni al OSCE, art.III.2.7. A se vedea de asemenea Documentul de la Portoroz al Pactului de Stabilitate, pag.4.

¹⁰⁴ Recomandarea CE R (97) 13, art.14, 15. Planul de Actiuni al OSCE prevede de asemenea schimbarea locului de trai al martorului pentru a facilita participarea victimei în calitate de martor în cadrul investigatiilor si a procesului judiciar, sau în cadrul altor proceduri penale (art.III.4.4).

¹⁰⁵ Recomandarile UNICEF, art.3.10.

¹⁰⁶ Documentul de la Portoroz al Pactului de Stabilitate, pag.4, 7.

- Masurile de protectie trebuie potrivite împrejurarilor individuale ale victimei-martor. Aplicarea masurilor de protectie trebuie sa fie bazata pe o evaluare a riscurilor, care trebuie efectuata deja la o etapa timpurie si revizuita pe tot parcursul procesului penal. Evaluarea trebuie îndeplinita de catre reprezentantii justitiei penale în cooperare cu organizatiile internationale si ONG-urile;

În cele din urma însa nu mai puțin importanta este eficienta masurilor de protectie a martorilor, care depind de resursele si capacitatile celor responsabili de acordarea protectiei. Statele Participante ale OSCE si-au asumat obligatia de a furniza resurse, instruire si echipamentul necesar pentru ca organele de drept sa-si îndeplineasca functiile legate de combaterea traficului¹⁰⁷.

Standardele internationale de asemenea solicita statelor sa puna la dispozitia victimei-martor informatii despre drepturile si statutul sau în cadrul procesului judiciar, inclusiv informatii despre posibilitatile de protectie disponibile. Pentru a consulta standardele respective, va rugam sa vedeti sectiunile 4.5.1 si 5.5.1.

5.2.2. Aplicarea în legislatia si practica nationala moldoveneasca

5.2.2.1 Masuri de protectie judiciare conform Codului de procedura penala

Masurile de protectie disponibile

Art.215(1) CPP instituie obligatia generala a organului de urmarire penala si a instantei de judecata de a asigura securitatea participantilor la proces. Daca exista suficiente motive pentru a crede ca, printre altii, partea vatamata, martorul sau membrii familiei acestuia pot fi ameninti cu moarte, cu aplicarea violentei, cu deteriorarea sau distrugerea bunurilor ori cu alte acte ilegale, organul de urmarire penala si instanta de judecata sunt obligate sa ia masurile prevazute de legislatie pentru ocrotirea vietii, sanatatii, onoarei, demnitatii si bunurilor acestor persoane, precum si pentru identificarea vinovatilor si tragerea lor la raspundere. Alin.(2) leaga aceasta obligatie cu Legea privind protectia de stat. Cererile privind protectia în baza acestei legi se înainteaza si se solutioneaza de catre organul de urmarire penala sau instanta în mod confidential, hotarârile carora de asigurare a protectiei de stat se remit imediat organului abilitat cu asemenea atributii prin Legea privind protectia de stat (vezi mai jos sectiunile 5.2.2.2, 5.2.3.2, 5.2.3.4).

Teleconferintele

Art.110 CPP prevede *teleconferintele* ca mijloc special de audiere si protectie a martorului¹⁰⁸. Aceasta prevedere permite audierea martorului într-un loc diferit de sala de judecata, prin intermediul mijloacelor tehnice, daca exista probe temeinice care confirma ca viata, integritatea fizica sau libertatea sa ori a unei rude apropiate este în pericol în legatura cu declaratiile pe care acesta le face într-o cauza penala, si daca asemenea mijloace tehnice exista în dotare. asemenea masuri trebuie sa se bazeze pe încheierea motivata a judecatorului de instructie sau, dupa caz, a instantei din oficiu ori aplicate la cererea motivata a procurorului, avocatului, martorului respectiv

¹⁰⁷ Planul de Actiuni al OSCE, art.III.2.6.

¹⁰⁸ Art.111(2) CPP lamureste ca aceasta prevedere este aplicabila de asemenea audierii partii vatamate.

sau a oricarei persoane interesate (alin.(2)). Martorul poate sa refuze comunicarea informatiei reale despre identitatea sa. În acest caz, informatia despre identitatea reala a martorului se consemneaza separat si se pastreaza într-un plic sigilat “în conditii de maxima siguranta a confidentialitatii” (alin.(3)). Pe durata teleconferintei, martorul va da declaratii în prezenta judecatorului de instructie, care de asemenea îl va asista (alin.(4)). Martorii pot fi audiatii prin intermediul unei teleconferinte, cu imaginea si vocea distorsionate astfel încât sa nu poata fi recunoscuti. Apararea are dreptul sa adreseze întrebări martorului (alin.(5), (6)).

Cu toate acestea, declaratiile date în conformitate cu art.110, pot fi utilizate ca mijloace de proba numai în masura în care ele sunt confirmate de alte probe (alin.(8)).

Teleconferintele pot fi utilizate doar atunci când infractiunea în cauza este “grava, deosebit de grava sau exceptional de grava”. Conform art.16 CP infractiunea este considerata grava daca pedeapsa maxima pentru ea este de cel putin sase ani privatiune de libertate. Acest criteriu este îndeplinit de art.165 CP (traficul de persoane): alin.(1) prevede pedeapsa maxima de 15 ani privatiune de libertate¹⁰⁹. Acest exemplu demonstreaza importanta deosebirii clare dintre diferitele tipuri de infractiuni: daca un caz de trafic n-ar fi recunoscut ca atare, ci ar fi urmarit ca proxenetism (art.220 CP), victima-martor n-ar putea fi audiata conform art.110 CPP, deoarece proxenetismul, daca nu este savârsit de catre un grup criminal organizat, este susceptibil de pedeapsa cu închisoare de la 2 la 5 ani, si prin urmare nu trece pragul necesar pentru a fi calificat ca “infractiune grava”. Un aspect pozitiv al art.110 este ca victima însasi are dreptul de a cere audierea sa prin intermediul mijloacelor audio sau video si astfel nu depinde doare de initiativa instantei de judecata în acest sens.

Folosirea acestui drept, precum si a altor forme de protectie conform CPP, presupune ca victima-martor a fost informata despre drepturile sale. Totusi, art.90 CPP care defineste drepturile martorilor nu prevede un asemenea drept la informare despre protectia disponibila conform art.110 sau în baza Legii privind protectia de stat. Aceasta lacuna ar trebui suplinita.

Declaratiile martorului anonim

Art.110 CPP permite darea declaratiilor de catre martorul anonim, care reprezinta un mijloc important de protectie a victimei martor, în special în cazurile de crima organizata, atunci când identitatea victimei-martor nu este cunoscuta inculpatului. În timp ce protejeaza identitatea victimei-martor care se afla în pericol, art.110 de asemenea prevede garantii pentru respectarea drepturilor apararii, dupa cum sunt prevazute în art.6 CEDO si Recomandarea CE R (97) 13, inclusiv urmatoarele:

- aceste garantii se refera la cerinta oferirii unor probe temeinice cu privire la pericolul care ameninta viata, integritatea fizica sau libertatea martorului,
- iar în ceea ce tine de infractiunea în cazul careia pot fi aplicate asemenea masuri, aceasta trebuie sa fie grava, deosebit de grava sau exceptional de grava,

¹⁰⁹ Infractiunea de trafic întruneste de asemenea semnele infractiunii extrem de grave (art.165(2) CP) sau exceptional de grave (art.165(3) CP).

- judecatorul de instructie este obligat sa adopte o decizie motivata în fiecare caz particular privind recurgerea la declaratiile martorului anonim, masuri prevazute de art.110,
- inculpatul are dreptul de a adresa întrebări martorului,
- judecatorul de instructie este prezent la locul dării declaratiei de către martor, si
- cerinta ca declaratia martorului sa fie confirmata prin alte mijloace de proba.

Chiar daca aceste garantii se refera mai mult la drepturile apararii decât la drepturile pe care le are victima-martor, ele au o importanta pentru aceasta din urma, deoarece materialele obtinute cu încălcarea drepturilor apararii nu pot fi admise ca probe (art.94 alin(1), p.2).

Ar fi bine de mentionat de asemenea ca din simpla analiza a unor prevederi privite izolat este dificil de apreciat conformitatea sau neconformitatea lor cu art.6 CEDO, tinând cont de faptul ca, de fiecare data, Curtea Europeana face o apreciere generala daca procedura a fost sau nu echitabila.

Anonimatul victimei-martor poate fi pastrat în întregime pe durata procesului de judecata daca numele sau este exclus din dosar chiar de la bun început. Spre exemplu, daca banuitul studiaza dosarul si afla despre identitatea unei victime-martor care exista, nu are nici un sens de a începe ascunderea identitatii sale la o etapa mai târzie, deoarece banuitul/învinuitul deja o cunoaste. Acest scop poate fi atins prin reglementarea unei prezumtii a confidentialitatii victimei-martor de la bun început.

Pastrarea eficienta a anonimatului victimei depinde de asemenea de capacitatea tuturor reprezentantilor organelor de drept, a procurorilor si judecatorilor implicati, de a pastra secretul identitatii ei/lui având nevoie de o pregatire adecvata în aceasta privinta. Acest lucru are o importanta deosebita pentru granicieri, deoarece ei se afla în postura de identificare a victimelor traficului cu cetatenie moldoveneasca, care sunt deportati înapoi în Moldova.

Folosirea declaratiilor înregistrate video

Art.109(3) CPP permite procurorului de a solicita audierea martorului de către judecatorul de instructie daca prezenta acestuia la judecarea cauzei va fi imposibila din motivul plecării lui peste hotarele țării sau din alte motive întemeiate. Potrivit practicii judiciare, prin “motive întemeiate” se înțelege si refuzul victimei martor de a se confrunta cu traficanții datorita temerilor de securitate sau de traumatizare psihologica repetata. Pe durata audierii sunt prezenti învinuitul si aparatorul acestuia si au dreptul de a pune întrebări martorului. Aceste declaratii, precum si declaratiile martorului în general pot fi înregistrate audio sau video (art.115). Conform art.371, înregistrările audio si video ale declaratiilor martorilor pot fi reproduse în proces, când martorul respectiv lipseste în sedinta si absenta lui este justificata prin motive de imposibilitate absoluta de a se prezenta în instanta, fie prin motive de imposibilitate de a asigura securitatea lui.

Din perspectiva victimei-martor, aceasta prevedere servește în primul rând pentru prevenirea traumatizării sale repetate, prin evitarea confruntării ulterioare cu învinuitul/inculpatul. Însa numărul

redus de confruntari poate avea si un impact pozitiv asupra securitatii sale. Spre exemplu, daca se depisteaza la faza anterioara procesului ca securitatea victimei-martor nu va putea fi garantata pe parcursul procesului de judecata, ea/el poate fi chestionata doar la aceasta faza de catre judecatorul de instructie.

Contrar procedurilor mentionate în sectiunea anterioara (teleconferintele), victima-martor declaratia careia este înregistrata video se confrunta fata în fata cu învinuitul si aparatorul lui care participa la interviuarea ei la etapa anterioara procesului judiciar. Astfel, anonimatul ei/lui nu este protejat. Totusi, aceasta metoda poate fi utila pentru a ameliora securitatea sa când identitatea victimei-martor este deja cunoscuta învinuitului sau daca fapta nu întruneste pragul minim cerut de prevederile art.110. Înregistrările video pot fi aplicate ca o solutie intermediara atât timp cât infrastructura necesara pentru audierea victimei-martor înca nu a fost instalata în Moldova.

CPP nu se refera la faptul daca declaratiile înregistrate video si reproduse în sala de judecata pot fi utilizate ca probe principale pentru motivarea condamnării inculpatului. Spre deosebire de art.110 (declaratiile anonime), nu exista o prevedere similara referitoare la declaratiile înregistrate video care au fost obtinute si utilizate conform art.109, 115 si 371. În orice caz, tinând cont de principiile generale stabilite de art.27 si 389 CPP¹¹⁰, putem sa deducem ca acest principiu este valabil si pentru depozitiile care au fost obtinute si folosite în conformitate cu art. 109, 115 si 371. Deci, în practica victima-martor poate beneficia de pe urma acestor prevederi daca politia si procuratura vor folosi probe suplimentare ca baza pentru condamnarea traficantului. Jurisprudenta Curtii Europene pentru Drepturile Omului sugereaza ca asemenea practici ar fi contrare prevederilor art.6 CEDO¹¹¹. De aceea, victimele-martori în practica vor avea doar de beneficiat din aceasta prevedere daca politia sau procuratura depisteaza probe suplimentare pentru a le prezenta ca temeiuri pentru condamnarea traficantilor.

Alte masuri de protectie

Art.18 CPP stipuleaza principiul publicitatii sedintei judiciare, însa permite excluderea presei si a publicului atunci când este ceruta protectia moralitatii, ordinii publice sau securitatii nationale, când interesele minorilor sau protectia vietii private a partilor în proces o cer, sau în interesele justitiei. Aceasta prevedere serveste în primul rând pentru protectia vietii private a victimei-martor – daca ea/el are statutul de parte vatamata sau parte civila – , însa de asemenea are o importanta legata de securitate: cu cât este mai putin cunoscuta identitatea sa mas-mediei si publicului larg, cu atât mai mic este riscul intimidarii ei/lui.

Conform art.333 si 334 CPP, presedintele sedintei de judecata este responsabil de mentinerea ordinii în sala de judecata si de securitatea participantilor la proces. Participantii sunt obligati sa se supuna dispozitiilor presedintelui sedintei privind mentinerea ordinii în sedinta. Daca inculpatul încalca ordinea sedintei si nu se supune acestor dispozitii, ea/el poate fi îndepartat din sala de judecata, iar procesul va continua în lipsa acestuia. Daca, în cursul judecarii cauzei, se savârseste o fapta

¹¹⁰ Vezi art. 27 al.1 si 389 al.1 CPP.

¹¹¹ *Marianne Holdgaard*, Dreptul la interviuarea martorilor – Jurisprudenta în baza Conventiei Europene pentru Drepturile Omului, în: Jurnal Nordic de Drept International, Vol. 71/2002, pp.92ff.

prevazuta de Codul penal, instanta va constata aceasta fapta, va identifica faptuitorul, va consemna incidentul într-un proces-verbal si, daca este necesar, va dispune retinerea faptuitorului (art.335).

Persoanele care pot beneficia de masurile de protectie si durata protectiei

Masurile de protectie care pot fi luate pe parcursul procesului de judecata, prevazute de CPP, prin însasi natura lor se aplica persoanelor care deja au intrat în contact cu sistemul justitiei penale. În contextul prezentului raport, acestea sunt persoanele traficate, care au fost citate pentru a da declaratii în calitate de martori (cum ar fi declaratii facute prin teleconferinte sau declaratiile martorului anonim) si/sau au calitatea procesuala de parte vatamata.

Respectiv, asemenea masuri nu vor fi aplicabile membrilor familiei victimelor-martori, spre deosebire de masurile de protectie extrajudiciare. Trebuie, cu toate acestea, de notat ca amenintarile la adresa membrilor familiei victimei-martor pot de asemenea genera necesitatea protectiei celei din urma în baza art.110 CPP (declaratii facute prin teleconferinte sau declaratiile martorului anonim).

Fiind o consecinta logica, protectia va fi ulterior limitata la perioada în care victima sau victima-martor este fizic prezenta în instanta de judecata, prin urmare la durata desfasurarii procesului penal. Cu toate acestea, unele aspecte ale protectiei judiciare de asemenea pot fi extinse si în afara acestei perioade, cum ar fi în cazul confidentialitatii martorului, care, pentru a fi eficient, trebuie sa înceapa la etapa cât mai curând posibila a urmaririi penale (vezi 5.2.2.2).

5.2.2.2 Masuri de protectie extrajudiciare conform Legii cu privire la protectia de stat

Masurile de protectie extrajudiciare sunt reglementate în Legea privind protectia de stat. Trebuie de mentionat ca, potrivit informatiilor de care dispune Misiunea OSCE, aplicarea în practica a legii date a fost foarte limitata si nu sunt careva comentarii oficiale facute pe marginea acesteia. Din acest motiv pentru autori este dificil de a face careva concluzii despre complexitatea si aplicarea în practica a legii în cauza.

Premisele aplicarii masurilor de protectie

Masurile aplicate conform acestei Legi privind protectia de stat sunt menite sa “apere viata, sanatatea, averea precum si alte drepturi si interese legitime” ale, printre altii, martorilor si partilor vatamate care au participat la depistarea, prevenirea, curmarea, cercetarea si descoperirea crimelor, la examinarea judiciara a dosarelor penale împotriva “actiunilor si atentatelor ilegale” (art.1(1), art.2(1)). Art.1(2) stabileste ca aplicarea procedurii de protectie de stat este considerata adecvata în cazul când “se constata dependenta directa a pozitiei persoanei, careia urmeaza sa i se acorde protectie de stat, de perspectiva depistarii, prevenirii, curmarii, cercetarii si descoperirii crimelor, precum si a examinarii judiciare a dosarelor penale ce tin de crima organizata”. Legea defineste responsabilitatea organelor de drept si a instantei de judecata competente sa decida aplicarea masurilor de protectie de stat si care efectueaza aceste masuri (art.3) si prevede supravegherea procurorului asupra executarii legii în procesul efectuării masurilor de protectie de stat (art.4).

Drept motiv al aplicării măsurilor de protecție servește declarația victimei-martor și primirea de către organul competent a informației operative despre amenințarea securității victimei-martor (art.5(1)). Aplicarea unor asemenea măsuri de protecție presupune existența “reală a amenințării cu moartea, a aplicării violenței, a nimicirii sau deteriorării averii ori altor acțiuni nelegitime în legătură cu acordarea de ajutor de către persoana respectivă în procesul penal” (art.5(2)). La primirea informației conform art.5(2), ofiterul de urmărire penală, procurorul sau judecătorul este obligat să verifice această informație și în termen de trei zile, iar în cazurile ce nu permit taraganarea, de îndată, să ia decizia despre aplicarea sau refuzul de aplicare a cererii victimei-martor. Există și posibilitatea contestării deciziei respective (art.6(1)). Măsura de protecție poate fi anulată atunci când temeiurile aplicării ei dispar sau în cazul încălcării de către persoana protejată a obligațiilor sale (art.7).

Aceste premise a aplicării măsurilor de protecție față de persoanele corespunzătoare nu sunt suficient de clare în Legea privind protecția de stat:

- Art.1(1) cere ca, pentru a fi protejată, persoana să fi “participat” la depistarea, cercetarea, etc. a crimei. Nu este clar în ce măsură este cerută această participare. Expertii naționali care au fost consultați de autori nu au reușit să ofere o interpretare uniformă a chestiunii dacă acest termen presupune o anumită calitate procesuală (spre exemplu de partea vătămată sau martor) sau conditionează ca declarația să fi fost deja dată. Astfel, chiar dacă aplicabilitatea prevederilor legii pare a fi largă la prima vedere, incluzând nu doar martorii, dar și aparentele victime, în realitate ea pare a fi limitată doar la martori. Aceasta nu este o problemă în sine – caci multe țări au practici legislative diferite referitoare la protecția martorilor – atât timp
- Nu este clar dacă art.1(2) (“protecția de stată este considerată adecvată atunci când (...)”) stabilește *premisele necesare* pentru aplicarea măsurilor de protecție sau dacă creează *doar una dintre situațiile posibile* în care poate fi aplicată legea, pe când aceasta se poate aplica și în alte cazuri.

Această lipsă de claritate este agravată de faptul că și premisele stabilite în art.1(2) sunt ambigue:

- În primul rând, art.1(2) prevede că persoana protejată trebuie să se afle în dependență directă de perspectiva depistării, prevenirii, etc. a crimei. Această formulare nu are sens. Dacă prevederea dată ar însemna că persoana protejată trebuie să fie de interes crucial pentru anchetă, urmărire penală, etc., după cum se obișnuiește în multe legislații referitoare la protecția martorilor atunci formularea trebuie schimbată: nu martorul trebuie să depindă de rezultat, ci rezultatul trebuie să depindă de martor.
- Într-al doilea rând, nu este clar din text dacă art.1(2) (și deci, posibil întreaga Lege privind protecția de stat) se aplică doar în cazurile de crimă organizată.

În concluzie, nu se înțelege dacă persoana traficăta poate pretinde la protecția de stat înainte ca ea să decida cooperarea sa cu autoritățile, sau după ce ea a luat o asemenea decizie, însă înainte de a fi chestionată de fapt de poliție sau instanța de judecată. Pe lângă aceasta, chiar și atunci când după ce

persoana traficata a facut deja declaratii în proces, ramâne incert daca ea/el poate beneficia de protectie, atunci când nu a fost un caz de crima organizata.

Conform standardelor internationale, statele trebuie sa acorde protectie împotriva pericolelor si atentatelor care ameninta *toate persoanele traficate înainte, pe parcursul si dupa procesul penal*. Totusi, ramâne de vazut daca Legea privind protectia de stat face fata acestui standard. Protectia nu trebuie privita ca o recompensa, ci ca o premisa necesara cooperarii.

Pentru a depasi aceste si alte neajunsuri care au fost identificate în urmatoarele subsectiuni, se recomanda operarea modificarilor considerabile la Legea privind protectia de stat sau alternativ, tinând cont de numarul si gravitatea neajunsurilor ei, elaborarea unei noi legi de protectie a martorilor. În consecinta, recomandarile care vor urma referitoare la Legea privind protectia de stat trebuie privite ca fiind adresate fie la momentul revizuirii acestei legi, fie la momentul elaborarii unei noi legi privind protectia martorilor, care ar tine locul actualei legi privind protectia de stat. Pentru a vedea recomandarile concrete va rugam sa vedeti sectiunea 5.2.3.

Persoanele care pot beneficia de masurile de protectie si durata protectiei

Legea privind protectia de stat prevede luarea masurilor de protectie si fata de rudele apropiate ale persoanei protejate si reprezentantii legali ai victimei (art.2(1) d), e)).

Aspectul pozitiv este ca protectia nu se limiteaza doar la victimele-martori. Legea privind protectia de stat este aplicabila de asemenea membrilor familiei si reprezentantilor legali a persoanelor protejate.

Totusi, întrebarea esentiala este aceea ca momentul începerii protectiei nu este clara. Prevederile Legii privind protectia de stat ce reglementeaza domeniul de aplicare a legii sunt echivoce, dupa cum s-a explicat în sectiunea anterioara referitoare la premisele protectiei (vezi sectiunea 5.2.3.3). Pe lânga aceasta, lipseste definitia exacta a martorului si a momentului din care o persoana capata aceasta calitate procesuala conform CPP. Se recomanda solutionarea tuturor acestor probleme.

În sfârșit, potrivit art.7 al Legii privind protectia de stat, masurile de protectie pot fi anulate în cazul când temeiul aplicarii lor dispare sau în cazul încalcarii acordului de catre persoana protejata. Aceasta prevedere este importanta pentru ca nu limiteaza protectia la o anumita perioada de timp, cum ar fi durata procesului penal, ci presupune ca masurile de protectie trebuie mentinute atât timp cât se mentine riscul. O conditie necesara pentru determinarea continuarii existentei temeiurilor protectiei este evaluarea riscului (vezi sectiunea de mai jos).

Masurile de protectie disponibile

Legea privind protectia de stat prevede un spectru larg de masuri de protectie (art.8-14), printre care se numara:

- paza personala asigurata de escorte de politie, paza locuintei si averii personale,

- eliberarea mijloacelor speciale de apărare individuală, de legătură și de informare privind pericolul (cum sunt sistemele de alarmă sau telefoanele mobile),
- plasarea temporară în locuri lipsite de pericol,
- tănuirea datelor despre persoana protejată, inclusiv schimbarea datelor personale în dosar, interviuarea persoanei în condiții care asigură securitatea sa și scutirea persoanei de obligația de a se prezenta în proces, judecătorul dând citirii depozitiile martorului făcute anterior sau reproduce mărturiile sale care au fost înregistrate audio sau video¹¹²,
- schimbarea locului de muncă sau studii, strămutarea în alt loc de trai,
- schimbarea actelor de identitate și schimbarea exteriorului,
- examinarea cauzei în ședința judiciară închisă.

În continuare art.16 cu privire la “protecția socială” prevede asigurarea de stat a vieții, sănătății și averii persoanei protejate din contul bugetului de stat¹¹³ și permite statului să pretindă restituirea sumelor plătite la asigurare de la persoanele culpabile de moarte, schilodirea, pricinuirea leziunilor corporale sau cauzarea daunei materiale persoanei protejate.

Această listă reflectă în mare măsură standardele internaționale relevante de protecție a martorului. Un alt aspect care pare să lipsească din actuala Lege privind protecția de stat este elementul asistenței sociale și financiare. Deși art.16 se intitulă “protecția socială” conținutul său se limitează doar la asigurarea de stat. Cu toate acestea, asistența socială și financiară este esențială pentru victimele-martori ale traficului, care, în rezultatul traumei, schimbării locului de trai și situației psihologice stresante de a fi martor protejat, deseori au dificultăți de angajare în câmpul muncii pentru a-și câștiga existența. Aceasta este, de asemenea, o contribuție importantă în direcția apărării drepturilor, libertăților și a demnității personale, după cum este prevăzut în art.8(3), și trebuie din acest motiv inclusă în legea privind protecția de stat sau într-o eventuală lege de substituție a ei cu privire la protecția martorilor.

Întrebarea despre aceea dacă măsurile existente sunt potrivite pentru necesitățile victimelor și martorilor traficului trebuie răspunsă în lumina secțiunii anterioare referitoare la persoanele care pot beneficia de protecție. Asemenea măsuri ca schimbarea permanentă a locului de trai sau schimbarea identității sunt foarte costisitoare și au un impact mare asupra vieții victimei-martor. Ele pot fi potrivite pentru unele, însă nu pentru toate victimele-martori, iar clasicele “măsuri de protecție ale martorilor” nu vor fi nici adecvate nici accesibile financiar pentru aparentele victime. Pe de altă parte, alte măsuri prevăzute de Legea privind protecția de stat care au un impact mai puțin grav, cum este paza personală, eliberarea mijloacelor de legătură și de informare privind pericolul sau plasarea

¹¹² Conform art.371 CPP asemenea înregistrări audio și video pot fi reproduse în ședința de judecată atunci când martorul lipsește datorită imposibilității absolute de a se prezenta în instanță sau din motive de imposibilitate de a asigura securitatea lui.

¹¹³ Vezi de asemenea proiectul legii cu privire la asigurarea de stat obligatorie a persoanelor supuse protecției de stat.

temporara în locurile lipsite de pericol reprezintă măsuri corespunzătoare protecției atât a aparentelor victime cât și a potențialilor martori. Cu toate acestea, premisele stabilite de această lege sunt prea stricte pentru a permite victimelor și multor dintre victimele-martori să aibă acces la măsurile de protecție. Aceasta este un neajuns grav care trebuie soluționat deoarece temerile de siguranță deseori vor opri victima să intre în sistemul justiției penale în calitate de martor. Din nou, aceasta trebuie făcută prin îmbunătățirea Legii privind protecția de stat (sau elaborarea unei legi de substituție cu privire la protecția martorilor) și introducerea prevederilor respective într-o lege generică dedicată traficului.

Evaluarea riscului

Evaluarea riscului este necesară pentru determinarea duratei corespunzătoare a măsurilor de protecție extrajudiciare – atât în ceea ce privește demararea cât și în privința încetării aplicării lor – și la selectarea măsurilor de protecție corespunzătoare și individual determinate. Legea privind protecția de stat nu cere explicit organelor competente efectuarea evaluării riscurilor și, conform informației de care dispune Misiunea OSCE, evaluarea corespunzătoare a riscurilor nu este făcută în practică nici de către Departamentul de Combatere a Traficului, nici de Unitatea de Protecție a Martorilor. Acest fapt se datorează în special capacităților limitate ale organelor de drept, datorită lipsei de cunoștințe și resurse.

Evaluarea eficientă a riscurilor în cadrul programelor de protecție a martorilor trebuie efectuată de la bun început, când este înaintată solicitarea de aplicare a măsurilor de protecție martorului, și ulterior repetată în mod regulat. Pentru a asigura alegerea măsurilor adecvate de protecție și aplicarea lor victimelor-martori ale traficului, evaluarea trebuie să ia în considerare natura și gravitatea pericolului, precum și situația individuală a victimei-martor. De asemenea, trebuie stabilit clar cine este responsabil de efectuarea evaluării riscului. În practică, deseori s-a dovedit a fi util sistemul în care o altă unitate de poliție, diferită de unitatea de investigație, este însărcinată cu evaluarea riscurilor.

Capacitatea reprezentanților organelor de drept de petrecere a evaluării riscurilor presupune aptitudini de acumulare a informațiilor operative și resurse suficiente, atât personale, financiare, cât și oficiale corespunzătoare și o infrastructură funcțională. La succesul evaluării riscurilor contribuie și adresarea la organizațiile internaționale și neguvernamentale respective, care oferă asistență și consiliere victimelor-martori, fiind la curent cu situația și nevoile lor.

Drepturile și obligațiile persoanei protejate și a statului

Printre aspectele pozitive ale Legii privind protecția de stat, din punctul de vedere al drepturilor victimei-martor, se numără și condiția consimțământului persoanei protejate vizavi de măsurile de protecție aplicate și prevederea că aceste măsuri nu trebuie să lezeze drepturile, libertățile și demnitatea personală a persoanei protejate (art.8(3)). O altă prevedere bună este cuprinsă în art.19 care stabilește că cheltuielile legate de aplicarea măsurilor de protecție de stat nu pot fi puse în sarcina persoanei protejate. Totuși, deocamdată nu au fost alocate resurse bugetare pentru aplicarea acestei prevederi.

Legea privind protectia de stat întemeiaza protectia de stat pe încheierea unui contract între persoana protejata si stat, în care se stabilesc conditiile de efectuare a masurilor de protectie, drepturile si obligatiile partilor (art.17). Art.18 prevede o lista de drepturi si obligatii ale persoanei protejate. Legea reglementeaza urmatoarele drepturi si obligatii ale persoanei protejate si ale statului, respectiv:

- Persoana protejata are, spre exemplu, dreptul de a fi informata asupra masurilor de protectie de stat ce i se aplica, de a solicita de la organele care înfaptuiesc masurile de protectie de stat masuri suplimentare de protectie sau de a contesta actiunile nelegitime ale organelor care înfaptuiesc masurile de protectie de stat. Ea are obligatia de a colabora cu organele de drept la cercetarea si examinarea judiciara a dosarului penal, de a îndeplini conditiile de efectuare a masurilor de protectie si cerintele legitime ale organelor competente, de a informa organele respective despre fiecare caz de amenintare a securitatii personale, de a nu divulga datele referitoare la masurile de protectie de stat ce i se vor aplica. Ea trebuie sa fie informata despre drepturile si obligatiile pe care le are (art.18 (1)-(3)).
- Organul care dispune aplicarea masurilor de protectie de stat are dreptul sa ceara de la organele si persoanele respective informatiile necesare privitoare la aplicarea masurilor de protectie. De asemenea, el are dreptul sa ceara de la organele care înfaptuiesc masurile de protectie de stat aplicarea unor masuri suplimentare de protectie, sa dispuna anularea înfaptuirii masurilor de protectie de stat în legatura cu încalcarea de catre persoana protejata a conditiilor prevazute în contractul cu privire la protectie si sa schimbe sau sa completeze masurile de protectie. Acest organ are obligatia de a reactiona imediat la orice caz de amenintare a securitatii persoanei protejate, sa asigure paza personala, paza locuintei si averii persoanei protejate.
- Organul responsabil de înfaptuirea masurilor de protectie de stat este obligat sa execute prescriptiile organului care adopta decizia privind aplicarea acestor masuri (art.18(4)-(6)).

Totusi, nu este reglementat un drept la protectie ca atare, ce ar corespunde obligatiei persoanei protejate de a colabora cu autoritatile si de a respecta conditiile de protectie stipulate în contract. Decizia victimei-martor de a colabora cu autoritatile si de a încheia contractul de protectie poate avea consecinte grave asupra vietii si bunastarii ei/lui. De aceea, victimei-martor trebuie acordata cea mai buna protectie care este posibila pentru a asigura ca decizia sa de colaborare cu autoritatile nu-i pune viata în pericol. Acest lucru înseamna de fapt recunoasterea dreptului victimei-martor care coopereaza de a fi protejata.

Încheierea contractului scris între persoana protejata si organul care înfaptuieste masurile de protectie de stat (art.17) si obligatia organelor competente de a aduce la cunostinta persoanei protejate drepturile si obligatiile ei (art.18(3)) ofera posibilitatea victimei-martor de a-si mari cunostintele sale despre rolul pe care îl are, drepturile si obligatiile sale în calitate de persoana protejata. În orice caz, va fi necesara furnizarea unor informatii suplimentare pentru a-i permite sa înțeleaga pe deplin consecintele participarii sale în cadrul programului de protectie, precum si a

consecințe încălcării regulilor de protecție. Legea ar trebui să prevadă și o asemenea informare a persoanei protejate.

Coordonarea eforturilor celor implicați

Potrivit Legii privind protecția de stat câteva organe sunt competente să decida aplicarea măsurilor de protecție de stat și să le aducă la îndeplinire, printre care: Ministerul Afacerilor Interne, Centrul privind Combaterea Crimei Organizate și Corupției, Serviciul de Informații și Securitate și Departamentul Vamal. Dacă dosarul a ajuns deja în instanță, vor fi implicați judecătorii și procurorii. Potrivit informației de care dispune OSCE, în practică există două unități în cadrul Ministerului Afacerilor Interne care îndeplinesc măsuri de protecție a victimelor-martori pe dosarele de trafic: Departamentul de Combatere a Traficului de Ființe Umane și Departamentul Protecției de Stat. Divizarea responsabilităților între aceste două unități nu este prea clară. O sugestie ar fi stabilirea unui mecanism de coordonare a eforturilor acestui complex de structuri implicate, mecanism care însă nu este reglementat în prezent de lege. Acest mecanism ar trebui să colaboreze și să coordoneze măsurile cu Comitetul Național și un Mecanismul Național de Referire urmează a fi instituit.

5.2.2.3 Resursele necesare pentru implementarea măsurilor judiciare și extrajudiciare de protecție a victimei-martor

Protecția de succes a victimei-martor depinde în mare măsură de capacitatea organelor de drept de a identifica persoanele traficate. Această afirmație este valabilă în special pentru granicieri, deoarece conform informațiilor Misiunii OSCE, victimele traficului de origine moldovenească care au fost deportate înapoi acasă au mai puține șanse de a avea acces la protecție și servicii de asistență decât persoanele traficate care au fost repatriate prin OIM sau alte ONG-uri. De aceea, aptitudinile colaboratorilor organelor de drept, și în special a granicierilor, de a identifica victimele traficului urmează a fi îmbunătățite.

Aplicarea eficientă a legislației de protecție a victimei-martor, de asemenea, solicită capacitatea organelor de drept, a procurorilor și judecătorilor de a acumula și a aprecia probe, de a desfășura evaluarea riscurilor și de a recunoaște necesitățile victimelor-martori. Această capacitate depinde în mare parte de pregătirea corespunzătoare și finanțare. În special este relevant contextul Moldovei, unde, potrivit datelor de care dispune Misiunea OSCE, prevederile existente referitoare la protecție (cum este art.110 CPP despre declarațiile martorului prin intermediul teleconferinței sau Legea privind protecția de stat) nu au fost aproape niciodată sau foarte rar puse în practică, din motive de lipsă de pregătire, resurse financiare și personale, precum și a mijloacelor tehnice necesare. Unii experți au calificat Legea privind protecția de stat drept o “lege moartă”. Experții au confirmat de asemenea Misiunii că nu există finanțare de stat disponibilă pentru închirierea locuințelor pentru martorii care trebuie să-și schimbe locul de trai în baza Legii privind protecția de stat sau pentru întreținerea colaboratorilor de poliție care oferă paza personală victimelor-martori. În practică, aceste lacune deseori sunt suplinite de organizațiile internaționale sau ONG-uri.

În prezent, statul exercită o presiune asupra victimelor traficului pentru a le impune să dea depozitii, deoarece mărturia victimei de regulă este cel mai valoros mijloc de probă. În același timp, mai sunt

si lacune în legislatie si probleme practice care împiedica victima-martor sa primeasca protectia corespunzatoare. Aceasta situatie este nesatisfacatoare atât pentru victima-martor care este sau prea sperata sa faca declaratii, lasând faptuitorii nepedepsiti, sau este dispusa sa colaboreze, punându-si viata în pericol, cât si pentru organul de urmarire penala, care nu este în stare sa acumuleze suficiente probe. Pentru a repara acest neajuns, reprezentatii organelor de drept si procurorii ar trebui sa aplice preponderent mijloace de proba alternative, pentru a reduce dependenta rezultatului cercetarii si urmaririi penale de declaratiile victimei-martor.

5.2.2.4 Infractiunile prevazute de Codul penal

Dupa cum sugereaza standardele internationale, prevederile materiale de drept penal ce se contin în CP reglementeaza temeiul juridic de urmarire penala a cazurilor de amenintare sau intimidare a victimei-martor în art.303 (amestecul în înfaptuirea justitiei si în urmarirea penala), art.314 (constrângerea de a face declaratii mincinoase, concluzii false sau traduceri incorecte ori de a se eschiva de la aceste obligatii), art.315 (divulgarea datelor urmaririi penale) si art.316 (divulgarea datelor privind masurile de securitate aplicate fata de judecator si participantii la procesul penal). Pentru a consulta neajunsurile art.315 CP, va rugam sa vedeti sectiunea 5.3.

O alta prevedere relevanta a CP este art.313. Contrar prevederilor din articolele mentionate mai sus, acest articol nu protejeaza victima-martor de intimidari, ci penalizeaza refuzul sau eschivarea martorului ori a partii vatamate de a face declaratii (pentru o analiza detaliata, va rugam sa va referiti la sectiunea 4.6).

În baza informatiilor pe care le are Misiunea OSCE, majoritatea victimelor care sunt considerate neesentiale pentru scopurile urmaririi penale (ceea ce constituie aproximativ 70% din toate victimele în general) sunt din acest motiv excluse domeniului de aplicare al legii privind protectia de stat. Cu toate acestea, persoanele respective au obligatia juridica de a face declaratii: refuzul martorului sau al partii vatamate de a face declaratii reprezinta chiar o infractiune (art.313 CP). Astfel, se ajunge la situatia în care victima-martor se afla sub obligatia de a declara, nefiind protejata de riscul rezultat din colaborarea sa. Pentru o analiza mai ampla a problemei incriminarii victimelor si victimelor-martori, sunteti rugati sa va adresati la sectiunea 4.6.

5.2.3. Recomandari: dreptul la securitate fizica

Legislatia moldoveneasca ce reglementeaza protectia integritatii fizice a victimei-martor reflecta într-o anumita masura standardele internationale si europene. Printre aspectele pozitive se numara un sir de masuri de protectie disponibile, existenta unei legi speciale de protectia a, printre altele, victimelor si martorilor (Legea privind protectia de stat), posibilitatea de a extinde masurile de protectie la membrii familiei victimei-martor si posibilitatea victimei-martor de a da declaratii prin conexiune video într-un loc diferit de sala de sedinte a instantei de judecata ori de a face declaratii anonime. În acelasi timp însa, exista si anumite neajunsuri, atât ale cadrului legislativ, cât si a aplicarii lui.

Protectia judiciara conform Codului de procedura penala

- ⇒ Atâta timp cât în Moldova nu va fi instalata infrastructura necesara pentru chestionarea victimelor-martori prin intermediul teleconferintelor, declaratiile înregistrate video ale martorului (art.109, 115, 371 CPP) trebuie sa fie solutia interimara în cazurile în care identitatea victimelor este deja cunoscuta de catre învinuit ori atunci când fapta penala nu trece pragul cerut în prevederile art.110.
- ⇒ Asa cum declaratiile martorului înregistrate video conform cerintelor art.109 în sine nu pot fi un temei suficient pentru condamnarea inculpatului, reprezentantii politiei si procuraturii trebuie sa stabileasca mijloace suplimentare de proba pentru a permite victimei-martor sa beneficieze de protectia prevazuta în aceasta reglementare¹¹⁴.
- ⇒ În toate cazurile suspectate de trafic de persoane, trebuie aplicata prezumtia confidentialitatii (anonimitatii) victimei-martor. De la bun început, dosarul victimei trebuie întocmit fara divulgarea identitatii victimei-martor. Proceduri adecvate urmeaza a fi instituite în cadrul Ministerului Afacerilor Interne pentru pastrarea identitatii reale a victimei-martor, în conditii de siguranta si securitate. De asemenea, trebuie stabilite proceduri si criterii judiciare care ar permite apararii sa solicite divulgarea identitatii victimei-martor si care ar da dreptul instantei sa decida daca este în interesul justitiei ridicarea anonimatului victimei-martor.
- ⇒ În art.90 CPP trebuie inclusa obligatia instantei de judecata de a informa martorii despre toate masurile de protectie disponibile conform prevederilor CPP si a Legii privind protectia de stat.
- ⇒ Colaboratorii de politie, granicerii, procurorii si judecatorii trebuie pregatiti adecvat în privinta pastrarii confidentialitatii victimei-martor a traficului.

Masuri de protectie extrajudiciare potrivit Legii privind protectia de stat

Lacunele existente în Legea privind protectia de stat dupa cum au fost relevate în sectiunea 5.2.2.2 trebuie suplinite în doua etape:

- ⇒ Legea privind protectia de stat trebuie supusa unei revizuii considerabile sau înlocuita printr-o noua lege cu privire la protectia martorilor, în scopul instituirii unui program eficient de protectie a martorilor. Ca modele de inspiratie ar putea servi legile urmatoarelor state:
 - Portugalia: Legea Nr.93/99 cu privire la aplicarea masurilor de protectie a martorilor în procesul penal, adoptata la 14 iulie 1999¹¹⁵;

¹¹⁴ Pentru o analiza a acestei probleme, vezi *Holmes*, Îndrumar pentru colaboratorii Republicii Moldova privind cele mai eficiente metode de combatere a traficului de persoane, Sectiunea a Treia, începând cu pag. 89 mai departe.

¹¹⁵ Poate fi accesata la www.legislationonline.org

- Serbia si Montenegro/Kosovo: Regulamentul UNMIK Nr.2001/20 cu privire la protectia partii vatamate si a martorului în procesul penal, adoptata la 20 septembrie 2001¹¹⁶.

⇒ Additional, ar trebuie inclusa o sectiune cu privire la protectie în legea dedicata traficului discutata în prezent în Moldova, care ar prevedea protectia persoanelor traficate care nu pot beneficia de protectia în baza reglementarilor generale.

În special se recomanda urmatoarele modificari:

- ⇒ Formularea art.1 si 2 ale Legii privind protectia de stat necesita clarificare. Aceste prevederi, sau oricare ar fi substituirea lor într-o lege cu privire la protectia martorilor, trebuie sa defineasca în mod neechivoc si exact care persoane pot beneficia de protectia de stat si în baza caror conditii. În rezultat, aceasta lege ar trebui sa acopere masurile “clasice” de protectie a martorilor în cazurile de pericol considerabil si crima organizata. Totusi, ea nu trebuie sa se limiteze doar la asemenea cazuri “de nivel înalt”, ci sa prevada protectia martorilor pe alte categorii de dosare, care desi se confrunta cu pericole mai putin grave, oricum sunt supusi riscului. Aceste forme de protectie prevazute de lege trebuie sa varieze în functie de gravitatea pericolului.
- ⇒ Apoi, trebuie creat cadrul juridic pentru a asigura oferirea protectiei adecvate victimelor si victimelor-martori ale traficului care sunt în pericol însa care la momentul respectiv nu întrunesc cerintele prevazute de Legea privind protectia de stat sau a eventualei noi legi cu privire la protectia martorilor. Acest lucru poate fi realizat în cadrul proiectului discutat în prezent al legii generic dedicate combaterii traficului de fiinte umane, în care poate fi introdus un capitol despre protectia victimelor. Aceasta lege ar trebui sa prevada protectia tuturor persoanelor traficate, inclusiv a aparentelor victime, victimelor care sunt în proces de a lua decizia despre colaborarea sa cu autoritatile si victimele-martori ale traficului care sunt amenintate de pericol, însa nu trec pragul calificat cerut în Legea privind protectia de stat, fie datorita faptului ca nu este implicata existenta unui grup criminal organizat, fie pentru ca existenta grupului criminal organizat nu poate fi demonstrata.
- ⇒ Legea generica dedicata combaterii traficului de fiinte umane trebuie sa garanteze masuri de protectie adecvate victimelor sau victimelor-martori ale traficului care nu întrunesc cerintele necesare pentru a putea beneficia de protectia oferita prin Legea privind protectia de stat (sau a eventualei legi de substituire, cu privire la protectia martorilor). Aceasta lege trebuie sa reglementeze si nivele mai joase de protectie, cum sunt paza personala, escorta din partea politiei pentru deplasarea la instanta de judecata, sisteme de alarma si telefoane mobile.
- ⇒ Toate masurile de protectie trebuie selectate în baza unei evaluari adecvate a riscurilor. Evaluarea trebuie efectuata la etapa initiala si repetata cu regularitate. Masurile de protectie trebuie ajustate la împrejurările individuale ale cazului. La evaluare trebuie sa se tina cont de natura pericolului, infractiunea comisa si situatia individuala a persoanei protejate, în special

¹¹⁶ Poate fi accesata la www.legislationonline.org

starea sanatatii si starea psihologica. Nivelul cerut al pericolului trebuie sa fie flexibil, conform naturii si intensitatii masurii de protectie. Legea trebuie sa stabileasca si organele responsabile de evaluarea riscului. Aceasta ar putea fi o unitate specializata din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, care ar trebui sa fie separata sa unitatea anti-trafic. Organizatiile internationale si ONG-urile trebuie consultate în acest proces.

- ⇒ Pentru a consolida capacitatea colaboratorilor organelor de drept responsabili de evaluarea riscurilor, schimbarile legislative care vor fi facute în acest sens ar trebui însoțite de pregătirea cadrelor si marirea resurselor umane si financiare necesare implementarii Legii privind protectia de stat, a prevederilor CP si a CPP.
- ⇒ Masurile de protectie disponibile conform Legii privind protectia de stat (sau a eventualei legi de substituire, cu privire la protectia martorilor) trebuie completate prin introducerea masurilor de asistenta financiara si sociala, acces la tratament medical, asistenta în gasirea unui loc de munca, acces la instruirea profesionala si, atât timp cât victima-martor nu are un loc de munca prin care sa-si procure existenta, sprijin financiar pentru ea si membrii familiei sale cu care locuieste împreuna. Asemenea masuri trebuie finantate din contul bunurilor care sunt confiscate de la traficanti.
- ⇒ Un drept explicit la protectie al persoanei protejate trebuie inclus în art.18(1) al Legii privind protectia de stat sau în eventuala lege de substituire cu privire la protectia martorilor.
- ⇒ Art.18(3) al Legii privind protectia de stat sau eventuala lege de substituire cu privire la protectia martorilor, trebuie modificata pentru a prevedea obligatia expresa a organelor competente de a pune la dispozitia persoanelor protejate o informatie cuprinzatoare referitoare la drepturile si obligatiile pe care le au în calitate de persoane protejate, precum si despre posibilele consecinte ale calitatii de martor, ale participarii în programe de protectie si ale nerespectarii contractului de protectie. Aceasta informare trebuie efectuata atât verbal, cât si în scris.

Resursele necesare implementarii masurilor judiciare si extrajudiciare de protectie a victimei-martor

- ⇒ Colaboratorii organelor de drept, în special granicerii, trebuie pregătiti pentru a ameliora procesul de identificare a victimelor traficului si, prin urmare, a accesului victimelor la masurile de protectie.
- ⇒ Judecatorii, procurorii si colaboratorii organelor de drept trebuie sa treaca o pregătire în domeniul acumularii probelor, evaluarii riscurilor, recunoasterii si protejarii drepturilor si necesitatilor victimelor-martori ale traficului.
- ⇒ Guvernul trebuie sa puna la dispozitia instantelor de judecata si a organelor de drept suficiente resurse umane, o infrastruktura adecvata de functionare si birouri, inclusiv aparate de telefon, masini de fax, sisteme de alarma sau mijloace tehnice pentru înregistrarea video a depozitiilor

si pentru desfasurarea teleconferintelor. Donatorii internationali, de asemenea, ar trebui sa finanteze prioritar acoperirea acestor cheltuieli.

- ⇒ Bunurile confiscate trebuie utilizate pentru finantarea aplicarii masurilor de protectie.
- ⇒ Pentru a reduce dependenta rezultatului cercetarii si urmaririi penale de depozitiile victimei-martor, colaboratorii organelor de drept si procurorii ar trebui sa înceapa folosirea preponderenta a altor mijloace de proba.

Coordonarea eforturilor celor implicati

- ⇒ Legea privind protectia de stat ar trebui sa introduca un mecanism în cadrul Ministerului Afacerilor Interne pentru coordonarea eforturilor serviciilor de protectie a martorilor prevazute de lege si pentru a îmbunatati colaborarea pe tara dintre diversele organe care sunt implicate. Acest organ de coordonare trebuie sa conlucreze îndeaproape cu Comitetul National pentru Combaterea Traficului de Persoane.
- ⇒ Comitetul National trebuie sa numere, printre alte atributii, si protectia victimelor-martori. Aceasta problema ar fi cazul sa devina parte componenta a Planului National de Actiuni si unul dintre punctele incluse pe ordinea de zi al subgrupurilor de lucru asupra legislatiei si protectiei/asistentei. Comitetul si grupul de lucru trebuie sa coordoneze activitatile diferitor organe de drept, a organizatiilor neguvernamentale si internationale care activeaza în domeniul protectiei victimei-martor. În particular, Comitetul ar trebui sa urmareasca stabilirea si recunoasterea unui Mecanism National de Referire si, din momentul înfiintarii acestor Mecanisme Nationale de Referire, sa le coordoneze actiunea cu mecanismul recomandat mai sus de coordonare a protectiei martorilor. Succesul grupului de lucru al Comitetului National va depinde de definirea actiunilor concrete si trasarea unor responsabilitati clare, stabilirea unor termeni precisi si reali, precum si de finantarea lucrului sau.

5.3. Dreptul la respectul vietii private

Dreptul inculpatului la un proces public este un unul dintre principiile fundamentale ale procesului penal, drept prevazut de art.6 CEDO. Prezenta publicului larg, inclusiv a reprezentantilor mijloacelor de informare în masa, în sala de judecata serveste nu doar intereselor inculpatului, dar are si scopul informarii societatii despre sistemul justitiei penale. Însa, acest principiu legitim intra în contradictie cu dreptul victimei-martor la respectul vietii private, care trebuie sa expuna detalii de o natura uneori foarte personala si intima în fata unui auditoriu larg. Pentru multe dintre victimele-martori este nu doar dureros procesul de relatare si împartasire în sedinta de judecata a istoriei sale în fata unui auditoriu extins, dar este si o experienta umilitoare. Aceasta experienta nefasta poate fi înrautatita si mai mult prin prezenta reprezentantilor presei în sedinta, care deseori sunt dispusi sa raspândeasca povestirile senzationale ale victimelor-martori în rândurile unui public si mai larg, iar victima-martor poate sa sfârseasca prin a-si gasi numele si fotografia sa lînga un articol de senzatie dintr-un ziar. Asemenea probleme devin si mai acute atunci când martorul este victima unei violente si/sau violenta data tine de sfera sexuala, dupa cum deseori se întâmpla în cazurile de trafic ale

victimelor-martori. Pe lângă preocupările legate de respectarea vieții private, accesul nelimitat al publicului la proces poate avea implicații serioase pentru securitatea victimei-martor, care poate duce la o traumatizare și mai profundă. Ea/el poate chiar să refuze să spună toate lucrurile până la capăt, fapt care se poate solda negativ pentru partea acuzării.

În consecință, măsurile de echilibrare a interesului de a permite accesul publicului la proces, pe de o parte, și interesul respectării vieții private a victimei-martor, pe de altă parte, sunt extrem de importante. Acest echilibru poate fi realizat prin astfel de măsuri cum este limitarea accesului publicului la întreg proces sau doar la unele părți ale lui (sedințe *in camera*, adică cu ușile închise), interzicerea filmării și fotografierii pe durata procesului și impunerea unor restricții asupra conduite reprezentanților mass-mediei, care pot fi reglementate printr-o lege sau printr-un set de reguli interne ale mijloacelor de informare în masă, cum sunt codurile deontologice pentru jurnaliștii profesioniști.

5.3.1. Standardele internaționale

Protocolul ONU cu privire la trafic obligă statele părți să apere viața privată și identitatea victimelor traficului în cazurile necesare¹¹⁷.

Art.8 CEDO protejează dreptul la respectul vieții private a fiecărei persoane. Potrivit Curții Europene pentru Drepturile Omului dreptul victimelor și martorilor la viața privată cade sub incidența art.8 CEDO¹¹⁸. Totuși, până în prezent Curtea nu a dat nici o definiție exactă a dreptului procesual a victimei-martor la respectul vieții private.

Conform *Recomandării CE R (85) 11*, statele membre trebuie să țină cont de necesitatea apărării victimei de orice publicitate, care îi va afecta în mod necesar viața privată sau demnitatea în ceea ce privește politicile de informare și relațiile cu publicul legate de cercetări penale și proces judiciar. Dacă din cauza tipului infracțiunii sau situației victimei se solicită o protecție specială, hotărârile trebuie date citirii în ședință închisă, iar informația personală trebuie dezvăluită sau data publicității doar în măsura în care aceasta este necesară¹¹⁹.

În *Planul de Acțiuni al OSCE*, statele participante și-au luat angajamentul de a asigura protecția datelor și dreptul victimei la respectul vieții private și în procesul acumulării informațiilor și analizei lor¹²⁰.

În ce privește victimele minore, *Protocolul Optional al CDC* obligă statele părți să protejeze, după caz, viața privată și identitatea copiilor victime și de a lua măsuri în conformitate cu legislația națională pentru a evita răspândirea necorespunzătoare a informațiilor care pot duce la identificarea copiilor victime¹²¹. *Recomandarile UNICEF* precizează că numele, adresa sau alte informații care pot duce la identificarea victimelor copii sau a membrilor familiilor lor nu pot fi divulgate

¹¹⁷ Protocolul cu privire la Trafic, art.6(1).

¹¹⁸ Hotărârile CEDO pe cauzele *Doorson*, par.70, *Van Mechelen*, par.53, *Visser*, par.43.

¹¹⁹ Recomandarea CE R (85) 11, art.15.

¹²⁰ Planul de Acțiuni al OSCE, art.III.4.3.

¹²¹ Protocolul Optional al CDC, art.8(1)(e). Referitor la Protecția vieții private și identității copiilor victime a se vedea de asemenea Recomandarile ICNUDO, Directiva nr.8.9.

publicului sau presei. Înainte de divulgarea oricărei informații cu caracter delicat, trebuie cerută permisiunea copilului-victimă într-un mod corespunzător vârstei¹²².

Grupul de Lucru de la Portoroz al Pactului de Stabilitate abordează în raportul sau rolul mas-mediei în corelație cu dreptul victimei la respectul vieții private și recomandă consolidarea capacităților jurnaliștilor în ce privesc obligațiile etice și juridice ale mijloacelor de informare în masă de a păstra confidențialitatea informației și viața privată a victimelor-martori, și elaborarea codurilor de conduită pentru toate grupurile profesionale care asistă victima-martor în relațiile cu presa¹²³.

5.3.2. Aplicarea în legislația și practica moldovenească

Limitarea accesului public în sala de judecată

Art.18 CPP prevede principiul publicității ședinței de judecată, însă permite instanței să *interzică presei sau publicului* accesul în sala de ședință, în interesul respectării moralității, ordinii publice sau securității naționale, când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților în proces o cer sau în interesele justiției. Acest articol prevede o metodă utilă de protejare a vieții private a victimelor-martori. Faptul că publicitatea procesului nu este obligatorie, ci rămâne la latitudinea judecătorului, este în conformitate cu principiul general al publicității procesului, după cum este reglementat de art.6 CEDO. Exercițarea acestei latitudini în beneficiul victimelor-martori ale traficului depinde în mare măsură de sensibilizarea judecătorului din proces despre necesitatea victimei la respectul vieții sale private și despre impactul negativ al publicității și prezenței mas-media asupra situației sale.

Limitarea accesului mas-media

Art.316(2) CPP dă dreptul președintelui ședinței de a permite reprezentanților mas-media să efectueze înregistrări audio, video și să fotografieze unele secvențe de la deschiderea ședinței dacă cazul dat este de interes public și doar în măsura în care acestea nu perturbă desfășurarea normală a ședinței și nu aduc atingere participanților la proces. Interpretarea literară a acestei prevederi presupune ca, regula generală este că fără permisiunea explicită dată de judecător, reprezentanții mas-media nu au dreptul să fotografieze și să facă înregistrări audio sau video pe durata procesului. Cu toate acestea regula dată nu este expres menționată nicaieri în CPP. Această ambiguitate ar trebui clarificată.

Suplimentar, media trebuie să se abțină de la publicarea numelor, fotografiilor și audierilor victimelor infracțiunii, în afara de cazurile când există acordul lor, precum și de la publicarea povestirilor sau fotografiilor care sunt de natură să provoace jena victimei sau să se amestece într-un alt mod necorespunzător în sfera vieții sale private. Aceasta ar putea fi reglementată printr-o lege sau să fie inclusă într-un cod deontologic al reprezentanților media. Iar pentru ca să fie cu adevărat eficiente, aceste reglementări ar trebuie să fie însoțite de o instruire adecvată a jurnaliștilor în domeniul dreptului victimei infracțiunii, în special a infracțiunii de trafic de ființe umane.

¹²² Recomandările UNICEF, art.2.6.

¹²³ Documentul de la Portoroz al Pactului de Stabilitate, pag.3.

Limitarea publicarii informatiilor confidentiale

Art.212(1) CPP mentioneaza ca materialele urmaririi penale nu pot fi date publicitatii decât cu autorizatia persoanei care efectueaza urmarirea penală. Publicarea este permisa numai în masura în care ea considera ca aceasta este posibil, cu respectarea principiului prezumției nevinovatie, si fara a afecta interesele altor persoane si desfasurarea urmaririi penale. Daca aceasta persoana considera necesara pastrarea confidentialitatii, martorii, partea vatamata, partea civila, partea civilmente responsabila si reprezentantii lor, aparatorul, expertul, specialistul, interpretul, traducatorul si alte persoane care asista la efectuarea actiunilor de urmarire penală pot fi trasi la raspundere pentru divulgarea oricaror informatii ce tin de urmarirea penală, potrivit art.315(1) CP. Persoana care efectueaza urmarirea penală are obligatia de a preveni subiectii mentionati mai sus despre aceasta consecinta, iar acestia trebuie sa confirme prin declaratie scrisa ca au fost preveniti despre aceste consecinte (alin.(2)).

Art.315 CP stabileste ca divulgarea datelor ce se refera la urmarirea penală constituie o infractiune separata. Alin.(1) pedepseste divulgarea datelor urmaririi penale contrar interdictiei persoanelor care efectueaza urmarirea penală cu amenda în marime de pâna la 300 de unitati conventionale. Alin.(2) prevede forma agravata a componentei de baza daca aceasta este savârșita 1) de persoana care efectueaza urmarirea penală sau de catre persoana abilitata cu controlul asupra desfasurarii urmaririi penale, si daca 2) aceasta actiune a cauzat daune morale sau materiale martorului, partii vatamate sau reprezentantilor acestora ori daca l-a facut pe vinovat sa se eschiveze de la raspundere.

Art.212 CPP si art.315 CP contin prevederi importante pentru protectia vietii private a victimei, însa acestea oricum ar putea fi îmbunatatite. În special, din art.212 CPP, care enumara potentialii faptuitori, inclusiv aparatorul, lipseste divulgarea acestei informatii de catre banuit/învinuit/inculpat. Este clar ca o asemenea interdictie nu va fi eficienta daca aparatorul nu are dreptul sa dea publicitatii informatii secrete, în timp ce inculpatul poate sa o faca. Aceasta lacuna ar trebui suplinita.

Pentru a consulta prevederile ce tin de confidentialitatea martorilor, care au implicatii în special legate de securitate, va rugam sa va adresati sectiunii 5.2.

5.3.3. Recomandari: dreptul la respectul vietii private

- ⇒ Judecatorii trebuie pregatiti în domeniul drepturilor si intereselor victimei în procesul penal, si în special în domeniul necesitatii de a proteja viata lor privata.
- ⇒ Art.316(1) CPP are nevoie de o clarificare. În mod ideal, el are nevoie sa fie modificat pentru a interzice în mod expres reprezentantilor media (care include atât mas media cât si alte media) de a fotografia, efectua înregistrari audio, video pe parcursul procesului, cu exceptia cazurilor când legea prevede altfel.
- ⇒ Alternativ, preconizata lege generica dedicata combaterii traficului ar trebui sa includa o prevedere care obliga judecatorul sa nu permita reprezentantilor media de a fotografia, efectua înregistrari audio, video pe parcursul procesului (art.316 CPP) în cazul examinarii dosarelor de

trafic de persoane (art.165, 206 CP). O alta opinie, la fel de buna este ca aceasta lege sa prevada ca art.316 CPP nu este aplicabil în cazurile de trafic de copii si ca în cazurile de trafic de adulti conform art.165 CP, judecatorul are obligatia expresa de a echilibra interesele publicului cu cele ale victimei, si în special dreptul sau la respectul vietii private si protectia securitatii.

- ⇒ Media trebuie sa aiba obligatia de a se abtine de a da publicitatii numele, fotografiile si audierile victimei infractiunii, în afara de cazurile când exista acordul victimei, precum si de la publicarea povestirilor sau fotografiilor care sunt de natura sa provoace jena victimei sau sa se amestece într-un alt mod necorespunzator în sfera vietii sale private. Aceasta ar putea fi reglementata printr-o lege sau sa fie inclusa într-un cod deontologic al reprezentantilor media.
- ⇒ Aceste reglementari ar trebui sa fie însoțite de o instruire adecvata a jurnalistilor. Aceste seminare trebuie sa urmareasca scopul sensibilizarii lor în domeniul drepturilor victimei-martor si sa discute metodele de relatare a cazurilor examinate de catre instanta de judecata, tinând cont în acelasi timp în mod corespunzator dreptul victimei-martor la respectul vietii private.
- ⇒ Art.212 CPP trebuie modificat pentru a include divulgarea neautorizata a informatiilor de catre banuit, învinuit sau inculpat.

5.4. Dreptul al tratament special si prevenirea traumatizarii repetate

În mod ideal procesul penal ar trebui sa aiba un efect încurajator asupra victimei: ea/el poate participa activ la proces, primeste toata informatia necesara, este tratata respectuos si deosebit de catre reprezentantii sistemului justitiei penale si, în final, si daca faptele si legea permit, ajunge sa-l vada pe faptuitor condamnat. Totusi, realitatea este diferita. Victimele infractiunilor în general, si cele ale traficului în special, traiesc participarea sa în procesul penal în calitate de martori ca o situatie foarte stresanta. Ele/ei trebuie sa dea ochii cu inculpatul de câteva ori si este confruntata cu întrebările nerespectuoase si umilitoare adresate de inculpat si aparatorul sau. Ele/ei de asemenea trec în mod repetat chestionarea din partea politiei si a instantei de judecata la diferite etape ale procesului, în timp ce multi dintre functionarii care efectueaza chestionarile nu au pregatire speciala în domeniul necesitatilor victimei si a problemelor legate de trafic în general. Toate cele mentionate luate împreuna conduc la situatia în care victima-martor simte participarea sa în procesul penal ca fiind dureroasa si traumatica. În consecinta ele/ei pot da declaratii contradictorii sau sa refuze sa le dea în general, fapt care de asemenea are un impact negativ asupra eforturilor acuzarii de stat.

Pentru a contracara aceasta problema este necesara luarea masurilor pentru crearea unui mediu potrivit pentru chestionarea victimelor-martori, inclusiv aptitudini din partea celor care efectueaza interviuarea, pentru a reduce numarul acestora si pentru a împiedica inculpatul sa adreseze întrebări umilitoare.

5.4.1. Standardele internationale

Nici *Protocolul cu privire la trafic* nici *Conventia COT* nu prevad obligatia statului de a prevedea garantii procesuale pentru a asigura tratamentul special si evitarea traumatizarii repetate a

victimelor-martori traficate. Statele parti la Protocol au obligatia de a instrui colaboratorii organelor de drept pe probleme de combatere a traficului, inclusiv metodele de aparare a drepturilor victimelor. Asemenea cursuri trebuie petrecute tinând cont de standardele de respectare a drepturilor omului, probleme deosebite legate de tratamentul copiilor si egalitatea sexelor, încurajarea cooperarii cu ONG-urile¹²⁴.

În privinta victimelor-martori copii, *Protocolul Optional CDC* stabileste obligatia generala pentru statele parti de a adopta masuri potrivite pentru apararea drepturilor si intereselor victimelor copii la toate etapele procesului penal si de a recunoaste vulnerabilitatea lor, si de a adopta procedurile pentru a recunoaste nevoile lor speciale, inclusiv nevoile lor speciale în calitate de martori. Statele sunt tinute sa asigure considerarea prioritara a celor mai bune interese ale copilului în cadrul tratamentului sistemului justitiei penale a copiilor victimelor traficului¹²⁵. *Recomandarile UNICEF* subliniaza în mod similar prioritatea celor mai bune interese ale copilului în toate actiunile în privinta copiilor victime, luate printre altii, de catre politie, instantele de judecata sau autoritatile administrative. Recomandarile de asemenea se refera la verificarea vârstei copilului: ori de câte ori vârsta victimei este incerta si exista motive de a crede ca victima este copil, trebuie sa opereze prezumtia ca victima într-adevar este copil. Înainte de a verifica vârsta victimei, aceasta trebuie tratata precum un copil, oferindu-se toate masurile de protectie speciala prevazute în recomandari. Acest document mai prevede numirea unui tutore pentru a garanta respectarea drepturilor si intereselor copilului victima care participa în procesul penal¹²⁶.

În *Declaratia privind principiile de baza* statele membre ale ONU si-au manifestat angajamentul general de a trata victimele infractiunii cu compatimire si respect pentru demnitatea lor si de a lua eforturi pentru reducerea inconvenientelor pe care le au victimele¹²⁷. Desi nu este instrument cu forta juridica obligatorie, aceasta declaratia a fost adoptata cu unanimitate de voturi la Adunarea Generala a ONU si astfel “reflecta vointa colectiva a comunitatii internationale de a realiza echilibrul dintre drepturile fundamentale ale banuitilor si infractorilor, pe de o parte si drepturile si interesele victimelor pe de alta parte”¹²⁸.

Un sir de acte juridice internationale si europene cu forta juridica sau politica obligatorie stabilesc o serie de masuri care au drept scop tratamentul special al victimelor infractiunilor de catre autoritatile justitiei penale, printre care se numara:

- Protectia victimei împotriva traumatizarii repetate, pe durata cercetarilor efectuate de politie, spre exemplu prin evitarea confruntarii cu infractorii si a chestionarilor facute la o etapa prea devreme sau prea extinse¹²⁹,

¹²⁴ Protocolul cu privire la Trafic, art.10(2).

¹²⁵ Protocolul Optional CDC, art.8(1), (3).

¹²⁶ Recomandarile UNICEF, art.2.2, 3.1.2, 3.2.

¹²⁷ Declaratia privind principiile de baza, art.4, 6 (d).

¹²⁸ *Oficiul ONU pentru controlul drogurilor si prevenirea crimelor/Centrul pentru prevenirea internationala a crimei*, Ghid pentru politicieni privind implementarea Declaratiei Natiunilor Unite cu privire la principiile de baza ale justitiei pentru victimele infractiunilor si abuzului de putere.

¹²⁹ Documentul de la Portoroz al Pactului de Stabilitate, pag.4.

- Înființarea unitatilor specializate de combatere a traficului compuse atât din colaboratori femei cât și din colaboratori barbati, cu pregătire avansata în cercetarea infractiunilor care implica agresiunea sexuala sau care implica copii¹³⁰,
- Folosirea mijloacelor audio și video în instanța de judecată pentru a înregistra sau reproduce depozitiile victimei-martor, în scopul reducerii numărului și efectului traumatic al interviurilor și confruntărilor cu învinuitul, precum și pentru a evita intimidarea¹³¹,
- Evitarea contactului direct dintre copilul victima și banuit pe durata procesului de cercetare și urmărire penală, precum și pe durata procesului de judecată pe cât de mult este posibil. Cu acest scop depozitiile minorului victima-martor trebuie înregistrate video și depozitiile sale urmează a fi prezentate ca probe pe suport video în instanța de judecată¹³²,
- Instruirea colaboratorilor organelor de drept, a judecătorilor, procurorilor în scopul sensibilizării lor cu privire la nevoile victimelor și responsabilitatea pe care o au pentru asigurarea siguranței victimei și a imediatei bunăstări ale victimelor traficului de ființe umane. În cadrul acestor programe de instruire trebuie să se acorde atenție problematicii de drepturi ale omului și a egalității sexelor¹³³. Statele trebuie să asigure de asemenea ca toate persoanele care muncesc și care au la întreținere copii victime, fiind responsabile de protecția lor, înțeleg drepturile și necesitățile lor și posedă aptitudinile necesare pentru a asista acești copii¹³⁴.
- Interviewarea victimelor astfel încât să se țină cont de situația lor personală, drepturile și demnitatea lor la toate etapele procesului¹³⁵. În special, copii victime trebuie intervievați de o manieră în care se țină cont de specificul copiilor¹³⁶.

În privința tratamentului copiilor victime ale traficului, *Recomandarile UNICEF* reglementează un set de recomandări speciale¹³⁷:

- De curând ce copilul este identificat ca victima a traficului, trebuie numit un tutore pentru ca să-l însoțească pe durata întregului proces. Tutorele trebuie să fie independent, să fie specializat în domeniul îngrijirii copiilor, drepturilor și necesităților copiilor și în problemele de egalitate a sexelor. Responsabilitatea tutorelui ce ține de procesul penal include: asigurarea luării tuturor deciziilor în cele mai bune interese ale copilului, asigurarea accesului victimei la reprezentarea legală, după necesități, și informarea și consultarea copilului despre drepturile sale. Tutorele trebuie să aibă dreptul să refuze darea declarațiilor

¹³⁰ Planul de Acțiuni OSCE, art.III.2.2.

¹³¹ Convenția COT, art.24(2), Recomandarea CE R (2000) 11, art.28.

¹³² Recomandarile UNICEF, art.3.9.1.

¹³³ Planul de Acțiuni al OSCE, art.III.4.2, III.5.1, III.5.2, Protocolul Optional CDC, art.8(4), Declarația privind Principiile de Bază, art.16.

¹³⁴ Protocolul Optional CDC, art.8(4), Principiile UNICEF, art.3.11.

¹³⁵ Recomandarea CE R (85) 11, art.8.

¹³⁶ Principiile UNICEF, art.3.3.2.

¹³⁷ Principiile UNICEF, art.3.2, 3.3.2, 3.3.4.

si sa participe la toate interviurile politiei efectuate cu copilul. Responsabilitatea tutorelui înceteaza odata cu plasarea copilului în custodia OIM, a Ministerului Afacerilor Interne sau o alta organizatie responsabila de repatriere, sau din momentul restituirii sale parintilor sau reprezentantului legal.

- Copii victime trebuie chestionati doar de catre colaboratori a-i organelor de drept cu pregatire speciala si, daca e posibil, de colaboratori de acelasi sex.
- Chestionarea initiala a copilului victima trebuie sa urmareasca acumularea informatiei biografice si care tine de istoria s-a sociala (cum ar fi vârsta, nationalitatea, limbile vorbite). Informatia referitoare la experienta copilului din perioada cât a fost traficant si orice cunostinte pe care le-ar putea avea despre activitati ilegale nu trebuie sa fie o prioritate la aceasta etapa. Durata si domeniile chestionarii trebuie sa fie micsorate cu scopul reducerii traumatizarii si stresului psihologic ulterior.
- Reprezentantii organelor de drept trebuie sa evite chestionarea copilului victima în încaperea politiei sau în localul unde copilul a fost exploatat si/sau în prezenta sau în apropierea fizica a banuitului traficant. Când este posibil, chestionarea initiala urmeaza a fi amânata pâna când copilul va fi adus într-un loc sigur.
- Copii victime trebuie chestionati doar în prezenta tutorelui. Pentru informatii care nu necesita neaparat depozitiile nemijlocite ale martorului (a copilului), organele de drept trebuie sa se adreseze tutorelui.

5.4.2. Aplicarea în legislatia si practica moldoveneasca

Garantii generale

Art.10(3) CPP interzice supunerea oricarei persoane tratamentelor cu cruzime, inumane ori degradante sau sa fie silit sa participe la actiuni procesuale care lezeaza demnitatea umana pe parcursul procesului penal.

Art.333 si 334 obliga instanta sa asigure ordinea si solemnitatea sedintei de judecata. Daca inculpatul încalca dispozitiile presedintelui sedintei în mod repetat, el poate fi îndepartat din sala de judecata, iar procesul va continua în lipsa lui (art.335, vezi sectiunea 5.2).

Compania persoanei de încredere

Art.58(4) p.3 CPP da dreptul victimelor infractiunilor deosebit de grave sau exceptional de grave, indiferent de faptul daca este recunoscuta în calitate de parte vatamata sau parte civila, de a fi însoțita de o persoana de încredere, alaturi de avocatul sau, la toate cercetarile, inclusiv la sedintele închise. Aceasta prevedere contribuie la consolidarea pozitiei victimei în procesul penal. Totusi, aplicabilitatea sa este foarte limitata: doar victimele infractiunilor deosebit de grave sau exceptional de grave (pentru care este prevazuta detentia de cel puțin cincisprezece ani) au acest drept. Contrar unei prevederi similare referitoare la asistenta juridica achitata e stat (vezi sectiunea 5.5), aceasta

restrictie nu poate fi justificata cu argumente financiare: daca se permite tuturor victimelor de a fi însoțite de o persoana de încredere, nu apa implicatii de ordin financiar, însa are efectul benefic de a face situatia de audierea mai puțin stresanta, marind probabilitatea dării declaratiilor consistente. De aceea se recomanda pentru toate victimele infractiunilor acordarea dreptului de a fi însoțit de o persoana de încredere.

Aceasta recomandare pare a fi deosebit de relevanta daca tinem cont de faptul ca nu este clar daca si în ce împrejurari *partea vatamata* are dreptul neconditionat de a fi însoțit de persoana de încredere. Formularea art.58(4) p.3 care da dreptul victimelor infractiunilor deosebit de grave sau exceptional de grave, *indiferent de faptul daca este recunoscuta în calitate de parte vatamata sau parte civila* de a fi însoțite de persoane de încredere. Aceasta prevedere poate fi interpretata de felul ca acorda dreptul de a fi însoțit de o persoana de încredere *tuturor* victimelor care sunt recunoscute ca *parte vatamata sau parte civila* indiferent de gravitate infractiunii (iar daca ele sunt doar *victime*, ele au acest drept numai daca este vorba de infractiuni de anumita gravitate). Totusi, aceasta formulare nu este suficient de clara si astfel nu poate fi spus ca interpretarea data nu este corecta., indiferent de natura infractiunii (ultima fiind valabila doar în cazul victimelor). Cu toate acestea, contrar unei prevederi similare referitoare la asistenta juridica gratuita (vezi sectiunea 5.5), dreptul de a fi însoțit de persoana de încredere nu este prevazut expres printre alte drepturi ale partii vatamate potrivit art.60.

Limitari ale dreptului apararii de a pune întrebări martorului

Art.105(8) CPP interzice punerea întrebărilor la audierea martorului care în mod evident urmaresc insultarea si urmarirea persoanei. O prevedere corelata se contine în art.109(2) CPP, care interzice punerea întrebărilor sugestive sau care nu se refera la premisa probelor si care în mod evident urmaresc scopul, insultării si umilirii persoanei audiate.

Ambele prevederi au un anumit potential de aparare a victimelor în urma unei traumatizari repetate. Totusi, legatura dintre aceste articole nu este clara, caci art.109(2) prevede o protectie scazuta prin interzicerea punerii întrebărilor care *în mod evident* urmaresc insultarea *si* umilirea martorului *si* care *nu se refera* la premisele probelor. Din perspectiva evitarii traumatizării martorului repetate acest articol este foarte îngust. În primul rând, pentru ca pragul de *evident* insultatoare *si* umilitoare al întrebărilor este cam înalt. Într-al doilea rând, cerinta suplimentara despre irelevanta lor este problematica. Întrebările insultatoare si umilitoare nu trebuie permise în nici un caz chiar daca ele ar putea avea vreo relevanta: trebuie de prezumat ca inculpatul este în stare sa formuleze întrebări relevante în modalitati care nu sunt insultatoare si umilitoare.

Art.111(3) CPP interzice inculpatului si aparatorului sau sa prezinte probe despre pretinsul caracter sau istoria personala a victimei, daca prin aceasta poate fi prejudiciata viata intima a partii vatamate, iar inculpatul este învinuit de comiterea unei infractiuni sexuale. Totusi, în mod exceptional instantă acorda permisiunea de a prezenta asemenea probe, numai daca se va convinge de relevanta unor asemenea probe si ca omiterea lor ar putea sa prejudicieze inculpatul astfel incit sa afecteze achitarea lui in cazul in care administrarea acestor probe va fi interzisa. Aceasta prevedere poate contribui la protectia victimelor-martori ale traficului împotriva traumatizării repetate. Cu toate acestea, desi ea este aplicabila doar în cazul “infractiunilor sexuale” (cum este

violul sau alte infractiuni ce se contin în capitolul IV al partii speciale al CP, care în sine nu include traficul), prevederea data prezinta relevanta pentru persoanele traficate doar daca traficantul a fost învinuit pe de asupra si de comiterea unei “infractiuni sexuale”. Însa, chiar si atunci când nu exista o asemenea învinuire suplimentara, ar fi util pentru victimele-martori ale traficului, în special în cazurile traficului în scopul prostitutiei, sa poata beneficia de aceeasi protectie. Din acest motiv, aplicabilitatea art.111(3) trebuie extinsa în modul corespunzator.

Frecventa si locul audierii victimei-martor

De regula, martorii au obligatia de a da declaratii. Refuzul sau eschivarea de la darea declaratiilor atrage raspunderea penala conform art.313 CP (art.90(10) CPP). Dar exista o derogare de la acest principiu: daca martorul este sotul, sotia, logodnicul, logodnica sau o ruda apropiata a banuitului/învinuitului/inculpatului, el nu este obligat sa faca declaratii împotriva acestuia (art.90(11), art.90(12), p.1).

Art.109(3) permite procurorului sa solicite judecatorului de instructie audierea martorului înaintea procesului de judecata daca prezenta sa la judecarea cauzei va fi imposibila din motivul plecarii lui peste hotarele tarii sau din alte motive întemeiate. Pe durata audierii, inculpatul si aparatorul sau vor fi prezenti si vor avea dreptul de a pune întrebări martorului. Conform art.115, asemenea declaratii ale martorului pot fi înregistrate audio sau video si reproduse pe durata procesului, daca martorul lipseste datorita imposibilitatii absolute de a se prezenta în instanta, fie datorita imposibilitatii de a asigura securitatea lui (art.371(1) vezi de asemenea sectiunea 5.2.2.1). Declaratiile martorilor care sunt eliberati de obligatia de a face depozitii împotriva membrilor familiei lor conform art.90(11), nu pot fi nici date citirii, nici reproduse (art.371(2)).

Aceasta posibilitate de înregistrare a declaratiilor victimei-martor si de a le reproduce în instanta este importanta deoarece ajuta sa reduca numarul confruntarilor dintre victima-martor si inculpat, astfel contribuind la micșorarea riscului traumatizării repetate. De asemenea, folosirea teleconferintelor potrivit art.110 CPP pot proteja profilul psihologic al victimei-martor (vezi, de asemenea, sectiunea 5.2.2.1). Cu toate acestea în prezent potrivit informatiei de care dispune misiunea OSCE aceste masuri nu sunt aplicate în practica datorita lipsei de finantare si infrastructura.

Anume din acest motiv, ar putea fi introduse masuri mai putin costisitoare si mai complexe din punct de vedere tehnic pentru a reduce riscul traumatizării secundare a victimei-martor si creata o distanta mai mare dintre dânsa si inculpat, în acelasi timp respectându-i dreptul celui din urma de a-i pune întrebări martorului. Aceasta ar putea fi realizata, spre exemplu prin recurgerea la ecrane pe durata audierii victimei-martor. Asemenea ecrane ar fi deosebit de utile în cazurile în care victima-martor doreste sa evite confruntarea directa cu faptuitorul, atunci când teleconferintele nu pot fi aplicate din motivul pragului înalt de trecere a acestora prevazut în art.110, spre exemplu datorita neîntrunirii cerintei despre nivelul de gravitate a pericolului.

O prevedere care ar putea contraveni scopului de evitare a numarului necesar de înalt al confruntarilor se contine în art.369(3), care permite instantei de a audia partea vatamata “ori de câte ori este necesar în cursul cercetării judecatoresti” (vezi, de asemenea, art.111(3)). Pe de o parte, este

indiscutabil faptul ca inculpatul, ca parte a dreptului sau la un proces echitabil, trebuie sa aiba posibilitatea adecvata si propice de a contesta declaratiile martorului¹³⁸. Pe de alta parte, în cazurile victimelor-martori, ar putea fi necesar de realizat un echilibru între drepturile inculpatului si drepturile si interesele victimei-martor, care ar putea fi puternic traumatizate în rezultatul infractiunii în cauza, suferind prejudicii ulterioare de la chestionarea sa repetata. Aceasta pare a fi deosebit de relevant cu privire la faptul ca victima-martor este audiata de regula nu doar o singura data, ci de mai multe ori la diferite etape ale procesului: de catre politie, procuror, judecatorul de instructie, judecatorul din proces, inculpat si aparatorul acestuia. De aceea, art.369(3) trebuie modificat pentru a limita numarul de audieri ale victimei si a partii vatamate la limita strict necesara.

Art.106 mentioneaza ca martorul se audiaza la locul desfasurarii urmaririi penale sau cercetarii judecatoresti. Totusi, “în caz de necesitate”, martorul poate fi audiat si la locul aflarii lui. Aceasta prevedere are potentialul de a proteja victima-martor de traumatizare repetata, deoarece permite audierea sa într-un mediu cunoscut ei/lui. Totusi, legea nu specifica în mod suficient premisele acestei metode de audiere (“în caz de necesitate”). De aceea, nu este posibil de a spune daca aceasta prevedere are o relevanta practica pentru cauzele de trafic. Nici art.106 nu defineste procedura: Cine va efectua audierea martorului la locul aflarii lui? Va fi prezent inculpatul si aparatorul lui? În ce mod vor fi folosite declaratiile - vor fi înregistrate video si vor fi reproduse la proces? Aceste momente trebuie clarificate.

Copilul victima-martor

Singura prevedere specifica pentru copii din CPP este art.91, care reglementeaza anumite drepturi procesuale pentru reprezentantii legali ai copiilor-martori printre care se numara si dreptul de a însoti copilul si de a asista la actiunile procesuale cu participarea acestuia. Art.6 p.39 CPP defineste reprezentantul legal ca:

“parintii, înfietorii, tutorii, curatorii, sotul banuitului, învinuitului, inculpatului, condamnatului si partii vatamate, precum si reprezentanti a-i institutiilor sub supravegherea carora se afla acestia”.

Citite împreuna, aceste prevederi releva anumite lacune:

- Art.6 p.39 se refera doar la reprezentantii banuitului/învinuitului/inculpatului si a partii vatamate. Astfel, se pare ca unui copil care este victima-martor si care nu are calitatea procesuala de parte vatamata nu i se aplica reprezentarea legala conform art.91.
- Categoria persoanelor capabile sa actioneze în calitate de reprezentant legal este limitata. Categoria de sotii nu este relevanta pentru copii victima. Tutorii si reprezentantii institutiilor de supraveghere de stat vor purta raspundere doar în anumite cazuri. În cele din urma, si în special valabil pentru cazurile de trafic, când parintii puteau sa nu stie ca fiica lor a fost traficata pentru

¹³⁸ Pentru analiza jurisprudentei respective, vezi *Holdgaard 2002*.

prostituare sau când însasi parintii au renuntat astfel la copii, parintii sau înfietorii ar putea sa nu fie cele mai potrivite persoane pentru a însoti copilul victima-martor pe tot parcursul procesului.

Aceasta lacuna ar putea fi suplinita prin introducerea în CPP functiei de tutore social pentru totii copii victime-martori.

Suplimentar, CPP trebuie completat cu prevederi care reflecta specificul deosebit al copiilor. Spre exemplu masurile de protectie procesuala, cum este utilizarea declaratiilor înregistrate video, conform art.115 CPP, sau folosirea ecranelor, trebuie facute obligatorii în cazul interviearii victimelor-martori copii.

Colaboratorii de politie, procurorii ,si judecatorii trebuie sa primeasca o pregatire speciala pentru nevoile caracteristice copiilor victime-martori ale traficului. La sectiile de politie, copii trebuie chestionati doar de colaboratori ai politiei cu pregatire speciala.

5.4.3. Recomandari: dreptul la tratament special si prevenirea traumatizarii repetate

Compania persoanei de încredere

⇒ Dreptul de a fi însotit de o persoana de încredere (art.58(4) p.3 CPP) trebuie extins la victimele tuturor infractiunilor.

Limitarea dreptului apararii de a pune întrebări victimei-martor

⇒ Corelatia dintre art.105(8) si 109(2) urmeaza a fi clarificata. În consecinta, judecatorul ar trebuie sa fie obligat sa intervina si sa-l opreasca pe inculpat sau aparatorul acestuia de a pune întrebări care în mod evident urmaresc insultarea sau umilirea martorului. Asemenea întrebări trebuie interzise indiferent daca au relevanta sau nu ca probe.

⇒ Aplicabilitatea art.111(3) CPP ar trebui marita pentru ca acesta sa includa, în cazurile necesare, si victimele-martori ale traficului, chiar si atunci când nu au fost înaintate învinuitului de savârsirea infractiunilor sexuale. Acest lucru poate fi realizat prin includerea explicita a infractiunilor respective, cum sunt cele prevazute la art.165 si art.206 CP, sau prin adaugarea sintagmei “sau cu orice alte infractiuni în cursul carora martorul a suferit încălcări în sfera sexuala”.

⇒ Se recomanda introducerea unei prevederi în CPP care ar permite victimei-martor sa dea declaratii în spatele unui ecran, iar inculpatul sa aiba posibilitatea de a privi martorul si de a-i pune întrebări. Se recomanda chiar definirea grupurilor speciale de martori vulnerabile, în privinta carora acest tip de chestionare ar fi obligatorie, cum ar fi victimele minore sau victimele care au suferit de violenta psihologica, fizica sau sexuala.

Frecventa si locul interviuării victime-martor

- ⇒ Art.369(3) CPP trebuie modificat, astfel încât sa nu fie afectate drepturile apararii, pentru a limita numarul audierilor victimei si a partii vatamate la strictul necesar, îndeosebi în cazurile când victima sau partea vatamata este minora si/sau au suferit de violenta psihologica, fizica sau sexuala.
- ⇒ Art.106 CPP, care permite audierea martorilor în alte locuri decât sala de judecata, urmeaza a fi specificat. Îndeosebi, trebuie specificate premisele aplicarii acestei prevederi si cadrul necesar (cine audiaza martorul? Va fi inculpatul sau aparatorul sau prezent?).

Copii victime-martori

- ⇒ Se recomanda introducerea în CPP a functiei de tutore social pentru toti copii victime-martori. Acest tutore trebuie sa fie un lucrator social, sa aiba pregatire juridica si sa fie specializat în problemele de protectie a copiilor, cu accent pe drepturile si necesitatile copiilor victime-martori în cadrul procesului penal. În atributiile sale ar intra pregatirea copilului pentru procesul penal, sfatuirea si asistarea lui în exercitarea drepturilor sale procesuale speciale, orientat spre nevoile copilului si contribuirea la asigurarea respectarii celor mai bune interese ale copilului pe durata procesului penal. Tutorele trebuie, de asemenea, sa coordoneze si sa coopereze cu reprezentantii legali ai copilului (cum sunt parintii) si avocatul acestuia.
- ⇒ În CPP trebuie adaugate si alte prevederi care ar tine seama de specificul copiilor. Spre exemplu, reglementarea masurilor de protectie procesuala, cum sunt folosirea declaratiilor înregistrate video potrivit art.115 CPP sau folosirea ecranelor, care ar trebui sa fie obligatorii la audierea copiilor victime-martori.
- ⇒ Colaboratorii de politie, procurorii ,si judecatorii trebuie sa primeasca o pregatire speciala pentru nevoile caracteristice copiilor victime-martori ale traficului. La sectiile de politie, copii trebuie chestionati doar de colaboratori ai politiei cu pregatire speciala.

Alte recomandari referitoare la implementarea legii

Aplicarea eficienta a garantiilor procesual-penale de protectie a victimei-martor împotriva traumatizarii repetate depinde de aptitudinea reprezentantilor organelor de drept, a procurorilor si judecatorilor de a aplica asemenea masuri si de a recunoaste necesitatile victimelor-martori, precum si de a reactiona adecvat la ele. Aceste aptitudini depind în mare parte de pregatirea corespunzatoare a colaboratorilor de politie, a procurorilor si judecatorilor, precum si de finantarea adecvata.

- ⇒ Judecatorii, procurorii si reprezentantii organelor de drept, inclusiv Unitatea de Combatere a Traficului, trebuie sa primeasca cursuri de instruire privitor la drepturile si necesitatile victimelor martori ale infractiunii în general si ale victimelor-martori ale traficului în special în cadrul procesului penal. Instruirea trebuie sa se axeze pe standardele existente în domeniul drepturilor omului, nevoile speciale ale victimelor violentei sexuale, fizice sau psihologice, precum si aspecte legate de tratamentul copiilor si egalitatea sexelor. Aceste persoane trebuie

de asemenea pregatite în domeniul garantiilor existente în procesul penal al Republicii Moldova întru aplicarea acestor garanții în practica și a tehnicilor de audiere a victimei de o manieră specială.

- ⇒ Recomandări referitoare la audiere specială a victimelor urmează a fi dezvoltate și puse în aplicare de către poliție, procurori și judecatori. Aceste recomandări trebuie să se bazeze pe Recomandările etice ale OMS cu privire la audierea femeilor traficate, care au fost elaborate recent.

Conform informației de care dispune Misiunea OSCE, instanțele de judecată nu au infrastructura necesară pentru a aplica tehnologiile prevăzute în CPP, cum sunt mijloacele de înregistrare/reproducere video.

- ⇒ Guvernul trebuie să asigure instanțele de judecată cu infrastructura corespunzătoare, cum ar fi mijloace tehnice de înregistrare video a declarațiilor și deținere a teleconferințelor. Donatorii internaționali, de asemenea, ar trebui să finanțeze asemenea cheltuieli în mod prioritar.
- ⇒ Infrastructura instanței de judecată trebuie să fie adaptată pentru a crea o atmosferă mai loială față de victimă. Spre exemplu, trebuie amenajate săli speciale de așteptare pentru victimele-martori care urmează să dea declarații, în scopul evitării contactului cu inculpatul înainte de proces.
- ⇒ Pentru a reduce numărul audierilor victimelor-martori la cel mai jos posibil, precum și pentru a reduce sarcina care apăsă asupra victimei-martor, colaboratorii organelor de drept și procurorii trebuie să aplice cu precădere mijloace alternative de probă pentru a micșora dependența rezultatului cercetării și urmăririi penale de declarația victimei-martor.

Misiunea OSCE a fost informată că există foarte puține, doar câteva femei printre lucrătorii de poliție responsabili de anchetarea cazurilor de trafic. Misiunii i-a mai fost comunicat, de asemenea, faptul că ar fi dificil de găsit colaboratori de poliție femei care vorbesc limba victimei și că unele victime femei ar prefera să discute cu colaboratori de poliție bărbați. Conform părerii autorilor, este firesc că nu toate femeile victime doresc automat să fie audiate de către polițiști femei. Cu toate acestea, unele victime, îndeosebi în cazurile în care este implicată violență bazată pe apartenență la genul opus, ar considera mai puțin stresantă interviuarea sa în cadrul poliției de către o femeie.

- ⇒ Victima-martor a traficului trebuie să aibă dreptul la solicitarea de a fi audiată de către un colaborator de poliție de același sex.

Pentru a asigura că lucrătorii poliției (femei sau bărbați) sunt capabili să comunice adecvat cu persoanele traficate, Ministerul Afacerilor Interne trebuie să le ofere cursuri de instruire și/sau traducători.

5.5. Dreptul la informare si asistenta juridica

Accesul victimelor la informatie este un important punct de pornire pentru participarea lor la procesul penal în calitate de martori. Informarea ajuta la familiarizarea lor cu functionarea procesului penal si a rolului pe care îl au în cadrul lui. Ea, de asemenea, le ofera preconditioniile necesare pentru exercitarea drepturilor lor: chiar si cea mai extinsa lista a drepturilor, a asistentei si masurilor de protectie disponibile ar fi practic inutila daca victima-martor nu a fost informata despre aceste drepturi si masuri.

Amploarea informarii victimei despre drepturile sale deseori variaza în dependenta de calitatea sa procesuala, adica de parte vatamata, parte civila sau martor. În unele state, victima ca atare nu are dreptul explicit la informare, doar daca ea/el nu are o anumita calitate procesuala.

Sarcina informarii victimelor si martorilor ar putea în genere sa nu fie reglementata juridic, ea ar putea fi lasata la latitudinea functionarului în exercitiu sau sa constituie obligatia sa neaparata. Din punctul de vedere al victimei ar fi preferabila ultima optiune, deoarece astfel informarea sa nu ar depinde de sensibilitatea sau bunavointa functionarului. Pentru a fi utila practic, obligatia de a oferi informatii trebuie sa stabileasca anumite responsabilitati pentru persoanele respective si sa înceapa la cel mai curând moment posibil (adica pe durata cercetarilor efectuate de politie).

Legate de informare sunt si asistenta juridica si reprezentarea victimelor-martori în proces de catre avocati. Si avocatii pot furniza informatii suplimentare victimelor-martori, mai mult decât atât le pot însoti pe durata întregului proces, ajutându-le la exercitarea drepturilor lor procesuale. Un studiu publicat de Combaterea Sclaviei Internationale accentueaza importanta reprezentari legale pentru reusita cauzei din punctul de vedere al urmaririi penale si protectiei drepturilor victimei¹³⁹. Tinând cont de faptul ca victimele martori traficate de regula nu pot acoperi cheltuielile de reprezentare legala, este esentiala de pus la dispozitia lor servicii de asistenta juridica gratuita.

5.5.1. Standardele internationale

Protocolul ONU cu privire la trafic obliga Statele Parti sa ofere victimelor traficului, în cazurile adecvate informatii privitoare la procedurile judiciare si administrative, precum si consiliere si informare speciala despre drepturile lor legale, într-o limba pe care o înțeleg. El de asemenea obliga Statele Parti, în cazurile respective sa asiste victimele sa-si prezinte punctul de vedere si preocuparile sale, precum si luarea lor în considerare la etapele corespunzatoare ale procesului penal¹⁴⁰.

În Protocol nu exista nici o obligatie explicita de a acorda servicii de reprezentare juridica sau traduceri gratuite persoanelor traficate. Cu toate acestea, tinând cont de faptul ca reprezentarea legala calificata si traducerile gratuite deseori constituie premisa accesului victimei la informare

¹³⁹ *Combaterea Sclaviei Internationale*, Traficul de fiinte umane, drepturile omului: redefinirea protectiei victimei, 2002, pag.4.

¹⁴⁰ Protocolul ONU cu privire la trafic, art.6(2)(a), (2)(b), (3)(b).
Protocolul Optional CDC, art.8(1)(b)

adecvata si participare activa în procesul penal, asemenea masuri reprezinta mijloace potrivite de îndeplinire a obligatiilor prevazute în Protocol, enumerate în aliniatul precedent.

Protocolul Optional la Conventia cu privire la drepturile copilului, referitor la vânzarea copiilor, prostituarea si pornografia infantila si Recomandarile UNICEF pentru Protectia Drepturilor Copiilor Victime ale Traficului în Europa de Sud-Est reglementeaza standardele de informare a copiilor victime. Aceste documente nu prevad standarde speciale în mare masura, ci se refera mai degraba la standarde general acceptate privind informarea, accentuând în special ca si copiii, indiferent de vârsta lor minora, au dreptul la informare si ca aceasta informare trebuie sa fie accesibila si pe întelesul lor. Protocolul Optional la CDC obliga spre exemplu Statele Parti sa informeze copii victime asupra drepturilor lor, rolului, amplitudinii, momentului si evolutiei procesului si dispozitiilor date pe cauzele lor¹⁴¹.

Oferirea informatiei si asistentei juridice într-o limba înțeleasa de victima nu trebuie sa fie discreționara, ci trebuie garantata ca drept tuturor victimelor traficului, dupa cum este mentionat în *Recomandarile ICNUDO*¹⁴².

Exista doua instrumente fara forta obligatorie care ofera îndrumare pe problemele tipului de informatii care trebuie oferite victimelor infractiunii. Conform *Declaratiei ONU cu privire la Principiile de Baza*, statele trebuie sa informeze victimele infractiunilor despre drepturile lor la compensare “despre rolul si amploarea, momentul si evolutia procesului si dispozitiile date pe cauzele lor, în special când sunt implicate infractiuni grave si când acestia au solicitat asemenea informatii”, si despre disponibilitatea serviciilor de îngrijire medicala si sociala si alta asistenta corespunzatoare¹⁴³. Declaratia nu se refera la victimele care au o anumita calitate procesuala, ci acopera toate victimele traficului.

Recomandarea CE R (85) 11 stabileste recomandari relevante pentru cercetarea anterioara procesului de judecat, precum si pentru faza judiciara. Deja la etapa cercetarii penale, politia trebuie sa informeze victima despre posibilitatile de obtinere a asistentei, a consultatiilor practice si juridice, a compensatiilor din partea faptuitorului, precum si din partea statului. Victimele infractiunii trebuie de asemenea sa poata obtine informatii despre rezultatele cercetarii efectuate de politie. Pe durata procesului penal, victimele trebuie informate despre dat si locul audierii învinutului, posibilitatile

¹⁴¹ Protocolul Optional la CDC, art.8(1)(b). Vezi de asemenea Recomandarile UNICEF: Copii victime trebuie informati în mod accesibil despre, spre exemplu, situatia lor, drepturile pe care le au, serviciile disponibile si procesul de reunificare a familiei si/sau repatriere (art.2.5), precum si referitor la dreptul lor de a intenta actiuni civile împotriva traficantilor si a altor persoane implicate în traficare lor (art.3.9.2). Informarea trebuie efectuata într-o limba pe care copilul victima o înțelege. Interpreti corespunzatori trebuie pusi la dispozitie ori de câte ori copii victime sînt chestionati/intervievati sau necesita acces la asemenea servicii (art.2.5). Copii victime au dreptul la informare deplina despre problemele legate de securitatea lor si procesul penal înainte de a lua decizie de a da declaratii sau nu în procesul penal împotriva persoanelor care sînt banuite de implicarea în exploatarea si/sau traficul de copii. Organele de drept, în colaborare cu serviciile sociale si organizatiile neguvernamentale, trebuie sa asigure reprezentarea legala necesara, precum si interpretarea în limba natala a copilului, dupa necesitati (art.3.9.1).

¹⁴² Recomandarile ICNUDO, Directiva nr.5.8.

¹⁴³ Declaratia ONU cu privire la Principiile de Baza, art.5, 6(a), 15.

de a obtine restituire si compensatia prejudiciului în cadrul procesului judiciar penal, asistenta juridica si consultatie, precum si despre modalitatea de aflare despre rezultatul cauzei¹⁴⁴.

5.5.2. Aplicarea în legislatia si practica moldoveneasca

5.5.2.1 Asistenta juridica

Potrivit art.58 CPP, *victimele* au dreptul de a fi asistate de un avocat¹⁴⁵ ales (alin.(3) p.11) si își pot exercita drepturile procesuale prin reprezentanti (alin.(9)). În cazurile care implica infractiuni deosebit de grave sau exceptional de grave (printre care se numara si traficul de persoane, daca este comis cu intentie si în circumstante agravante prevazute de art.165(2), (3) si art.206(2), (3) CP), victima va beneficia de un set de drepturi suplimentare, indiferent de faptul recunoasterii sale în calitate de parte vatamata sau parte civila (art.58(4)): spre exemplu dreptul de a fi consultat de un avocat pe tot parcursul procesului penal ca si celelalte parti în proces si dreptul sa fie asistata de un avocat gratuit din oficiu în cazul în care nu dispune de mijloace banesti pentru a plati avocatul.

Victimele care au calitatea de *parti vatamate*, au dreptul a fi reprezentate de un aparator ales, iar daca nu au mijloace de a plati aparatorul, sa fie asistate de un avocat din oficiu. (art.60(1) p.19). Deci, spre deosebire de simpla victima, partea vatamata mereu beneficiaza de serviciile unui avocat numit din oficiu, indiferent de gravitatea infractiunii¹⁴⁶.

Partea civila are dreptul la reprezentant si la încetarea împuternicirii lui de reprezentare (art.62(1) p.16), precum si la primirea compensatiilor pentru cheltuielile suportate în cauza penala, inclusiv cheltuielile de reprezentare, daca în final se recunoaste dreptul sau la compensatie (art.62(1) p.19).

Conform art.79(1), avocatii victimei, a partii vatamate si a partii civile au dreptul sa reprezinte interesele clientilor sai în cadrul procesului penal. Partea vatamata, partea civila, partea civilmente responsabila poate avea câtiva reprezentanti, însa organul de urmarire penala sau instanta este în drept sa limiteze numarul reprezentantilor (alin.(4)). Art.80 reglementeaza drepturile si obligatiile acestor reprezentanti.

Faptul ca victima si partea vatamata au dreptul de a fi asistate de avocat este pozitiva. Însa, întinderea acestui drept este ambigua. Patru aliniate ale art.58 se refera la drepturile “victimei” în legatura cu asistenta juridica: toate victimele au dreptul de a fi *asistate*, la actiunile efectuate cu participarea ei, de un aparator ales (alin.(3) p.11), si de a fi *reprezentate* legal, ce include reprezentarea de catre un avocat la exercitarea drepturilor si obligatiilor sale (alin.(9)). Victimele infractiunilor deosebit de grave sau exceptional de grave au drepturi speciale, în special dreptul de a fi *consultate* de catre un avocat aparator ca si celelalte parti în proces (alin.(4) p.1) si de a fi *asistate* de un avocat din oficiu (alin.(4) p.2). Nu este clar care este diferenta dintre termenii “asistata” si

¹⁴⁴ Recomandarea CE R (85) 11, art.2, 3, 9.

¹⁴⁵ Traducerea în engleza a legii utilizeaza termenul de “aparator” pentru a desemna avocatul victimei. Presupunem ca este o greseala de traducere, deoarece, prin definitie, doar inculpatul poate avea un avocat aparator.

¹⁴⁶ Pentru martori, art.90(12) p.7 de asemenea prevede dreptul la asistenta din partea unui avocat. Totusi, aceasta prevedere nu este relevanta în contextul prezentului raport, deoarece victimele-martori oricum au statutul de victime si/sau parti vatamate si/sau parti civile.

“consultata”, precum si dintre “reprezentata” si “consultata ca si celelalte parti în proces”. Aceste neclaritati trebuie solutionate.

Un alt aspect pozitiv este ca anumite victime-martori au dreptul la un avocat *platit de stat*, daca sunt victime ale unor infractiuni grave sau daca au fost recunoscute în calitate de parti vatamate. Acest aspect are importanta din perspectiva victimei-martor care, de obicei, nu poate plati cheltuielile legate de reprezentarea legala. Limitarea obligatiei statului de a plati serviciile avocatului doar pentru anumite grupe de victime (parti vatamate, victime ale infractiunilor de o anumita gravitate) pare justificata, tinând cont de implicatiile financiare ale acestei obligatii. Totusi, pragul infractiunilor care trebuie sa fie cel putin “exceptional de grave” (adica sa fie pedepsite cu peste 15 ani de închisoare) daca victima nu este parte vatamata, este probabil prea înalt. Aceasta înseamna ca victimele componentei de baza a infractiunii de trafic (art.165(1) CP: 7-15 ani detentie), care nu au calitatea de parte vatamata, nu vor beneficia de dreptul la asistenta juridica platita de stat. Dupa parerea autorilor, nu ar fi solutia potrivita de a ridica pedeapsa prevazuta la art.165(1) CP pentru a o face “infractiune exceptional de grava” (vezi de asemenea sectiunea 4.2). În schimb, ar trebui inclusa categoria de “infractiuni grave” în art.58(4) pentru ca toate persoanele traficate sa poata avea dreptul la reprezentare legala gratuita.

Referitor la avocatii din oficiu, nu este chiar clar din textul art.58(4) si art.60(1) p.19 daca victimele/partile vatamate au dreptul la *avocat ales* sau *numit din oficiu*. Expresia “din oficiu” sugereaza ultima optiune, deoarece “din oficiu” (care înseamna “din initiativa proprie a instantei de judecata”, astfel nefiind dependent de solicitarea victimei) pare a fi utilizata alternativ cu “gratuit” (ceea ce înseamna fara ca victima sa aiba obligatia sa plateasca). Se recomanda clarificarea acestor prevederi.

Indiferent de optiunile care exista, victimele-martori ale traficului trebuie întotdeauna sa fie reprezentate de avocati cu pregatire corespunzatoare în reprezentarea necesitatilor si drepturilor victimelor infractiunilor. Acest scop poate fi atins prin înfiintarea unui lot de avocati pentru victime, inclusiv avocati de la ONG-urile din domeniu, cum ar fi Centrul pentru Prevenirea Traficului de Femei. Toti avocatii care participa în acest lot trebuie sa primeasca o instruire în domeniul avocaturii în favoarea victimei. Pentru toti avocatii trebuie aplicate si elaborate coduri deontologice si regimuri disciplinare pentru a asigura contracararea conduitei neadecvate.

Prevederea potential problematica este art.79(3) CPP, care permite politiei sau instantei de judecata sa suspende împuternicirile reprezentantului legal al victimei daca înceteaza temeiurile de mentinere a reprezentantului în aceasta calitate. Legitimitatea acestei prevederi poate fi dedusa, în principiu, din calitatea pe care o are victima. În orice caz acest lucru reprezinta o imixtiune în drepturile victimei la asistenta juridica. Anume din acest motiv este problematica absenta oricaror criterii de suspendare a împuternicirilor avocatului victimei de catre organul de urmarire penala sau instanta de judecata. Se recomanda introducerea unor asemenea criterii în art.79.

5.5.2.2 Informarea

Similar asistentei juridice, drepturile victimei-martor la informare variaza în functie de calitatea sa procesuala. *Victimele* au dreptul de a fi informate despre rezultatele urmaririi penale intentate la

cererea sa si de a solicita asemenea informatie (art.58(2), (3) p.4). Victimele trebuie de asemenea informate de a se constitui ca parte civila în proces (art.219(9)).

Victimele care sunt *parti vatamate* sau *parti civile* mai au dreptul de sa ia cunostinta de continutul procesului verbal ale actiunilor procesuale efectuate cu participarea lor, materialele dosarului penal din momentul încheierii urmaririi penale si de hotarârile adoptate care privesc drepturile si interesele lor (art.60(6), (7), (10), art.62(6), (7), (10)). Dupa ce victima este recunoscuta ca parte civila, ea/el trebuie sa primeasca o înștiintare în scris despre drepturile sale, dupa cum sunt definite în art.62 (art.222(1)).

Ca *martori*, persoanele traficate au dreptul sa stie în legatura cu care cauza sunt citati (art.90(12) p.1) si de a le fi explicate, de catre persoana care efectueaza actiunea penala, drepturile si obligatiile prevazute în art.90 si de a fi prevenite asupra raspunderii ce o poarta în caz de refuz de a depune declaratii (art.105(6)). Persoana care primeste declaratia martorului are obligatia de a-l întreba daca este ruda, sot/sotie sau daca este logodit/logodita cu banuitul, învinuitul sau inculpatul. Daca raspunsul la întrebare este afirmativ, martorul trebuie informat despre dreptul sau de a refuza sa faca declaratie (art.90(11), (12) p.4, art.105(7)).

Art.18(3) al Legii privind protectia de stat stabileste obligatia de a informa victima-martor despre drepturile si obligatiile sale în calitate de persoana protejata (vezi sectiunea 5.2.2.2).

Aceste prevederi sunt o baza buna. În special este bine ca nu doar victimele care au calitatea procesuala de parte vatamata sau parte civila, dar toate victimele infractiunilor au dreptul la primirea anumitor informatii de baza.

Totusi, lista obligatiilor de a oferi informatii nu este suficient de completa, deoarece anumite chestiuni, de interes pentru victima, partile vatamate si martori, lipsesc. Aceasta lista trebuie prelungita, spre exemplu prin introducerea obligatiei instantei de judecata de a informa victimele despre posibilitatea de a deveni parte vatamata (art.58), de a informa victimele si partile vatamate despre dreptul lor de a fi reprezentate de un avocat si despre premisele asistentei gratuite (art.58, 62) si de a înștiinta martorii despre masurile existente judiciare si extrajudiciare de protectie, cum sunt înregistrările video, declaratiile, teleconferintele sau, respectiv, masurile prevazute de Legea privind protectia de stat (art.90). Asemenea informatii trebuie oferite verbal si în scris, spre exemplu prin folosirea unor pliante cu informatii cuprinzatoare.

5.5.3. Recomandari: dreptul la informare si asistenta juridica

Asistenta juridica

- ⇒ Art.58 CPP trebuie modificat pentru a clarifica întinderea dreptului victimei la asistenta juridica.
- ⇒ Criteriile pentru luarea deciziei de catre politie sau instanta de judecata de suspendare a împuternicirilor avocatului victimei urmeaza a fi elucidate într-un comentariu pe marginea art.79(3) CPP.

- ⇒ Aplicabilitatea art.58(4) CPP trebuie extinsa pentru a acorda asistenta juridica gratuita din contul statului victimelor “infractiunilor grave, deosebit de grave si exceptional de grave”, pentru a asigura acoperirea tuturor victimelor traficului de fiinte umane prin aceasta prevedere.
- ⇒ Formularea art.58(4) si art.60(1) p.19 CPP trebuie îmbunatatita pentru a face clar daca victimele au dreptul la un avocat “gratuit” sau la un avocat “gratuit” si “numit din oficiu”.
- ⇒ Guvernul trebuie sa înfiinteze un lot de avocati specializati pentru reprezentarea în instanta de judecata a victimelor-martori. Acest lot ar putea sa includa avocati de la ONG-urile din domeniu, cum ar fi Centrul pentru Prevenirea Traficului de Femei. Toti avocatii care participa în acest lot trebuie sa primeasca o instruire în domeniul avocaturii în favoarea victimei, cu sprijinul financiar al donatorilor internationali.
- ⇒ Daca statul asigura victima-martor a traficului cu un avocat gratuit, atunci trebuie ales un avocat din acest lot. Daca victima-martor își alege un avocat de sine statator, ea/el trebuie sa primeasca o lista cu avocati pregatiti. Acest lot de avocati specializati poate fi instituit doar pentru reprezentarea victimelor pe dosare de trafic sau alternativ pentru o gama mai larga de infractiuni violente.
- ⇒ Pentru a asigura cea mai buna reprezentare a victimei si pentru a evita abuzul de putere, trebuie elaborate coduri deontologice pentru toti avocatii participanti în acest lot. Uniunile de avocati ar putea institui regimuri disciplinare pentru a asigura contracararea conduitei neadecvate, care ar putea sa apara în anumite cazuri.

Informarea

- ⇒ CPP trebuie modificat pentru a include obligatia, în dependenta de etapa procesului, a organelor de urmarire penala, politie, procuratura si judecatori de a oferi din oficiu victimelor, inclusiv victimelor care au calitatea procesuala de parti vatamate sau martori informatii cuprinzatoare despre toate drepturile si calitatea sa procesuala în cadrul procesului penal. Spre exemplu trebuie sa fie reglementata obligatia de a informa victimele despre posibilitatea de a deveni parte vatamata (art.58), de a informa victimele si partile vatamate despre dreptul lor de a fi reprezentate de un avocat si preconditioniile asistentei juridice gratuite (art.58, 62) si de a aduce la cunostinta martorilor despre masurile existente judiciare si extrajudiciare de protectie, cum sunt înregistrările video, declaratiile, teleconferintele sau, respectiv, masurile prevazute de Legea privind protectia de stat (art.90).
- ⇒ Informarea trebuie facuta atât verbal, cât si în scris. În cel din urma scop mentionat, ar trebui publicate si distribuite pliante cu informatii cuprinzatoare tuturor victimelor infractiunii care intra în contact cu sistemul justitiei penale.

5.6. Dreptul la compensatie

Conform principiului general, victimele care au suferit prejudicii în urma savârșirii infracțiunilor au dreptul la repararea prejudiciului material și moral cauzat de faptuitor. Compensatia este foarte importanta pentru victime nu doar datorita elementului financiar, acesta este un element important și din punct de vedere psihologic, fiind un gest simbolic al recunoașterii oficiale al faptului ca ea/el a fost nedreptatit.

Dreptul la compensatie din partea faptuitorului poate fi exercitat în cadrul unui proces civil separat, sau, conform practicii altor jurisdicții straine, în cadrul procesului penal din partea acestuia. O alta sursa de compensatii sunt platile din fondurile de compensatii de stat, care se acorda victimei subsidiar, atunci când repararea prejudiciului nu poate fi urmărită sau nu poate fi urmărită integral din partea faptuitorului.

Exercitarea efectiva a dreptului la repararea prejudiciului este strâns legata de accesul victimei la informarea și asistenta juridica (vezi secțiunea 5.5).

5.6.1. Standardele internationale

Conform Pactului International cu privire la Drepturile Civile și Politice (PIDCP) și CEDO, persoanele au dreptul la “un recurs efectiv” împotriva încălcarilor drepturilor garantate prin aceste convenții¹⁴⁷, care presupun compensarea financiara a prejudiciului material și imaterial suferit. Ambele instrumente de asemenea prevad dreptul persoanelor de acces la un tribunal independent pentru a le determina drepturile și obligatiile civile, inclusiv dreptul la compensatie¹⁴⁸.

Protocolul cu privire la trafic și Conventia COT obliga Statele Parti să stabilească proceduri adecvate de acordare victimelor acces la compensatie și restituire¹⁴⁹.

Protocolul cu privire la trafic impune Statele Parti să prevadă posibilitate pentru victimele traficului de a primi consultatie și informatie despre drepturile lor legale, într-o limba pe care o înțeleg¹⁵⁰, care poate fi interpretat de felul că include consultatii și informatii despre dreptul la compensatie. Similar, conform *Declarației privind Principiile de Baza*, statele trebuie să ofere victimelor asistenta și informarea corespunzătoare pentru a obține acordarea compensațiilor din partea instanței¹⁵¹.

Declarația privind principiile de baza menționează că despăgubirea trebuie să includă restituirea proprietății sau plata pentru daunele ori pierderile suferite, rambursarea cheltuielilor suportate în

¹⁴⁷ În privința traficului de persoane drepturile relevante presupun interdicția torturii a tratamentelor inumane sau degradante (art.7 PIDCP, art.3 CEDO), și interdicția sclaviei și a muncii forțate (art.8 PIDCP și art.4 CEDO).

¹⁴⁸ PIDCP, art.2(3), 14, CEDO, art.6(1), *Manfred Nowak*, introducerea în regimul internațional de drepturile omului, Leiden, 2003, pag.63-64.

¹⁴⁹ Conventia COT, art.25(2), Protocolul cu privire la Trafic, art.6(6).

¹⁵⁰ Protocolul cu privire la Trafic, art.6(3)(b).

¹⁵¹ Declarația ONU privind Principiile de Baza, art.5. Vezi de asemenea Recomandările ICNUDO, Directiva nr.9.2, care menționează că trebuie să fie oferite informatii și asistenta juridica pentru a permite persoanelor traficate să aibă acces la calea de remediere și să explice procedurile într-o limba înțeleasă de victima.

rezultatul victimizării, oferirea serviciilor și repunerea în drepturi. Statele trebuie să încurajeze de asemenea stabilirea, consolidarea și expansiunea fondurilor naționale de compensare pentru victimelor infracțiunilor¹⁵². În *Planul de Acțiuni al OSCE*, Statele Participante și-au asumat obligația să înființeze asemenea fonduri de compensații și să utilizeze profiturile confiscate pentru a finanța asemenea fonduri și, în general, să le cheltuiască în beneficiul victimelor¹⁵³. Înființarea fondurilor subsidiare de stat pentru compensație este de asemenea prevăzută de *Convenția Europeană privind compensarea victimelor infracțiunilor violente* la care Moldova deocamdată nu este parte.

Pentru a economisi pe procesele civile separate ale victimelor care sunt costisitoare și durează mult timp, *Recomandarea CE R (85) 11* recomandă statelor membre să atribuie posibilitatea instanțelor de drept penal să dispună plata unei compensații din parte faptuitorului victimei. În dependența de fiecare sistem de drept, legislația trebuie să prevadă ca despăgubirea poate avea fie caracter de sancțiune penală, să substituie o sancțiune penală, sau să fie dispusă pe lângă sancțiunea penală. Dacă despăgubirea nu are caracter de pedeapsă penală, victima trebuie sprijinită să urmărească această sumă în măsura posibilităților. Statele membre trebuie să asigure asistența și informarea corespunzătoare a victimelor pentru a le permite să obțină compensație din partea instanței de judecată și să pună la dispoziția organelor competente informația completă pentru determinarea pretențiilor la acordarea compensației¹⁵⁴.

5.6.2. Aplicarea în legislația și practica moldovenească

Conform procedurii penale a Republicii Moldova, victima-martor poate pretinde despăgubiri în fața instanței de drept penal. Acest drept este important din punctul de vedere al victimei: comparativ cu intentarea acțiunii civile în proces separat pentru obținerea despăgubirilor, această opțiune este mai puțin costisitoare și mai operativă în timp, dându-i posibilitate victimei să-și întemeieze pretențiile pe probele acumulate de partea acuzării.

Din acest motiv, art.61 CPP reglementează calitatea procesuală de “*parte civilă*”: dacă există suficiente temeiuri de a considera că o persoană fizică sau juridică a suferit un prejudiciu material sau moral în urma infracțiunii, care este urmarită penal în instanța de judecată, această persoană (“*parte civilă*”) poate depune o cerere de chemare în judecată la instanța în cadrul procesului penal (alin.(1)). Instanța de judecată este obligată să examineze acțiunea civilă (și prin urmare nu va putea să o transfere instanței civile) dacă volumul prejudiciului este incontestabil (alin.(1) partea a doua).

Drepturile și obligațiile părții civile sunt reglementate de art.62. Partea civilă are drepturi procesuale mai mari decât simpla victimă, spre exemplu dreptul de a prezenta materiale în susținerea cererii sale, să ia cunoștință de procesele-verbale ale acțiunilor la care ea a participat și să participe la ședința de judecată. Ea, de asemenea, are dreptul la asistență juridică și reprezentare, precum și la compensarea tuturor cheltuielilor suportate în cauza penală, inclusiv cheltuielile de reprezentare legală. În dependența de calitatea lor procesuală de victimă sau parte vătămată, ea de asemenea poate avea dreptul la serviciile unui avocat din contul statului (vezi secțiunea 5.5). Partea civilă este

¹⁵² Declarația ONU privind Principiile de Bază, art.8, 13.

¹⁵³ Planul de Acțiuni al OSCE, art.III.1.5.

¹⁵⁴ Recomandarea CE R (85) 11, art.9-11, 14.

obligata, spre exemplu, sa se prezinte la citarea organului de urmarire penala sau instantei judecatoresti si sa prezinte, la solicitare, mijloace de proba organului de urmarire penala sau instantei.

Art.219-226 reglementeaza *procedura* actiunilor civile în procesul penal. Actiunile civile pot fi intentate “la cererea persoanelor fizice sau juridice carora le-au fost cauzate prejudicii morale sau, dupa caz, le-a fost adusa dauna reputatiei profesionale nemijlocit prin fapta (actiunea sau inactiunea) interzisa de legea penala sau în legatura cu savârsirea acesteia.”

Daca e sa comparam art.219 cu art.61 CPP (vezi mai sus), vom vedea ca criteriile de decizie daca o anumita persoana are dreptul sa intenteze o actiune civila în procesul penal sunt foarte ambigui: în timp ce, potrivit, art.61 se considera îndestulatoare existenta unor “*suficiente temeiuri de a considera* ca în urma infractiunii i-a fost cauzat un prejudiciu material sau moral”, art.219 cere ca persoana, pentru a i se permite sa înainteze actiunea civila, trebuie sa fi *suferit* în realitate asemenea prejudicii. Comparând ambele prevederi, formularea din art.61 pare a fi mai plauzibila, tinând cont de faptul ca clarificarea chestiunii daca victima a suferit cu adevarat prejudicii este tocmai obiectul examinarii în procesul penal. De aceea, stabilirea suferintei de fapt a prejudiciilor ca cerinta necesara ar fi nu doar lipsita de sens, dar de asemenea ar fi de natura sa inhiba accesul victimei la compensatii. Doar daca aceasta nu se datoreaza unei probleme de traducere, corelatia dintre art.61 si 219 CPP trebuie lamurita. Conditii stabilite în art.61 (“suficiente temeiuri de a considera ca în urma infractiunii i-a fost cauzat un prejudiciu material sau moral”) trebuie sa fie privite ca suficiente pentru ca o persoana sa poata deveni parte civila în proces.

Victima poate pretinde compensarea atât a *prejudiciului material*, cât si a *prejudiciului moral*. La evaluarea cuantumului despăgubirilor materiale ale prejudiciului moral, instanța va ține cont de “suferințele fiice ale victimei, prejudiciul agrement sau estetic, pierderea speranței în viață, pierderea încrederii în fidelitate conjugală, pierdere onoarei prin defaimare, suferințele psihice provocate de decesul rudelor apropiate etc.” (art.219(4)).

Organul de urmarire penala si instanța sunt obligate *sa aduca la cunostinta* persoanei dreptul de a intenta actiune civila. Din momentul în care ea/el este recunoscut ca parte civila de către instanța sau organul de urmarire penala, ea/el trebuie sa primeasca o informatie scrisa despre drepturile pe care le are ca parte civila (art.62, 219(9), art.222(1)). Aceste prevederi sunt binevenite deoarece ofera victimelor baza necesara pentru a-si exercita drepturile în calitate de parte civila. Actiunea civila în procesul penal se înmâneaza în baza cererii scrise în orice moment de la pornirea procesului penal (art.221(1)). Instanța va judeca actiunea civila, indiferent de valoarea ei (art.225(1)). După ce instanța adopta hotărârea definitivă cu privire la actiunea civila în procesul penal, victima nu va mai putea intenta ulterior noi actiuni pe aceleasi temeiuri (art.226).

O prevedere importanta se contine în art.51 CPP, care permite *procurorului sa porneasca o actiune civila* împotriva persoanei care poarta raspunderea pentru prejudiciul cauzat, daca aceasta este în interesul persoanei vătămate care se afla în stare de imposibilitate sau de dependenta fata de învinuit, inculpat sau din alte motive nu-si poate realiza singura dreptul de a porni actiune civila, fie

în interesul statului¹⁵⁵. Acest lucru este menționat de asemenea în art.221(4) CPP, care specifică faptul că privitor la prejudiciul moral, procurorul poate înainta acțiunea civilă numai la cererea părții vătămate care nu are posibilitatea de a-și proteja interesele.

Inițierea acțiunii civile în procesul penal nu privează victima de dreptul său de a înainta o *acțiune civilă* în proces separat. Ea/el poate înainta o asemenea acțiune dacă nu a înaintat acțiunea civilă în cadrul procesului penal, precum și dacă acțiunea sa civilă a rămas nesoluționată (art.221(5)), dacă ia fost refuzată recunoașterea calității de parte civilă (art.222(3)), sau dacă instanța de judecată lasă acțiunea civilă fără soluționare în procesul penal în cazul adoptării sentinței de încetare a urmăririi penale sau de achitare din motivul lipsei componentei infracțiunii (art.225(4)). Evident, victima poate opta și în favoarea neintroducerii acțiunii pentru despăgubiri în procesul penal ci să înainteze asemenea acțiune în ordinea procedurii civile.

Instanța penală este obligată să examineze acțiunea dacă volumul ei este incontestabil (art.61(1) partea a doua). Dacă soluționare acțiunii civile pentru a apărea necesitatea de a amâna judecarea cauzei pentru a se administra probe suplimentare, instanța poate “în cazuri excepționale” să admită în principiu acțiunea civilă și, să o transmită în scopul stabilirii sumei despăgubirilor în ordinea procedurii civile (art.225(3)). Ultima prevedere menționată este importantă deoarece “obligă” instanța de drept penal să hotărască asupra acțiunii înaintată de victima în loc să o transmită în instanța civilă, care ar fi mai puțin avantajoasă pentru victima. Totuși, utilitatea sa practică pentru victima ar putea fi limitată prin cerința ca orice nevoie de acumulare a probelor suplimentare ar justifica transmiterea cauzei în ordinea procedurii civile (chiar dacă este necesară acumularea unor probe neînsemnate). Aceasta ar reduce probabilitatea acordării despăgubirilor pentru victima din partea instanței penale, fără să fie nevoie să introducă o acțiune civilă separată. De aceea, ar trebui să se țină cont de posibilitatea introducerii prevederilor care ar limita discreția instanțelor de drept penal de a transmite acțiunile în ordinea procedurii civile.

Art.202 permite organului de urmărire penală (din oficiu) sau instanței de judecată (la cererea părților, inclusiv a părții vătămate și a părții civile) să ia *masuri asiguratorii* pentru repararea prejudiciului cauzat prin infracțiune, în conformitate cu art.203-210. Aceste prevederi constau în sechestrarea valorilor materiale, inclusiv a conturilor și depozitelor bancare, în combinație cu interdicția proprietarului lor de a dispune de ele și, după necesități, de a le folosi.

Cu toate acestea, trebuie de notat că în pofida existenței temeiurilor juridice de asigurare a bunurilor care vor fi folosite la compensarea părții civile, la această posibilitate se recurge foarte rar în practică. Potrivit informației de care dispune Misiunea OSCE, acest lucru se datorează faptului că lucrătorii de poliție nu efectuează cercetări pentru depistarea bunurilor ce aparțin traficantilor. Pentru a depăși acest neajuns, poliția ar trebui să se ocupe mai mult de cercetarea valorilor care se află în proprietatea traficantilor. Aceasta ar trebui susținut prin oferirea lor a cursurilor de instruire, resurselor și mijloacelor tehnice de care au nevoie.

¹⁵⁵ Acest lucru este menționat de asemenea în art.221(4) CPP, care specifică faptul că privitor la prejudiciul moral, procurorul poate înainta acțiunea civilă numai la cererea părții vătămate care nu are posibilitatea de a-și proteja interesele.

Art.202 este completat cu prevederile art.219(8), care mentioneaza ca pretentiile persoanelor fizice si juridice prejudiciate nemijlocit prin fapta interzisa de legea penala au prioritatea în raport cu *pretentiile statului* fata de faptuitor. Pretentiile statului, conform acestei prevederi ar putea fi înțelese ca fiind acelea care includ spre exemplu amenzile care trebuie sa fie achitate de catre condamnat. Aceasta prevedere este, în esenta, pozitiva. Totusi, utilitatea sa pentru victime este restrânsa datorita faptului ca nu este clar daca ea da actiunilor civile de asemenea prioritate în raport cu masura confiscarii speciale a lucrurilor rezultate din actiunile prevazute de Codul penal conform art.106 CP. Daca averea traficantilor devine proprietatea statului, aceasta reduce probabilitatea victimei-martor de a primi despagubiri din partea traficantului. De aceea, daca prevederea de fata nu presupune o asemenea interpretare ea trebuie modificata corespunzator.

În Moldova nu exista fonduri compensative de stat, din care victimele traficului ar putea primi despagubiri subsidiare, în cazul în care nu este posibila urmarirea sumei despagubirii din alte surse. Cu ajutorul unor asemenea fonduri, existenta carora este recomandata spre exemplu în Declaratia ONU privind Principiile de Baza si Planul de Actiuni al OSCE, platile pentru despagubirea victimei ar putea fi facute în folosul persoanelor pretentiile carora de despagubiri nu au putut fi încasate de la faptuitor fie datorita lipsei de bunuri, fie datorita incapacitatii de plata a faptuitorului. Se recomanda ca Moldova sa înfiinteze asemenea sisteme compensative de stat, pentru victimele infractiunilor în general sau doar pentru victimele traficului. Moldova ar trebuie de asemenea sa aiba în vedere ratificarea Conventiei Europene privind Compensarea Victimelor Infractiunilor Violente.

5.6.3. Recomandari: dreptul la compensatie

- ⇒ Doar daca aceasta nu se datoreaza unei probleme de traducere, corelatia dintre art.61 si 219 CPP trebuie lamurita. Se recomanda aducerea art.219 în conformitate cu prevederile art.61 pentru ca primul sa solicite doar “suficiente temeiuri de a considera ca în urma infractiunii i-a fost cauzat un prejudiciu material sau moral” ca o persoana sa poata deveni parte civila în proces.
- ⇒ Pentru a mari probabilitatea victimelor de a primi despagubiri, politia trebuie sa-si concentreze eforturile de cercetare asupra identificarii bunurilor ce apartin traficantilor, si care trebuie în consecinta asigurate conform prevederilor CPP. Aceste eforturi trebuie combinate cu oferirea unitatilor competente de politie a resurselor umane suficiente a mijloacelor tehnice necesare si a cursurilor de instruire pentru cultivarea aptitudinilor de cercetare.
- ⇒ Art.219(8) CPP ar trebui modificat pentru a asigura prioritatea actiunilor civile asupra masurilor de confiscare speciala a lucrurilor rezultate din actiunile prevazute de Codul penal conform art.106 CP.
- ⇒ Art.225(3) si, corespunzator, art.61(5) CPP trebuie modificate pentru a limita posibilitatea instantelor de judecata de drept penal sa transmita pretentiile privind valoarea despagubirilor spre examinare instantelor de drept civil, atunci când judecarea pretentiei civile ar amâna considerabil procesul sau daca este foarte complicata determinarea cuantumului pretentiilor.

Atunci când transmite acțiunea spre examinare de drept civil, judecătorul din procesul penal trebuie să aibă obligația de a da o motivare întemeiată la luarea unor asemenea hotărâri.

- ⇒ Moldova ar trebui să înființeze un sistem compensativ de stat, finanțat de la bugetul public, amenzile încasate sau lucrurile confiscate. Moldova de asemenea trebuie să aibă în vedere ratificarea Convenției Europene privind Compensarea Victimelor Infracțiunilor Violente.

6. Cooperarea în materie penală cu alte jurisdicții

6.1. Introducere

Deoarece Moldova este preponderent o țară de origine a persoanelor traficate, multe dintre ele sunt identificate în țările de destinație și tranzit și devin parte a proceselor penale intentate de către autoritățile statelor respective. Din acest motiv, procedurile ce țin de cooperarea transfrontalieră în cadrul procesului judiciar și de cercetare penală sunt foarte importante deoarece influențează protecția victimelor-martori. În această secțiune sunt examinate legile internaționale și moldovenesti, precum și procedurile de rigoare *pentru a face o analiză a impactului lor asupra protecției victimei-martor*, și nu pentru a face o evaluare complexă a modalității de respectare a tuturor obligațiilor referitoare la această cooperare. Există un sir de posibilități în care este necesară cooperarea transfrontalieră și în care survine o influență asupra victimelor traficului, aspecte care vor fi discutate pe rând în cadrul acestei secțiuni.

Majoritatea standardelor juridice în acest domeniu se contin în tratate multilaterale (convenții) în materie penală, care stabilesc aranjamente cu forță juridică obligatorie pentru părțile la Convenție. Astfel, atunci când un stat care este parte la Convenție înaintează o solicitare de cooperare, el este ținut să respecte aceleași principii. Asemenea convenții au fost elaborate în special de *Consiliul Europei* și vor fi discutate în continuare. Aceste convenții însă pot fi completate, dar nici într-un caz contrazise, prin acorduri bilaterale încheiate cu statele parti¹⁵⁶. Aceste acorduri pot de asemenea să implementeze prevederile tratatelor prin stabilirea unor proceduri care urmează să fie respectate. Există și acorduri bilaterale încheiate cu statele care nu sunt parti la sau între statele care nu sunt parti la tratat și care contin prevederi și proceduri prin care sunt reglementate relațiile de cooperare. Atunci când nu există nici o înțelegere prealabilă, se aplică diverse proceduri, în dependență de natura solicitării, însă în general, în asemenea cazuri, cooperarea are loc pe baza de reciprocitate între state. Dacă standardele prescrise de Convenție sau acordul bilateral nu sunt respectate de către statul solicitant, atunci cererea urmează să fie respinsă de către autoritatea competentă a Republicii Moldova.

Un alt tratat important care se referă la aceste probleme este însăși *Convenția COT*¹⁵⁷ și *Protocolul cu privire la Trafic*¹⁵⁸. Toate standardele internaționale discutate în acest raport care se referă la prevederile ce țin de protecția și asistența victimelor traficate se aplică atunci când victima se află pe teritoriul statului. Totuși, multe dintre aceste standarde sunt aplicabile și în statele cu care Moldova încearcă să coopereze și, prin urmare, un nivel similar al protecției victimei-martor poate fi așteptat și din partea lor. Însă acest lucru depinde de faptul dacă statul în cauză este parte la respectiva organizație internațională și/sau dacă este parte la tratatul care impune o asemenea protecție. Trebuie de menționat, în orice caz, că obligațiile dictate de *CDC* de a proteja copii victime ale exploatarei și de a acționa în cele mai bune interese ale tuturor copiilor sunt aplicabile practic în toate statele cu

¹⁵⁶ OSCE subînțelege existența acordurilor bilaterale încheiate între Republica Moldova și statele CSI, precum și cu România.

¹⁵⁷ Art.15 Competența, art.16 Extradarea, art.17 Transferul persoanelor condamnate, art.18 Asistența juridică reciprocă.

¹⁵⁸ Art.10, art.11(6).

care va contacta Republica Moldova, deoarece a fost ratificata de fiecare stat, cu exceptia Statelor Unite ale Americii si Somaliei¹⁵⁹. Este evident în afara domeniului de cercetare a acestui studiu analiza obligatiilor si procedurilor statelor cu care Moldova coopereaza, desi noi am inclus un Tabel al tuturor obligatiilor acestor state în anexa acestui raport pentru a facilita referinta rapida la ele. Întotdeauna trebuie sa se ia în considerare ca asemenea obligatii nu garanteaza în mod necesar implementarea în practica a masurilor prescrise.

6.2. Extradarea si transferul procedurii

Extradarea presupune transferul persoanelor dintr-un stat în altul pentru a fi judecate, condamnate sau pentru a-si ispasi pedeapsa privativa de libertate. Transferul procedurii presupune atât intentarea, cât si continuarea procesului care a început sau care este solicitat de catre un alt stat. Cererile trebuie satisfacute cu aplicarea prevederilor legale moldovenesti, inclusiv cele referitoare la protectia victimelor traficate. Cadrul legislativ ce reglementeaza extradarea si transferul procedurii vor fi examinate succint, urmarind în special relevarea procedurilor si a principiilor în legislatia moldoveneasca ce pot influenta protectia victimei, însa nu în scopul examinarii faptului daca Moldova face fata tuturor obligatiilor sale internationale în aceasta privinta.

Relevanta acestor proceduri pentru protectia victimelor-martori consta în aceea ca un stat strain poate solicita Moldovei extradarea ori urmarirea penala a unei victime a traficului pentru o pretinsa încălcare a legislatiei penale care a avut loc pe parcursul evenimentului de trafic care a avut loc pe teritoriul statului în cauza. Alternativ, statul strain ar putea cere transferul cazului sau a rechizitoriului întocmit împotriva pretinsului traficant în Moldova în scopul urmaririi sale penale. Statul solicitant putea sa fi initiat sau sa esueze initierea masurilor de protectie a victimelor-martori, consecintele carora s-ar rasfrânge în Moldova.

6.2.1. Standardele internationale

O însemnatate deosebita în ceea ce priveste obligatiile procesuale de extradare o are *Conventia europeana cu privire la extradare*¹⁶⁰, potrivit careia partile au convenit predarea persoanelor catre alte state parti în care se desfasoara procesul penal, pentru pronuntarea sentintei sau pentru ispasirea pedepsei cu închisoarea. Conventia dicteaza diverse conditii si cerinte pentru a realiza aceste actiuni, însa noi vom evidenta doar aspectele care prezinta interes pentru acest raport. Statele au dreptul sa refuze extradarea propriilor lor cetateni, în cazul în care fac o declaratie prin care definesc notiunea de “cetatean” în momentul ratificarii¹⁶¹. O alta conditie a extradarii este ca infractiunea pentru care este extradata persoana sa fie de asemenea calificata drept infractiune pe teritoriul statului de la care se solicita extradarea (cerinta “dublei incriminari”). Totusi, dupa primirea refuzului de a extrada persoana, statul solicitant poate cere de la statul solicitat transmiterea cazului “*organelor sale*

¹⁵⁹ <http://www.unhchr.ch/html/menu2/6/crc/traties/status-crc.htm>.

¹⁶⁰ Conventia europeana cu privire la extradare, ETS Nr.24 adoptata la 13/12/1957, în vigoare din 18/4/60. Ratificata de Republica Moldova la 2 octombrie 1997 si intrata în vigoare din 31 decembrie 1997.

¹⁶¹ Art.6(1).

competente pentru supunerea acestuia procesului penal, daca va fi considerat potrivit” iar statul solicitat va fi obligat sa se conformeze¹⁶². Aceasta se considera transferul procedurii¹⁶³.

Transferul procedurii se poate face pe doua cai diferite. Prima, prin introducerea cererii de pornire a procesului penal, iar a doua, prin solicitarea transferului procedurii care a fost deja intentata. Ambele cai sunt prevazute si reglementate în *Conventia Europeana privind Transferul Procedurii în Materie Penală*¹⁶⁴. Moldova înca nu este parte la aceasta Conventie, desi a semnat-o, si noi presupunem ca la acest moment pregateste modificarile legislative necesare pentru ratificarea ei. Aceasta Conventie prescrie principiile si procedurile aplicabile, inclusiv cerinta dublei incriminari¹⁶⁵ (ceea ce înseamna ca Moldova va urmări penal cazurile transferate doar daca faptele în cauza constituie infractiune în legislatia moldoveneasca), precum si prevede derogarile care dau dreptul statelor sa refuze transferul (sa zicem, daca au expirat termenele de prescriptie, daca exista motive întemeiate de a crede ca pornirea procesului s-a datorat consideratiilor de ordin discriminatoriu, sau daca procedura este “contrara principiilor fundamentale ale sistemului de drept al statului solicitat”)¹⁶⁶.

Conventia COT obliga statele sa stabileasca posibilitatea de a efectua extradarea pe cazurile de crima organizata¹⁶⁷ si, în general, de a încheia acorduri bilaterale si multilaterale pentru exercitarea sau îmbunatatirea eficientei extradarii¹⁶⁸ si transferului procedurilor¹⁶⁹. Important este ca Statele Parti ale *Protocolului cu privire la trafic* au si obligatia de a proteja orice victima a traficului care soseste pe teritoriul lor în rezultatul unei asemenea proceduri.

6.2.2. Aplicarea în legislatia si practica moldoveneasca

În legislatia moldoveneasca cetateanul Republicii Moldova (sau persoana recunoscuta drept solicitanta de azil politic) nu poate fi extradat altui stat¹⁷⁰. Cetateanul strain aflat pe teritoriul Republicii Moldova poate fi extradat daca exista tratate multilaterale si/sau bilaterale, sau pe baza de reciprocitate¹⁷¹ (în ambele cazuri Departamentul pentru Afaceri Internationale din cadrul Procuraturii Generale sau Ministerului Justitiei se ocupa de asemenea cereri, trimittându-le în instanta de judecata spre adoptarea unei decizii conform art.544CPP). De aceea, nici persoana traficata, nici pretinsul traficant care au cetatenia Republicii Moldova nu pot fi extradate pentru infractiuni comise în afara hotarelor tarii, indiferent de natura lor. Conform acestui principiu nici o persoana nu poate fi transferata peste hotare de catre autoritatile moldovenesti pentru oricare alt motiv, spre exemplu participarea în calitate de martor în cadrul unei cercetari penale, atunci când, de fapt, ea/el va fi urmarita penal. Aceasta ar putea constitui efectiv în caz de “extradare deghizata”, adica extradare în afara procedurilor prescrise, fiind contrare legii.

¹⁶² Art.6(2).

¹⁶³ Art.2(1).

¹⁶⁴ ETS 073 semnat de Moldova la 27 iunie 2001, însa neratificata deocamdata.

¹⁶⁵ Art.7(1).

¹⁶⁶ Art.11

¹⁶⁷ Art.16(1).

¹⁶⁸ Art.16(17).

¹⁶⁹ Art.16(10).

¹⁷⁰ Art.13(1) Cod penal.

¹⁷¹ Art.13(2).

În legislația Republicii Moldova, instanțele de judecată pot exercita jurisdicția prevăzută la art.11(2) Cod penal de a urmări penal un cetățean (sau o persoană cu domiciliu permanent în Moldova) pentru infracțiunile comise peste hotare. Acest lucru este valabil atât timp cât faptele respective constituie infracțiune în legislația moldovenească¹⁷². Faptul dat înseamnă că dacă o anumită acțiune nu este pasibilă de răspundere penală în legislația moldovenească, atunci ea nu poate fi urmărită penal în instanța moldovenească indiferent dacă reprezintă în realitate o infracțiune pe teritoriul statului solicitant. *Iată de ce este deosebit de important ca Moldova să-și clarifice definițiile penale la care ne-am referit mai sus în cadrul secțiunii 4.6 pentru a asigura ca victimele traficate nu vor fi supuse urmăririi penale.*

În trecut Moldova a primit un sir de cereri din partea altor state referitoare la inițierea sau continuarea procesului împotriva cetățenilor moldoveni. Una dintre solicitările tipice sunt cele de urmărire penală a infracțiunii de trecere ilegală a frontierei de stat. Totuși, această faptă nu va fi calificată penal dacă banuitul este o victimă a traficului și, prin urmare, în asemenea cazuri cererile de acest fel nu pot fi satisfăcute¹⁷³. Însă datorită procedurilor slabe de identificare victima traficată poate să rămână nerecunoscută de către autoritățile moldovenesti, până în momentul începerii urmăririi penale, atunci când este luată declarația ei și devine clar că ea nu este responsabilă de fapta respectivă deoarece ea însăși a fost traficată. În asemenea cazuri procesul penal intentat pentru interdicția trecerii peste frontieră vamală a Republicii Moldova trebuie încetat, în virtutea atribuțiilor pe care le are procurorul conform art.53(3) al Codului de procedură penală. Judecătorii și procurorii trebuie să fie deosebit de bine informați despre posibilitatea apariției unor asemenea situații și, în aceste circumstanțe, să recurgă la luarea măsurilor de protecție judiciară pentru a apăra victima.

Procedura ce guvernează extradarea în cadrul legislativ moldovenesc se conține în art.541-550 CPP. De asemenea, conform susținerilor făcute în “Manualul de cooperare” al Proiectului PACO al Consiliul European, Procuratura Generală va examina un dosar penal pentru transferul procedurii “*în baza unei cereri exprese*” din partea statului caruia i-a fost refuzată extradarea persoanei pe motiv de cetățenie¹⁷⁴. În pofida acestui fapt, prevederile ce tin de procedura penală recent adoptate par să nu stabilească nici o procedură clară pentru nici o formă de transfer a procedurii în Republica Moldova. Deși acest neajuns pare a fi o eroare, totuși, din punct de vedere juridic, pare a face practic imposibil transferul procedurii¹⁷⁵. Dacă însă CPP va reglementa acest domeniu, și prevederile vor fi implementate, CPP s-ar aplica acestor proceduri transferate.

¹⁷² Art.11(2).

¹⁷³ Vezi art.362(4) CP – definiția trecerii ilegale a frontierei de stat.

¹⁷⁴ Programul PACO de Diviziune a Crimelor Economice, Departamentul Afaceri Juridice, Consiliul European, Manual de Cooperare Judiciară împotriva Corupției și Crimei Organizate în Europa de Sud-Est, Manual de Cooperare (22/9/09 versiunea actualizată și revizuită), TP 27 rev & 31, 2003, pag.61.

¹⁷⁵ Din câte putem înțelege, aceste prevederi vor face obiectul unor revizuri majore ale Capitolului IX Asistența Juridică Internațională CPP, care degrabă vor fi prezentate în Parlament, care, ar trebui să corecteze această problemă. Din nefericire, anume din acest motiv nu a fost posibilă examinarea disponibilității mecanismelor de cooperare în legislația moldovenească.

6.2.3. Concluzii si recomandari: extradarea si transferul procedurii

Prevederile curente ale CPP a Republicii Moldova sunt deficitare, ceea ce creeaza mari obstacole în implementarea lor. Dupa ce vor fi completate, protectia victimelor-martori în cadrul acestui proces va depinde de modificarea legii moldovenesti astfel încât victimele traficului sa nu fie sanctionate penal pentru fapte ce au rezultat în urma situatiei sale legate de trafic.

- ⇒ Se impune revizuirea si completarea de urgenta a prevederilor CPP ce reglementeaza asistenta juridica internationala (în special cea referitoare la transferul procedurii). Trebuie sa devina clar ca, *inter alia*, cauzele transferate în Moldova urmeaza a fi abordate conform legislatiei moldovenesti, adica, sa se aplice masurile de protectie a martorilor prevazute în ea si ca procedurile pot fi transferate în Moldova doar în cazurile corespunzatoare.
- ⇒ Ratificarea Conventiei europene cu privire la transferul procedurii în materie penala.
- ⇒ Pentru procurori si judecatori trebuie elaborate recomandari privitoare la cererile de cooperare juridica internationala pentru solicitarea extradarii si a transferului. Aceasta trebuie sa se refere la cazurile în care exista posibilitatea sa fi fost implicate victimele traficului pentru a asigura ca victimele traficului cetateni straini nu sunt extradate pentru infractiuni pentru care nu ar fi atrase la raspundere penala în legislatia moldoveneasca (deoarece a aparut ca o consecinta a situatiei sale de victima a traficului, cum ar fi în cazul infractiunii de trecere ilegala a frontierei de stat), iar victimele traficului cetateni ai Republicii Moldova sa fie protejate daca sunt subiecte ale cererilor altor state privind transferul procedurii.
- ⇒ Moldova trebuie sa întreprinda masuri pentru a încuraja statele vecine sa-si îmbunatateasca procedeele de identificare a victimelor traficate si sa implementeze masuri de protectie, inclusiv neincriminarea victimelor traficate. Aceasta ar putea sa îmbunatateasca cooperarea juridica regionala si sa previna refuzul cererilor de asistenta juridica.

6.3. Asistenta juridica reciproca

Tipul de asistenta care se include în notiunea de asistenta juridica reciproca acopera asistenta de genul luarii declaratiilor martorilor si citarea martorilor pe dosarele intentate în alte state. Situatiile pot sa difere însa exemplele sunt urmatoarele:

- Procesul penal are loc într-un alt stat, pe când victima s-a reîntors în Moldova. Victima este solicitata sa dea probe în Moldova pentru a fi transferate statului solicitant, pentru a putea fi introduse în proces acolo (spre exemplu, ea/el se afla în Moldova dupa ce a fost repatriata, însa Italia solicita depozitiile ei, care urmeaza a fi luate în Moldova, pentru a putea fi examinate în procesul ce se desfasoara în Italia împotriva traficantului).
- Procesul împotriva traficantului se desfasoara peste hotare si victima-martor este solicitata sa se deplaseze din Moldova pentru a participa la sedinta de judecata si a prezenta probe (spre

exemplu procesul penal se desfasoara în Macedonia, iar victima-martor este rugata sa plece din Moldova acolo si sa prezinte probe personal în instanta).

În asemenea situatii, victima-martor poate fi supusa riscului din întâmplare, prin aplicarea necorespunzatoare sau fara a tine seama de specificul procedurii de catre persoanele implicate. Riscurile cresc datorita distantei fizice fata de adevarata cauza si banuit, generând lipsa de atentie fata de implicatiile cererii. Majoritatea colaboratorilor sunt de regula indiferenti fata de consecintele pe care o are munca lor asupra unei victime-martor concrete. Un risc suplimentar este si numarul de persoane care sunt familiarizati cu identitatea si detaliile cazului victimei-martor. Acestia pot fi foarte multi în virtutea procedurilor care sunt urmate. Iata doar câteva exemple practice despre aceea cum poate fi compromisa situatia de protectie a victime-martor:

- Politia bate la usa casei parintilor victime-reintegrate, informându-i despre citatie la sedinta de judecata din Macedonia.
- Familia victimei-martor este rugata sa se prezinte în instanta pentru a da probe, cât timp victima este înca peste hotare, fara ca ea sa stie acest lucru sau sa aiba consimtamântul ei, si sa povesteasca despre ce se întâmpla sau despre ce li s-a spus lor despre situatia ei.
- Lipsa confidentialitatii unor asemenea proceduri judiciare, care semnalizeaza traficantilor despre aceea ca cercetarea penala se face în colaborare cu victima-martor, astfel sporind riscul pentru securitatea ei la întoarcere.

Dupa cum este subliniat în *Îndrumarul pentru colaboratorii Republicii Moldova privind cele mai eficiente metode de combatere a traficului de persoane* lucrurile pot sa mearga “radical de prost”¹⁷⁶ în procesul si executarea unor asemenea cereri, astfel este deosebit de important ca aceste proceduri sa fie reglementate adecvat si ca acestea sunt urmate de preferinta cu o protectie suplimentara a victimei traficate.

6.3.1. Standardele internationale

Conventia COT obliga Statele Parti sa

“îsi acorde reciproc cea mai larga asistenta judiciara posibila cu prilejul anchetelor, urmaririlor si procedurilor judiciare ... si sa extinda reciproc o asistenta similara”

privind infractiunile de crima organizata, stabilind un sir de scopuri realizarea carora este urmarita prin asistenta¹⁷⁷. Apoi stabileste recomandari si protectii procesuale care trebuie adoptate de statele care nu au încheiat tratate bilaterale sau multilaterale cu privire la asistenta reciproca. Totusi, Moldova a ratificat *Conventia Europeana cu privire la Asistenta Juridica reciproca în Materie*

¹⁷⁶ Pag.114 în versiunea engleza.

¹⁷⁷ Art.18, *Conventia COT*.

*Penala*¹⁷⁸ care reglementează câteva tipuri de cereri reciproce. Convenția își determină domeniul de aplicabilitate în felul următor:

“1. ... cea mai largă măsură de asistență reciprocă în procesele referitoare la infracțiunile, pedepsele pentru care, la momentul cererii de asistență, sunt de competența autorităților judiciare ale Partii solicitante

2. Această Convenție nu se aplică arestarilor, executării verdictelor sau infracțiunilor comise de militari ...”

Apoi ea reglementează procedurile și principiile ale: comisiilor rogatorii pentru obținerea probelor sau transmiterea probelor¹⁷⁹, înmânării înștiințarilor și citățiilor judecătorești de prezentare a martorilor, experților sau persoanelor urmărite penal în instanța de judecată a statului solicitant¹⁸⁰, proceselor verbale judiciare¹⁸¹ și procedurilor respective¹⁸².

În continuare ne vom concentra asupra procedurilor de asistență reciprocă care pot influența asupra protecției martorului.

6.3.1.1 Solicitarea victimei-martor să facă declarații peste hotare

Statele Parti Contractante sunt obligate să îndeplinească *înmânarea citățiilor martorului* prin simplă transmitere cităției către persoană sau în modul prevăzut de legislația statului solicitant (dacă este cerută în mod special de către statul solicitant)¹⁸³. Înmânarea cităției martorului în legătură cu un dosar pe teritoriul statului solicitant trebuie să fie însoțită de anumite garanții materiale și personale pentru martor, și anume:

- martorul nu trebuie supus unor pedepse dacă lasă cităția fără răspuns¹⁸⁴,
- întreținerea și cheltuielile de călătorie urmează a fi plătite martorului de către partea solicitantă¹⁸⁵,
- atunci când martorul se află pe teritoriul statului solicitant pentru a da probe, ea/el nu poate fi urmărit pentru fapte care au avut loc înainte de plecarea sa din Moldova (teritoriul statului solicitat)¹⁸⁶.

Cererile de asistență reciprocă “*indeosebi*” cele care se referă la cercetarea *preliminară urmăririi penale* poate, potrivit Convenției, să fie soluționată pe calea comunicării directe dintre autoritățile

¹⁷⁸ ETS, nr.30. 20/4/1959. Ratificată de Moldova la 4 februarie 1998, în vigoare de la 5 mai 1998.

¹⁷⁹ Art.3, 6, ibid.

¹⁸⁰ Art.7-12.

¹⁸¹ Art.13.

¹⁸² Art.14-20.

¹⁸³ Art.7.

¹⁸⁴ Art.8.

¹⁸⁵ Art.9, 10.

¹⁸⁶ Art.12. Această prevedere este echivalentă cu art.18(27) a Convenției COT.

judecatoaresti¹⁸⁷. Totusi, art.18 prevede ca daca autoritatea nationala care receptioneaza cererea nu este competenta sa se ocupe de ea, atunci ea trebuie sa transmita din oficiu cererea organului competent si sa informeze partea solicitanta despre acest lucru.

Consiliul Europei recomanda Statelor Membre “sa adopte masuri corespunzatoare pentru a asigura, atât în interiorul cât si în afara statului în care se desfasoara procesul, protectia martorilor înainte, pe durata si dupa încheierea procesului penal”. Acesta este un mijloc convingator pentru Moldova de a solicita protectia cetatenilor sai, care se deplaseaza pe teritoriul altor State Membre pentru a face depozitii, în special daca poate oferi garantii de reciprocitate în cazuri similare. De asemenea, al Doilea Protocol Additional al Conventiei cu privire la Asistenta Reciproca în Materie Penală¹⁸⁸ contine obligatii referitoare la petrecerea audierii prin mijloace video si/sau telefonice în cazuri transfrontaliere¹⁸⁹. Totusi, desi aceasta Conventie înca nu a fost semnata de Moldova recomandari similare au fost deja facute tuturor statelor Consiliului Europei de a

“utiliza mijloace moderne de telecomunicatie, cum sunt legaturile video, pentru a facilita examinarea concomitenta a martorilor aflati sub protectie sau a martorilor deplasarea carora în instanta de judecata pe teritoriul statului solicitant este de altfel imposibila, dificila sau costisitoare ...”¹⁹⁰

Conventia COT de asemenea prevede “permisiunea de a face depozitii prin utilizarea tehnologiilor de comunicatii, cum sunt legaturile video ...” pentru a spori protectia fizica a martorilor.

6.3.1.2 Solicitarea victimei-martor sa dea probe în Moldova pentru procesele de peste hotare

Cererile de audiere sub jurământ a martorilor pe teritoriul statului solicitat în legatura cu procesele ce au loc peste hotare se solutioneaza prin intermediul *comisiilor rogatorii* formulate pe marginea dosarului penal si se executa în conformitate cu legislatia statului parte solicitata¹⁹¹. Statele Parti au obligatia de a audia martorii care dau declaratii sub jurământ daca astfel au fost solicitate în mod special de catre un alt Stat Parte daca legea sa nu interzice acest lucru¹⁹², iar oficialii si persoanele interesate din statul parte solicitanta pot fi prezenti daca statul parte solicitata si-a exprimat consimțământul¹⁹³.

Procedura solutionarii acestor cereri este reglementata în art.14 si 15 care prevad ca cererile de comisii rogatorii trebuie adresate prin intermediul ministerelor justitiei ale ambelor parti, cu exceptia cazurilor urgente, în care acestea trebuie adresate de catre autoritatile judecatoresti ale ambelor parti¹⁹⁴ sau în cazurile în care declaratiile facute de stat la momentul ratificarii au fost indicate si alte metode de comunicare (desi chiar si în aceste cazuri de pe cereri pot fi facute copii pentru Ministerul

¹⁸⁷ Art.15(4).

¹⁸⁸ ETS, nr.182, 8 noiembrie 2001.

¹⁸⁹ Art.9, 10 ibid.

¹⁹⁰ Recomandarea CE R (97) 13, alin.30.

¹⁹¹ Art.3(1).

¹⁹² Art.3(2).

¹⁹³ Art.4.

¹⁹⁴ Art.15(1), (2).

Justitiei)¹⁹⁵. Suplimentar, Conventia permite încheierea acordurilor bilaterale referitoare la modalitatile de comunicare, însă toate acordurile bilaterale si multilaterale dintre parti trebuie doar sa completeze prevederile acestei Conventii¹⁹⁶.

6.3.2. Aplicarea în legislatia si practica nationala moldoveneasca

6.3.2.1 Solicitarea victimei-martor sa faca declaratii peste hotare

Conform art.532 CPP Sectia de cooperare juridica internationala din cadrul Procuraturii Generale si Ministerului Justitiei sunt autoritatile centrale de autorizare a adresarilor privitor la asistenta juridica internationala¹⁹⁷, inclusiv adresarile de citarea a victimelor martori din Republica Moldova de a fi citate pentru a furniza probe pe dosarele de peste hotare. Aceste cereri pot fi executate, de catre alte organe, cum ar fi politia, doar dupa aceasta.

Asa cum Moldova este un Stat Parte la Conventia cu privire la Asistenta Juridica Reciproca în Materie Penală, pentru OSCE aceasta înseamna ca procuratura cere ca toate garantiile materiale si legale descrise mai sus sa fie puse la dispozitia fiecarui martor solicitat sa calatoreasca peste hotare pentru a da probe. Daca statul solicitant nu este parte la Conventie, atunci se înțelege ca Moldova, în calitate de stat solicitat, urmareste de regula sa se conformeze acelorasi obligatii, pentru orice eventualitate, cerând din acest motiv întrunirea acelorasi standarde din partea statului solicitant.

Totusi, desi aceste cerinte sunt clare în obligatiile Conventiei internationale aceste proceduri si cerinte nu sunt prea lamurit reglementate în legislatia interna, deoarece Capitolul IX al CPP, consacrat asistentei juridice internationale, pare sa fie incomplet¹⁹⁸. Art.533 delimiteaza volumul asistentei juridice (reciproce), însă nu mentioneaza expres procedura citarii martorilor pentru prezentarea lor în instantele de judecata straine, dupa cum este prevazut în art.7-12 ale Conventiei cu privire la Asistenta Juridica Reciproca. Prin urmare, desi este clar ca aceste garantii sunt cerute în practica de catre autoritatile competente moldovenesti, reglementarea lor juridica interna ar trebui consolidata.

Din câte înțelegem noi, în cazurile în care sunt implicate victime-martori din Moldova care au fost traficate, autoritatile competente moldovenesti cer de la statele solicitante sa aplice prevederile speciale referitoare la protectia martorilor în cadrul procesului¹⁹⁹, atât timp cât acestea nu contravin procedurii existente în cadrul statului solicitant. Daca statul nu poate oferi asemenea garantii atunci se subînțelege ca victimei-martor i se aduce la cunostinta despre imposibilitatea oferirii acestor garantii procesuale de catre statul strain. Ea/el este libera în orice caz sa aleaga între prezentarea si neprezentarea sa la sedinta de judecata. Autorii elogiaza aceasta încercare de a asigura posibilitatea

¹⁹⁵ Art.15(6) .

¹⁹⁶ Art.15(7), art.26.

¹⁹⁷ Cu exceptia cazurilor când, “pe baza de reciprocitate”, se prevede o alta modalitate de adresare. În ceea ce ne priveste, nu sîntem la curent cu asemenea acorduri de acest fel.

¹⁹⁸ Art.351(1) prevede ca raporturile cu tarile straine sau curtile internationale sînt reglementate de Capitolul IX si ca dispozitiile tratatelor internationale în acest domeniu “vor avea prioritate”.

¹⁹⁹ Dupa cum prevede art.110 CPP.

pentru victimele-martori de a beneficia de protectia procesuala în cauzele urmarite penal peste hotare, desi consideram ca ar fi util de fundamentat asemenea cerinte prin încheierea acordurilor bilaterale cu principalele state solicitante referitoare la acordarea procedurilor de protectie judiciare si extrajudiciare în cazurile de trafic.

De asemenea, nu exista proceduri speciale de care pot beneficia victimele-martori ale traficului în cazul înmânării citatiei de prezentare în calitate de martor, sau de protectie a anonimatului sau confidentialitatii lor în cazul depistarii acestora. Procedura de înmânare a citatiilor este efectuata de catre un colaborator de politie de la locul sau de trai, iar în unele cazuri martorul este solicitat sa se prezinte la sectia de politie sau procuratura. În anumite circumstante, un numar mare de functionari, atât de nivel central cât si de nivel local, afla despre identitatea victimei-martor. Pe lângă aceasta autoritatile nu se prea îngrijesc de mentinerea confidentialitatii victimei-martor, fapt care²⁰⁰ poate avea consecinte nefaste pentru siguranta sa. Este clar ca procedurile de înmânare a citatiilor victimei-martor pot fi îmbunatatite. Aceasta ar ajuta victima-martor sa-si exercite consimtamântul informat si sa-i fie garantat anonimatul. Asa cum procedurile nu sunt clar prevazute în lege, nu exista cerinte de acordare a consultatiilor juridice independente victimei-martor despre însemnatatea citatiei. În citatie ei/lui trebuie sa-i fie garantate acoperirea cheltuielilor si libertatea de urmarire penala, continând unele detalii mai mici despre natura protectiei care îi va fi pusa la dispozitie în cazul în care va fi de acord sa faca depozitii. În orice caz, ei/lui trebuie sa-i fie oferite consultatii juridice prealabile si independente referitoare la aceste chestiuni, precum si la consecintele refuzului de a face declaratii.

O problema suplimentara care îi preocupa pe autori sunt informatiile care le-au fost aduse la cunostinta despre un sir de cazuri de transfer a victimelor-martori peste hotare, în care au fost omise toate aceste obligatii si proceduri legale, prin intermediul comunicarii directe dintre Ministerul Afacerilor Interne a Republicii Moldova si a omologilor sai de peste hotare. În aceste cazuri nu au fost aplicate garantiile fundamentale materiale si personale cerute de *Conventia cu privire la Asistenta Juridica Reciproca* si cu certitudine nu a fost solicitata aplicarea masurilor de protectie procesuale. Un fapt si mai îngrijorator este ca transferul martorilor în aceste cazuri a fost initiat, încurajat si finantat de organizatii internationale (Initiativa de Cooperare în Europa de Sud-Est (SECI) si Organizatia Internationala pentru Migratie (OIM)). Nu este clar daca în aceste cazuri victimele-martori au putut sa-si manifeste consimtamântul informat sau daca au fost constrânse sa-si exprime acordul prin intermediul amenintarilor de arestare si urmarire penala. Aceasta activitate este o importanta sursa de neliniste, cu atât mai mult ca pare a fi vorba de transferul cetatenilor moldoveni peste hotare, completamente în afara oricaror proceduri legale si obligatii internationale. Asemenea practici trebuie oprite de acum încolo, iar cazurile sa fie directionate prin autoritatile competente.

²⁰⁰ Din raspunsurile înscrise în chestionarul distribuit la Conferinta PACO tinuta de Consiliul Europei la Sarajevo, 25-27 septembrie 2003, PC-TC-P-030-d-add din 18 septembrie 2003. Moldova raporteaza ca "Scrisorile rogatorii au fost înmânate mamei adresatului" iar "... parintii ... au refuzat sa primeasca documentele adresate fiicei lor". NV: numele victimelor-martori au fost de asemenea publicate în acest document, ceea ce denota lipsa cunostintelor despre necesitatea pastrarii anonimatului si protectiei.

Chiar si atunci când victima are posibilitatea sa-si manifeste consimțământul informat cu asistenta unui avocat independent, oricum ramâne dificultatea de a o sa-si cunoasca si sa-si înțeleaga drepturile si consecintele participarii sale în procesul de pe peste hotare. Unele garantii de protectie pot fi cerute de catre autoritatile moldovenesti atunci când admit executarea unei cereri de cooperare juridica. Suplimentar, avocatii victimelor si organele de stat care examineaza adresarea de cooperare vor putea înțelege mai bine implicatiile legate de siguranta daca vor da curs unor asemenea cereri prin examinarea minutioasa a statului solicitant si/sau a contactelor acestuia cu organizatiile internationale si neguvernamentale aflate pe teritoriul acelor state. Totusi, în lipsa garantiilor special oferite de statul solicitant în fiecare caz aparte, aceste limitari, indiferent de consultatiile juridice oferite victimei traficate, trebuie aduse la cunostinta ei si explicate de catre toate autoritatile responsabile de informarea despre drepturile pe care le are si securitatea care-i va fi asigurata.

Pentru a micsora riscurile cu care se confrunta martorii, care se supun unui pericol sporit daca vor calatori si se vor prezenta în instanta de judecata a altui stat, trebuie examinata posibilitatea organizarii conferintelor video si telefonice ca alternative mai eficiente din punct de vedere al sigurantei martorului. Asemenea prevederi exista în CPP al Republicii Moldova, desi, din câte am înțeles, infrastructura necesara lipseste. Totusi, posibilitatile procesuale de utilizare a unor asemenea probe si necesitatea de a avea infrastructura respectiva trebuie reflectate în principalele state solicitante pentru a verifica disponibilitatea lor de a oferi ajutor si a contribui la succesul acestor masuri. Posibilitatea de a aplica asemenea metode trebuie concretizata prin acorduri bilaterale încheiate cu statele straine solicitante.

6.3.2.2 Solicitarea victimei-martor sa dea probe în Moldova pentru procesele de peste hotare

Atunci când Moldova este sesizata cu o cerere de comisie rogatorie, prin care este solicitata sa culeaga probe de la victima-martor într-o instanta de judecata moldoveneasca dupa care depozitiile sa fie apoi transferate în instanta de judecata de peste hotare, se vor aplica procedurile ce guverneaza asemenea adresari reglementate în art.531-539 ale CPP. Potrivit acestor prevederi, procedura aplicabila în executarea actelor de procedura solicitate este CPP al Republicii Moldova. Instantele moldovenesti pot aplica prevederile indicate de statul solicitant atâta timp cât acestea nu contravin CPP al Republicii Moldova si sunt în conformitate cu obligatiile internationale potrivit tratatelor²⁰¹. Pe lângă aceasta reprezentantii statului strain au dreptul sa fie prezenti la sedinta de judecata.

Garantii similare celor mentionate în sectiunea 6.3.2.1 trebuie examinate si în acest context. Astfel trebuie incluse asigurarea participarii doar a unui cerc restrâns pe asemenea cereri si ca cererile/înmânarea citatiilor sunt executate de catre colaboratori de politie cu pregatire speciala, care au fost explicit instruiti despre necesitatea pastrarii confidentialitatii si anonimatului. Este esential ca Sectia de Cooperare Juridica Internationala a Procuraturii Generale sa fie la curent cu situatiile în care cazurile respective implica participarea victimelor traficului si sa respecte procedurile specifice de referire a unor asemenea cazuri serviciilor specializate ale politiei si procuraturii. Victima-martor va fi supusa tuturor masurilor de protectie disponibile în legislatia moldoveneasca si din acest motiv acordarea consultatiilor juridice de catre un avocat independent nu trebuie sa fie o problema. Evident, trebuie sa atentionam aici asupra limitarilor puse de aceste masuri de protectie în legislatia

²⁰¹ Art.540(4) CPP.

moldoveneasca, care, în acest caz, vor exista și la transferul procedurii de peste hotare. Dacă Moldova ar avea multe dosare împotriva pretinsilor traficanti transferate de peste hotare, pe care ar avea obligația să le preia în virtutea obligațiilor sale internaționale, atunci se va impune imperios îmbunătățirea practicii de aplicare a acestor măsuri.

Data fiind natura specifică a acestor cazuri, avocații trebuie să consume timpul necesar pentru a asigura manifestarea de către victima-martor a consimțământului informat cu privire la participarea sa în asemenea proceduri. Sarcina primară a avocatului în acest caz trebuie să fie asigurarea aducerii la cunoștință victimei-martor a serviciilor de protecție și asistență puse la dispoziție victimelor traficului, deoarece cu această ocazie poate avea loc identificarea pentru prima oară a victimei traficului ca atare.

6.3.3. Concluzii și recomandări: asistența juridică reciprocă

În practică, majoritatea autorităților din Moldova depun eforturile necesare pentru implementarea obligațiilor ce țin de asistența juridică reciprocă, deși mai există necesitatea introducerii unor clarități în reglementările juridice referitoare la condițiile aplicabile unor asemenea adresări și procedurile care trebuie respectate pentru a spori protecția victimei-martor. Au existat probleme grave în care autoritățile naționale, cu susținerea organizațiilor internaționale, au dat curs unor asemenea cereri cu depășirea competenței lor și în afara respectării garanțiilor de bază de care beneficiază victimele traficate. Există o nevoie deosebită de asigurare a accesului victimei-martor la consultatii juridice independente și informate în asemenea cazuri.

- ⇒ Clarificați și modificați CPP referitor la asistența juridică internațională, cu atenție deosebită asupra garanțiilor materiale și juridice cerute pentru procedura de citare a martorilor în instanțele de judecată străine conform prevederilor art.7-12 a Convenției Europene cu privire la Asistența Juridică Reciprocă.
- ⇒ Elaborați acorduri bilaterale de asistență juridică reciprocă cu alte state, în care să se conțină garanții materiale și personale prevăzute de Convenția Europeană cu privire la Asistența Juridică Reciprocă, care solicite garanții suplimentare pentru măsurile de protecție procesuale și neprocesuale pentru toate victimele care necesită protecție, îndeosebi victimele traficului. Aceste acorduri trebuie să ofere claritate absolută cu privire la organul care reprezintă autoritatea competentă de primire a unor asemenea adresări. Suplimentar, în ele ar putea fi incluse aranjamente cu privire la utilizarea mijloacelor de organizare a conferințelor telefonice și video pentru a preveni necesitatea victimelor-martori de a călători peste hotare și/sau de a face declarații în instanță.
- ⇒ Toate autoritățile competente, în special Ministerul Afacerilor Interne, OIM și SECI trebuie informate despre prevederile și procedurile internaționale și naționale referitoare la exercitiul asistenței juridice internaționale. Practica citării și transferării martorilor cu nerespectarea acestor proceduri trebuie condamnată.

- ⇒ Asigurați elaborarea legislației și procedurilor care ar clarifica drepturile victimelor-martori în procesul de executare a adresărilor de asistență juridică reciprocă, cum ar fi în cursul înmânării citățiilor judecătorești. Asigurați anonimatul, confidențialitatea și acordați o atenție înaltă garantării securității fizice pe întreaga durată a procesului. Aceasta poate fi realizat prin elaborarea recomandărilor pentru procurorii și instanțele de judecată care se ocupa de examinarea unor asemenea cereri, fiind utilizați doar colaboratorii specializați de poliție cu pregătire corespunzătoare pentru înmânarea citățiilor.
- ⇒ Asigurați primirea de către victima-martor a consultațiilor juridice independente cu privire la însemnătatea cităției de prezentare la o ședință de judecată de peste hotare și consecințele reale a deciziei sale de a participa sau nu la ea. Întocmiți un inventar al prevederilor și facilităților de protecție fundamentale existente în alte state (principalele state solicitante) prin cercetarea prevederilor legale și/sau prin contactarea organizațiilor internaționale și neguvernamentale cu sediul în aceste state.
- ⇒ Examinați posibilitatea semnării și ratificării celui de al Doilea Protocol Adicional la Convenția Europeană cu privire la Asistența Reciprocă în Materie Penală.

6.4. Cooperarea interstatală în domeniul protecției martorilor

6.4.1. Obligațiile internaționale

Convenția COT cere de la Statele Partii să țină cont de posibilitatea încheierii acordurilor sau a altor aranjamente cu celelalte state pentru schimbarea locului de trai al martorilor, rudelor și a altor persoane apropiate lor, fiind aplicabile victimelor în măsura în care acestea au calitatea de martori²⁰² în cazurile în care este implicată crima organizată. *Consiliul Europei* solicită Statelor sale Membre “să pună la dispoziția martorilor cetățeni străini sistemele/programele naționale de protecție a martorilor ... prin încheierea acordurilor bilaterale și multilaterale ...” și în cazurile ce implică crima organizată²⁰³, oferind “asistență în schimbarea locului de trai al victimelor protejate peste hotare și asigurarea protecției lor”²⁰⁴ în toate aceste cazuri.

Statele din cadrul *Pactului de Stabilitate* sunt pe punctul de a încheia un acord pentru a “instituționaliza cooperarea dintre autoritățile guvernamentale și ONG-urile locale de protecție a victimei/martor” și de a “pune în aplicare acorduri regionale/internaționale pentru schimbarea temporară și/sau permanentă a locului de trai al victimelor-martori”²⁰⁵. Pentru a implementa o soluție durabilă pentru copii cele mai bune interese ale cărora nu presupun aflarea în țările de origine sau de destinație, *UNICEF* obligă statele Europei de Sud-Est să “garanteze schimbarea locului de trai al copilului pe teritoriul unui stat tert” favorizând un aranjament bazat pe familie sau comunitate²⁰⁶.

²⁰² Convenția COT, art.24.

²⁰³ Recomandarea CE R (2001) 11 din 19 septembrie 2001, par.24.

²⁰⁴ Recomandarea CE R (97) 13 din 10 septembrie 1997, par.30.

²⁰⁵ Proiectul Declarației de luare a Angajamentelor de la Sofia, Partea 1.

²⁰⁶ Recomandările UNICEF, par.3.8.4.

Aceasta cerinta este repetata atunci când protectia victimei-martor nu poate fi asigurata²⁰⁷. Statele participante la *OSCE* si-au asumat angajamentul de a facilita participarea victimei traficului în calitate de martor la cercetarea penala “prin oferirea posibilitatii de schimbare a locului de trai ca forma de protectie a martorului”²⁰⁸.

6.4.2. Aplicarea în legislatia si practica moldoveneasca

Mai devreme a fost efectuata o evaluare a mecanismelor nationale de protectie a martorilor. Cu siguranta se impune modificarea considerabila a legislatiei sau substituirea ei pentru a-i face clara aplicarea si domeniul exact la care se refera. Cu siguranta acestea trebuie sa fie aplicabile martorilor pe dosarele de peste hotare pentru a încuraja celelalte state sa ofere garantii de reciprocitate pentru martorii pe dosarele din Republica Moldova care au nevoie sa le fie schimbat locul de trai. Nu sunt cunoscute cazuri de transfer a martorilor protejati pe teritoriul unui stat tert, precum nu au fost încheiate nici instrumente juridice bilaterale sau multilaterale care sa întruneasca cerintele impuse de obligatiile internationale aratate mai sus.

6.4.3. Concluzii si recomandari: cooperarea interstatala în domeniul protectiei martorilor

Fiind o tara relativ mica în care rata criminalitatii organizate si a traficului de fiinte umane este destul de înalta, este esential pentru Moldova sa adopte un sistem sofisticat de protectie a martorilor, care sa permita unui numar limitat de martori aflati în pericol deosebit sa-si schimbe locul de trai peste hotare, unde siguranta si anonimatul lor le-ar fi garantate de tara respectiva. În schimb aceasta ar putea implica oferirea asistentei similare altor state în cazuri de acest gen.

- ⇒ Varianta revizuita a legii privind protectia de stat a partii vatamate si a martorilor ar trebui sa contina o prevedere care ar permite martorilor pe dosarele intentate peste hotare sa beneficieze de garantiile sale.
- ⇒ Moldova trebuie sa încheie acorduri cu state terte de schimbare a locului de trai al martorilor, rudelor lor si altor persoane apropiate odata cu intrarea în sistemul de protectie a martorilor din tara respectiva.

²⁰⁷ Recomandarile UNICEF, par.3.10.

²⁰⁸ Planul de Actiuni OSCE, sectiunea 3, par.4.4.

7. Rezumatul concluziilor si recomandarilor

Principiul suprematiei legii presupune si protectia corespunzatoare a victimelor-martori. Prevederile recent intrate în vigoare în Moldova a Codurilor penal si de procedura penala au facut o cale lunga spre întemeierea unei baze juridice de protectie a victimelor-martori. Practica judecatoreasca si de urmarire penala vor arata în viitor daca aceasta va functiona în practica, iar în paralel trebuie sa aiba loc monitorizarea acestor evolutii în cazul în care ele vor lucra împotriva intereselor victimei-martor. Legea privind protectia de stat, totusi, demonstreaza impetuos necesitatea unei reforme pentru a asigura disponibilitatea unui sistem gradual de “protectie”. Împreuna cu înfiintarea si functionarea unui Mecanism National de Referire între organele competente, aceasta lege trebuie sa asigure accesul victimei-martor la diferite nivele si tipuri de drepturi procesuale si neprocesuale începând din momentul identificarii si în continuare dupa încheierea procesului. Asemenea protectii trebuie elaborate în felul încât sa faca fata specificului personal al victimei-martor si a naturii schimbatoare a riscului odata cu trecerea timpului.

Suplimentar, reforma de drept trebuie întregita cu o coordonare institutionala considerabila si o dezvoltare a unei bune practici procesuale pentru a garanta identificarea si protectia corespunzatoare ale victimelor si accesul lor justitie, în felul în care sa le fie respectate drepturile omului, drepturile legale si dreptul de a lua decizii în mod autonom si informat. Stabilirea unui Mecanism National de Referire pentru identificarea si protectia persoanelor traficate ar ajuta foarte mult la realizarea acestei coordonari. Comitetul national trebuie sa-si concentreze eforturile în aceasta directie, iar bunele oficii ale donatorilor si organizatiilor internationale si regionale trebuie sa fie directionate spre instituirea unui asemenea mecanism. Toate agentile implicate în acest proces – cele de stat, non-guvernamentale, organizatiile internationale si regionale trebuie se asigure ca ele însele promoveaza o buna practica prin intermediul practicii si codurilor de conduita bazate pe loialitatea fata de victima si suprematia legii.

În Republica Moldova exista o baza buna pentru protectia victimei-martor, însa care presupune o reforma esentiala de drept, procesuala si institutionala, cu accentul în special pe directionarea resurselor adecvate la alimentarea acestor procese, pentru ca ele sa-si produca efectul scontat. Împreuna cu necesitatile materiale de protectie a victimelor-martori, eforturile de combatere a traficului de fiinte umane si ameliorarea consecintelor lui costa foarte scump. Comunitatea internationala trebuie sa sprijine autoritatile de stat si societatea civila din Moldova în aceasta privinta.

În baza analizelor facute în sectiunile anterioare raportul se încheie cu recomandarile ce urmeaza.

7.1. Necesitatile Reformei Legale

7.1.1. Dreptul International

7.1.1.1 Ratificarea tratatelor internationale

Statul Republica Moldova trebuie sa ratifice urmatoarele Conventii internationale:

- ⇒ Conventia împotriva crimei organizate transfrontaliere
- ⇒ Protocolul privind prevenirea, combaterea si sanctionarea traficului de persoane, în special de femei si copii, aditional la Conventia Natiunilor Unite împotriva crimei organizate transfrontaliere
- ⇒ Protocolul împotriva contrabandei migrantilor pe cai terestre, aeriene si maritime, aditional la Conventia Natiunilor Unite împotriva crimei organizate transfrontaliere
- ⇒ Protocolul optional la Conventia cu privire la drepturile copilului, referitor la vânzarea, prostituarea si pornografia copilului
- ⇒ Conventia Europeana cu privire la transferul procedurilor în materie penala.

Mai mult decât atât, statul moldovenesc trebuie sa considere semnarea si ratificarea urmatoarelor documente:

- ⇒ Al Doilea Protocol optional la Conventia europeana cu privire la asistenta juridica reciproca în materie penala
- ⇒ Conventia europeana cu privire la compensarea victimelor infractiunilor violente.

7.1.1.2 Acorduri bilaterale: masuri de protectie în cazurile transfrontaliere

Urmeaza a fi elaborate acorduri bilaterale referitoare la asistenta juridica reciproca cu alte state, care ar contine cel putin urmatoarele:

- ⇒ Proceduri si definitii clare ale tuturor aspectelor referitoare la cooperarea juridica internationala (inclusiv specificarea punctelor de contact);
- ⇒ Garantiile materiale si personale continute în Conventia europeana cu privire la asistenta juridica reciproca în materie penala;
- ⇒ Garantii suplimentare ale protectiei procesuale si neprocesuale pentru toate victimele-martori care necesita aparare, îndeosebi victimele traficului. Aceasta presupune acorduri prin care sa se prevada ca la executarea unei comisii rogatorii statele pot aplica masurile de protectie

procesuala a statului care da dovada de reciprocitate, daca acestea nu contravin propriei legislatiei procesuale;

- ⇒ Acorduri referitoare la organizarea conferintelor telefonice si video pentru a preveni necesitatea victimelor-martori de a calatori peste hotare si/sau de a face declaratii în instanta;
- ⇒ Înțelegeri separate prin care se precizeaza natura, procedura si volumul colaborarii dintre organele de politie sunt necesare pentru completarea acestor acorduri;
- ⇒ Toate acordurile trebuie sa prevada cu claritate absoluta organul competent de a primi si a lua decizii în cadrul unor asemenea adresari;
- ⇒ Toate acordurile trebuie sa includa trimiteri exprese la obligatiile internationale aplicabile în materia drepturilor omului si drepturilor victimei, precum si în domeniul colaborarii juridice transfrontaliere.

7.1.1.3 Acorduri internationale în domeniul programelor de protectie a martorilor

- ⇒ Moldova trebuie sa încheie acorduri cu statele terte pentru schimbarea locului de trai al martorilor care se afla în pericol grav. Aceasta trebuie sa se extinda si la rudele martorului si sa fie cuplat cu sistemul propriu de protectie al martorilor al tarii respective.

7.1.2. Modificari Legislative Interne

7.1.2.1 Modificari ale Codului de procedura penala:

- ⇒ CPP trebuie sa creeze un moment juridic identificabil din care victima devine martor în asa fel, încât sa existe o posibilitate juridica pentru victima sa-si exprime consimțamântul informat privind decizia sa de a furniza informatii la politie, în acest fel devenind martor, fara a se îngrijora de posibilele învinuiri penale (conform art.313).
- ⇒ Art.58 CPP trebuie modificat pentru a clarifica întinderea dreptului victimei la asistenta juridica.
- ⇒ Dreptul de a fi însoțit de o persoana de încredere (art.58(4) p.3 CPP) trebuie extins la victimele tuturor infractiunilor.
- ⇒ Aplicabilitatea art.58(4) CPP trebuie extinsa pentru a acorda asistenta juridica ***gratuita din contul statului*** victimelor “infractiunilor grave, deosebit de grave si exceptional de grave”.
- ⇒ Formularea art.58(4) si art.60(1) p.19 CPP trebuie îmbunatatita pentru a face clar daca victimele au dreptul la un avocat “gratuit” sau la un avocat “gratuit” si “numit din oficiu”.

- ⇒ Criteriile pentru luarea deciziei de catre politie sau instanta de judecata de suspendare a împuternicirilor avocatului victimei urmeaza a fi elucidate într-un comentariu pe marginea art.79(3) CPP.
- ⇒ În art.90 CPP trebuie inclusa obligatia instantei de judecata de a informa martorii despre toate masurile de protectie disponibile conform prevederilor CPP si a Legii privind protectia de stat.
- ⇒ Corelatia dintre art.105(8) si 109(2) urmeaza a fi clarificata. În consecinta, judecatorul ar trebuie sa fie obligat sa intervina si sa-l opreasca pe inculpat sau aparatorul acestuia de a pune întrebări care în mod evident urmaresc insultarea sau umilirea martorului. Asemenea întrebări trebuie interzise indiferent daca au relevanta sau nu ca probe.
- ⇒ Art.106 CPP, care permite audierea martorilor în alte locuri decât sala de judecata, urmeaza a fi specificat. Îndeosebi, trebuie specificate premisele aplicarii acestei prevederi si cadrul necesar (cine audiaza martorul? Va fi inculpatul sau aparatorul sau prezent?).
- ⇒ Aplicabilitatea art.111(3), care se refera la infractiunile privind viata sexuala, CPP ar trebui marita pentru ca acesta sa includa, în cazurile necesare, si victimele-martori ale traficului, chiar si atunci când nu au fost înaintate învinuiri de savârsirea infractiunilor sexuale. Acest lucru poate fi realizat prin includerea explicita a infractiunilor respective, cum sunt cele prevazute la art.165 si art.206 CP.
- ⇒ Atâta timp cât în Moldova nu va fi instalata infrastructura necesara pentru chestionarea victimelor-martori prin intermediul teleconferintelor, declaratiile înregistrate video ale martorului (art.109, 115, 371 CPP) trebuie sa fie solutia interimara în cazurile în care identitatea victimelor este deja cunoscuta de catre învinuit ori atunci când fapta penala nu trece pragul cerut în prevederile art.110.
- ⇒ În CPP trebuie reglementate masurilor de protectie procesuala, cum sunt folosirea declaratiilor înregistrate video potrivit art.115 CPP sau folosirea ecranelor, care ar trebui sa fie obligatorii la audierea copiilor victime-martori.
- ⇒ Art.212 CPP trebuie modificat pentru a include divulgarea neautorizata a informatiilor de catre banuit, învinuit sau inculpat.
- ⇒ Doar daca aceasta nu se datoreaza unei probleme de traducere, corelatia dintre art.61 si 219 CPP trebuie lamurita. Se recomanda aducerea art.219 în conformitate cu prevederile art.61 pentru ca primul sa solicite doar “suficiente temeiuri de a considera ca în urma infractiunii i-a fost cauzat un prejudiciu material sau moral” ca o persoana sa poata deveni parte civila în proces.
- ⇒ Art.219(8) CPP ar trebui modificat pentru a asigura prioritatea actiunilor civile asupra masurilor de confiscare speciala a lucrurilor rezultate din actiunile prevazute de Codul penal conform art.106 CP.

- ⇒ Art.225(3) și, corespunzător, art.61(5) CPP trebuie modificate pentru a limita posibilitatea instanțelor de judecată de drept penal să transmită pretențiile privind valoarea despăgubirilor spre examinare instanțelor de drept civil. Această posibilitate ar trebui limitată doar la situații în care judecarea pretenției civile ar lungi considerabil procesul sau dacă este foarte complicată determinarea cuantumului pretențiilor. Atunci când transmite acțiunea spre examinare instanței de drept civil, judecătorul din procesul penal trebuie să aibă obligația de a da o motivare întemeiată la luarea unor asemenea hotărâri.
- ⇒ Art.316(1) CPP are nevoie de o clarificare. În mod ideal, el are nevoie să fie modificat pentru a interzice în mod expres reprezentanților media (care include atât mass media cât și alte media) de a fotografia, efectua înregistrări audio sau video pe parcursul procesului, cu excepția cazurilor când legea prevede altfel.
- ⇒ Alternativ, preconizată lege generică dedicată combaterii traficului ar trebui să includă o prevedere care obligă judecătorul să nu permită reprezentanților media de a fotografia, efectua înregistrări audio sau video ori de a filma pe parcursul procesului (art.316 CPP) în cazul examinării dosarelor de trafic de persoane (art.165, 206 CP). O altă opțiune, la fel de bună este ca această lege să prevadă ca art.316 CPP nu este aplicabil în cazurile de trafic de copii și ca în cazurile de trafic de adulți conform art.165 CP, judecătorul are obligația expresă de a echilibra interesele publicului cu cele ale victimei, și în special dreptul sau la respectul vieții private și protecția securității.
- ⇒ Art.369(3) CPP trebuie modificat, fără a afecta drepturile apărării, pentru a limita numărul audierilor victimei și a părții vătămate la strictul necesar, îndeosebi în cazurile când victima sau partea vătămată este minoră sau au suferit violență psihologică, fizică sau sexuală.
- ⇒ Se recomandă introducerea unei prevederi în CPP care ar permite victimei-martor să dea declarații în spatele unui ecran, iar inculpatul să aibă posibilitatea de a privi martorul și de a-i pune întrebări. Se recomandă chiar definirea grupurilor speciale de martori vulnerabili, în privința cărora acest tip de chestionare ar fi obligatorie, cum ar fi victimele minore sau victimele care au suferit de violență psihologică, fizică sau sexuală.
- ⇒ Se recomandă introducerea în CPP a funcției de tutore social pentru toți copiii victime-martori. Acest tutore trebuie să fie un lucrător social, să aibă pregătire juridică și să fie specializat în problemele de protecție a copiilor, cu accent pe drepturile și necesitățile copiilor victime-martori în cadrul procesului penal. În atribuțiile sale ar intra pregătirea copilului pentru procesul penal, sfatul și asistarea lui în exercitarea drepturilor sale procesuale într-un mod special, orientat la nevoile copilului și contribuția la asigurarea respectării celor mai bune interese ale copilului pe durata procesului penal. Tutorele trebuie, de asemenea, să coordoneze și să coopereze cu reprezentanții legali ai copilului (cum sunt părinții) și avocatul acestuia.
- ⇒ Se impune revizuirea și completarea de urgență a prevederilor Capitolului IX al CPP ce reglementează asistența juridică internațională. Trebuie să fie clarificat, *inter alia*: ordinea de transfer a procedurii, faptul că dosarele transferate în Moldova urmează a fi abordate conform

legislatiei moldovenesti (adica, sa se aplice masurile de protectie a martorilor prevazute în ea); ca sunt cerute garantii materiale si juridice pentru procedura de citare a martorilor în instantele de judecata straine conform prevederilor art.7-12 a Conventiei Europene cu privire la Asistenta Juridica Reciproca.

- ⇒ CPP trebuie modificat pentru a include obligatia organelor de urmarire penala, **politie**, de a oferi din oficiu victimelor informatii cuprinzatoare despre toate drepturile si calitatea sa procesuala în cadrul procesului penal. Spre exemplu, trebuie sa fie reglementata obligatia de a informa victimele despre posibilitatea de a deveni parte vatamata (art.58), de a informa victimele si partile vatamate despre dreptul lor de a fi reprezentate de un avocat si preconditioniile asistentei juridice gratuite (art.58, 62) si de a aduce la cunostinta martorilor despre masurile de protectie judiciare si extrajudiciare existente, cum sunt înregistrările video a declaratiilor, teleconferintele sau masurile prevazute de Legea privind protectia de stat (art.90).

7.1.2.2 Modificari ale Codului penal:

Art.165 Cod penal – definitia traficului:

- ⇒ Art.165 lit.b): se recomanda adaugarea termenului de “frauda” sau clarificarea interpretarii termenului de “înselaciune” pentru a include si frauda.
- ⇒ Art.165(2) lit.f): examinarea posibilitatii excluderii elementului “amenintarii cu divulgarea informatiilor confidentiale familiei victimei” sau includerii lui în art.165(1) lit.a).
- ⇒ Art.165(2) lit.f): contine printre altele aplicarea torturii, violului, armelor, astfel se suprapune cu art.165(3) lit.b) (“...soldata cu vatamarea grava a integritatii corporale”). A se lamuri domeniile de aplicare a fiecareia dintre prevederi.
- ⇒ Art.165(2) lit.f): include vaga expresie “*precum si prin alte mijloace*”. Ar fi de dorit excluderea sau concretizarea acestei expresii.
- ⇒ Pedepse: a se lua în considerare posibilitatea prevederii pedepselor agravate atunci când scopurile de exploatare urmarite au fost realizate (la fel ca în art.206) si reducerea pragului minim de pedeapsa pentru aceasta infractiune

Art.206 Cod penal – traficul de copii:

- ⇒ Art.206 lit.a): a se considera posibilitatea excluderii “exploatarei în prostitutie sau în industria pornografica” si adaugarea acestor concepte într-o nota interpretativa/comentariu în care se defineste întelesul “exploatarei sexuale”.
- ⇒ Art.206 lit.b) si c): a se considera posibilitatea excluderii sintagmei “exploatarei prin”, deoarece aceasta notiune este inerenta muncii fortate sau situatiei de sclavie.

- ⇒ Art.206 lit.c): a se separa “conditiile similare sclaviei” de “adoptia ilegala” pentru a nu “supraextinde” notiunea de sclavie.
- ⇒ Art.206(2) lit.b), d), e) si f): a se considera posibilitatea includerii adoptiei ilegale si abandonului în lista rezultatelor agravate (doar daca nu se considera ca “*adoptia ilegala*” se include în notiunea de “*sclavie*”, iar daca acesta este cazul, atunci acest lucru trebuie concretizat în comentariu sau în notele interpretative).
- ⇒ Trebuie sa se reglementeze o definitie care sa confirme ca prin termenul “copii” se înțeleg persoanele care nu au atins vârsta de 18 ani, fie în cadrul art.206 sau într-o sectiune generala cu definitii.

Neîncriminarea victimelor traficului:

- ⇒ Art.165(4) si 206(4): prevederea de nepenalizare (scutirea de raspundere) trebuie separata de conditiile “cooperarii” prin excluderea sintagmei “daca a acceptat colaborarea cu organul de urmarire penala în cauza data”. Aceasta prevedere trebuie inserata separat, ca o prevedere generala în ambele Coduri penal si cu privire la contravențiile administrative. Daca se va considera adecvat, ar fi bine de o inclus în toate articolele relevante ale Codului penal si a Codului cu privire la contravențiile administrative.
- ⇒ Urmărirea penala a copiilor pentru delicta penale si administrative care au fost savârsite în rezultatul statutului lor de persoana traficata ar trebuie interzis în mod deosebit.

Prevederi diverse:

- ⇒ Art.362(4) Cod penal (trecerea ilegala a frontierei de stat), urmeaza a fi explicat pe calea unei note interpretative sau comentariu pentru a clarifica daca se aplica doar cetatenilor straini sau tuturor victimelor traficului.
- ⇒ Art.313 Cod penal (Refuzul sau eschivarea martorului ...de a face declaratii) ar avea nevoie, de asemenea, de un comentariu sau nota interpretativa pentru a lamuri conditiile si aplicabilitatea sa si trebuie modificat pentru a include cuvintele “refuz nejustificat” pentru a preveni responsabilizarea victimelor-martori sperati, traumatizati si/sau neprotejati.
- ⇒ Includeti o prevedere în Codul penal referitoare la contrabanda cu migranti potrivit Protocolului cu privire la Contrabanda cu Migranti.

7.1.2.3 Comentarii/recomandari interpretative ale Codului penal si Codului de procedura penala

- ⇒ Trebuie elaborat un set de recomandari interpretative si/sau un comentariu pentru interpretarea art.165 si 206 ale Codului penal pentru a-i ajuta pe colaboratorii de politie, avocati, procurori si judecatori întru aplicarea prevederilor lor. Aceasta trebuie sa includa o analiza a practicii judiciare moldovenesti, a jurisprudentei altor state si notele explicative ale *Protocolului cu*

privire la Trafic. O atentie deosebita trebuie de atras explicatiei consecintelor pentru “victima care si-a exprimat consimtamântul” si definitiilor exploatarei, exploatarei sexuale si sclaviei.

- ⇒ Suplimentar, asemenea recomandari interpretative si/sau comentarii trebuie întocmite si pe marginea Codului de procedura penala, în special referitor la prevederile care reglementeaza drepturile victimelor si martorilor în cadrul procesului penal.

7.1.2.4 Legislatia cu privire la protectia martorilor

- ⇒ Trebuie examinata posibilitatea fie de a modifica substantial Legea privind protectia de stat, fie de a o substitui cu o noua **lege generala cu privire la protectia martorului**. În rezultat, aceasta lege ar trebui sa acopere masurile “clasice” de protectie a martorilor în cazurile de pericol considerabil si crima organizata. Ea trebuie sa prevada protectia martorilor a unor categorii de crime mai usoare si/sau care, desi se confrunta cu pericole mai putin grave, oricum sunt supusi riscului. Aceste forme de protectie prevazute de lege trebuie sa varieze în functie de gravitatea pericolului, statutul persoanei protejate si natura infractiunii anchetate în fiecare caz luat în parte. Legea trebuie sa prevada de asemenea un program de protectie a martorilor sau o unitate dedicata cu atributii specifice de a stabili si delimita natura masurilor de protectie si a procedurilor de aplicare a lor. De regula, asemenea unitati sunt înfiintate pe lângă Ministerul Afacerilor Interne însa sunt separate de unitatea principala responsabila de cercetarea penala. Totusi, pentru nivel de protectie scazuta, ar fi posibil ca protectia sa fie oferita de unitatea de politie responsabila de efectuarea cercetarii penale. Din acest motiv, legea trebuie sa fie absolut clara si lipsita de echivoc cu privire la:

- tipurile infractiunilor cercetate date în competenta lor,
- categoriile de persoane eligibile pentru protectia de stat,
- nivelele de protectie disponibile,
- natura masurilor de protectie în cadrul acestor nivele,
- testarile aplicabile riscului cu care se confrunta persoana care necesita protectie, pentru fiecare nivel în parte,
- organele competente de autorizare a protectiei,
- organele responsabile de luarea deciziei referitor la nivelul si tipul specific de protectie, precum si de executarea acestor masuri de protectie,
- obligatiile persoanei protejate (inclusiv precizarea care din încălcari duc la anularea sau “recalificarea” la alt nivel de protectie),
- procedura de referire a persoanelor la organele competente si executorii (inclusiv în procedurile de urgenta),

- procedura de luare a deciziei referitor la eligibilitatea persoanei si nivelele de protectie aplicabile într-un caz concret (inclusiv în procedurile de urgenta),
- finantarea organelor de protectie a martorilor si a serviciilor de protectie.

Ca modele de inspiratie ar putea servi legile urmatoarelor state:

- Portugalia: Legea Nr.93/99 cu privire la aplicarea masurilor de protectie a martorilor în procesul penal, adoptata la 14 iulie 1999²⁰⁹
 - Serbia si Montenegro/Kosovo: Regulamentul UNMIK Nr.2001/20 cu privire la protectia partii vatamate si a martorului în procesul penal, adoptata la 20 septembrie 2001²¹⁰.
- ⇒ Art.18(3) al Legii privind protectia de stat (sau eventuala lege de substituire cu privire la protectia martorilor) trebuie modificata pentru a prevedea obligatia expresa a organelor competente de a pune la dispozitia persoanelor protejate informatii cuprinzatoare referitoare la drepturile si obligatiile pe care le au în calitate de persoane protejate, precum si despre posibilele consecinte ale calitatii de martor, ale participarii în programe de protectie si ale nerespectarii contractului de protectie. Aceasta informare trebuie efectuata atât verbal, cât si în scris.
- ⇒ Varianta revizuita a legii privind protectia de stat a partii vatamate si a martorilor ar trebui sa contina o prevedere care ar permite martorilor cetateni straini si martorilor transferati de peste hotare sa beneficieze de garantiile sale.
- ⇒ Conform Legii privind protectia de stat (sau a eventualei legi de substituire cu privire la protectia martorilor), evaluarea riscurilor trebuie efectuata atunci când se decide asupra aplicarii sau anularii masurilor din cadrul programelor de protectie a martorilor. Evaluarea trebuie facuta la cea mai devreme etapa posibila, iar apoi repetata cu regularitate. Evaluarea trebuie sa tina cont de natura pericolului, tipul infractiunii si situatia individuala a persoanei protejate, în special starea sanatatii si profilul sau psihologic. Legea de asemenea ar trebuie sa defineasca persoanele responsabile de îndeplinirea evaluarii riscurilor. Acest gen de evaluare a riscului difera de cea efectuata în cadrul MNR pentru toate victimele traficate si ar fi aplicabila doar persoanelor eligibile pentru protectia de stat, conform acestei legi. Evaluarea urmeaza a fi petrecuta în cadrul unei unitati specializate de protectie a martorilor (dupa cum s-a aratat mai sus).
- ⇒ Trebuie creat cadrul juridic pentru a asigura realizarea dreptului victimei la oferirea protectiei adecvate victimelor si victimelor-martori ale traficului (precum si obligatia corelativa a statului de a o acorda) care sunt în pericol însa care la momentul respectiv nu întrunesc cerintele prevazute de Legea privind protectia de stat (sau a eventualei noi legi cu privire la

²⁰⁹ Poate fi accesata la www.legislationonline.org

²¹⁰ Poate fi accesata la www.legislationonline.org

protectia martorilor). Acest lucru poate fi realizat în cadrul proiectului discutat în prezent al legii generic dedicate combaterii traficului de fiinte umane, în care poate fi introdus un capitol despre protectia victimelor. Respectiv, protectia trebuie acordata din momentul identificarii tuturor persoanelor traficate, victimelor care sunt în proces de a lua decizia despre colaborarea sa cu autoritatile, celor care au fost deja citate, dar înca nu au facut declaratii sau victimelor-martori ale traficului care sunt amenintate de pericol, însa nu trec pragul calificat cerut în Legea privind protectia de stat. (Acest drept si aceasta obligatie trebuie implementate prin intermediul Mecanismului National de Referire (vezi mai jos).

- ⇒ Toate masurile de protectie disponibile trebuie completate prin introducerea masurilor de asistenta financiara si sociala, acces la tratament medical, asistenta în gasirea unui loc de munca, acces la instruirea profesionala si, atât timp cât victima-martor nu are un loc de munca prin care sa-si asigure existenta, sprijin financiar pe ea/el si membrii familiei sale cu care locuiesc împreuna. Asemenea masuri trebuie finantate din contul bunurilor care sunt confiscate de la traficanti.

7.1.2.5 Legea cu privire la copiii aflati în dificultate

- ⇒ Toate institutiile care se ocupa de victimele traficului trebuie sa lobeze în Parlament adoptarea Legii cu privire la copiii aflati în dificultate care sa fie în conformitate cu standardele internationale de protectie a copiilor si protectia lor împotriva traficului. La momentul adoptarii, continutul Legii cu privire la copiii aflati în dificultate trebuie monitorizat îndeaproape de catre toate institutiile care se ocupa de combaterea traficului de persoane. Aceasta ar însemna sprijinirea si promovarea masurilor de îmbunatatire a sistemului general si reglementarea protectiei copilului.

7.1.2.6 Vize umanitare si permise temporare de sedere

- ⇒ Reglementarea unui regim juridic de eliberare a permiselor de sedere temporara si permanenta în cadrul Legii cu privire la migratiune, legii generice de combatere a traficului si alte acte normative pertinente. Permisele de sedere trebuie puse la dispozitie pentru a satisface toate dintre urmatoarele probabilitati:
- permise pentru o perioada de cel putin 3 luni pentru recuperare si reflectare, care ar fi valabile pentru toate victimele traficului
 - permise de sedere pentru persoanele care participa în procese judiciare (civile si penale) si/sau care pretind compensatii
 - permise temporare si permanente de sedere pe temeiuri umanitare (spre exemplu, pentru riscuri care ameninta integritatea sau supravietuirea personala la întoarcere în tara de origine)

- permisele trebuie sa includa accesul la toate masurile de protectie si asistenta: consultatii medicale si psihologice, consiliere juridica, protectie fizica, adapost si dreptul la munca pe durata acestor perioade.

7.1.2.7 Accesul victimei la protectia garantata de lege

⇒ Trebuie sa se aiba în vedere posibilitatea stabilirii unui drept legal de acces la protectie si asistenta pentru toate victimele traficate, iar copiilor sa le fie recunoscute anumite drepturi speciale. Acest lucru poate fi realizat în cadrul legii dedicate generic combaterii traficului.

7.1.2.8 Legea generica de combatere a traficului

⇒ Elaborarea unei legi generale de combatere a traficului poate fi folosita pentru a stabili un cadru mai puternic pentru abordarea Guvernului de reprimare a traficului, bazata pe respectarea drepturilor omului, drepturile copilului si protectia victimelor. Aceasta ar putea include si un “Mecanism National de Referire” pentru victimele aparente si cele care deja au fost recunoscute ca atare, dreptul la protectie, la eliberarea vizelor umanitare pentru victimele traficate. Suplimentar, ea ar mai putea concretiza sustinerea si finantarea de stat a activitatii Comitetului National de Coordonare întru implementarea practica a Planului National de Actiuni si, daca va fi necesar, revizuirea, ajustarea si actualizarea Planului ca atare.

7.2. Autoritatile Nationale: Politia, Judiciarul, Mecanismul National de Referire

7.2.1. Instruirea Judecatorilor si Procurorilor

⇒ Judecatorii, procurorii si colaboratorii organelor de drept trebuie, dupa necesitati, sa primeasca instruire asupra:

- Naturii, domeniului si aplicabilitatii prevederilor referitoare la infractiunile de trafic din Codul penal, inclusiv cercetarea jurisprudentei internationale.
- Procurorii trebuie sa primeasca o pregatire specializata pe marginea acumularii probelor si strategiilor de urmarire penala pe dosarele de trafic.
- Judecatorii, procurorii si reprezentantii organelor de drept, inclusiv Unitatea de Combatere a Traficului, trebuie sa primeasca cursuri de instruire privitor la drepturile si necesitatile victimelor-martori ale infractiunii în general si ale victimelor-martori ale traficului în special în cadrul procesului penal.
- Standardelor respectarii drepturilor omului.
- Nevoilor speciale ale victimelor violentei sexuale, fizice sau psihologice, precum si aspecte legate de tratamentul copiilor si egalitatea sexelor.

- Garantiilor existente în procesul penal al Republicii Moldova privind protectia victimei-martor întru aplicarea acestor garantii în practica si a tehnicilor de audiere a victimei de o maniera speciala.
- Tehnici de chestionare speciala a victimelor. În acest scop, urmeaza a fi dezvoltate recomandari pentru interviuarea speciala a victimelor, în baza recomandarilor recente ale OMS, Recomandarile de etica si siguranta ale OMS cu privire la interviuarea femeilor traficate²¹¹.

7.2.2. Planul National de Actiuni si Protectia Victimei-martor

⇒ Comitetul National trebuie sa numere, printre alte atributii, si protectia victimelor-martori. Aceasta problema ar fi cazul sa devina parte componenta a Planului National de Actiuni si unul dintre punctele incluse pe ordinea de zi a subgrupelor de lucru asupra legislatiei privind protectia si asistenta. Comitetul trebuie sa coordoneze activitatile diferitor organe de drept, organizatii neguvernamentale si internationale care activeaza în domeniul protectiei victimei-martor. În particular, Comitetul ar trebui sa urmareasca stabilirea si recunoasterea unui Mecanism National de Referire si sa-i coordoneze actiunea cu mecanismul recomandat mai sus de coordonare a protectiei martorilor. Succesul grupului de lucru al Comitetului National va depinde de definirea actiunilor concrete si trasarea unor responsabilitati clare, organizarea si stabilirea unor termeni precisi si reali.

7.2.3. Infrastructura Instantei de Judecata si a Organelor de Drept

⇒ Guvernul trebuie sa puna la dispozitia instantelor de judecata si a organelor de drept suficiente resurse umane si o infrastructura adecvata de functionare si birouri, inclusiv aparate de telefon, masini de fax, sisteme de alarma si mijloace tehnice pentru înregistrarea video a depozitiilor si pentru desfasurare a teleconferintelor. Infrastructura instantei de judecata trebuie sa fie adaptata pentru a crea o atmosfera mai loiala fata de victima. Spre exemplu, trebuie amenajate sali speciale de asteptare pentru victimele-martori care urmeaza sa dea declaratii, în scopul evitarii contactului cu inculpatul înainte de proces. Donatorii internationali, de asemenea, ar trebui sa finanteze prioritar acoperirea acestor cheltuieli.

7.2.4. Ameliorarea Aplicarii Legii

⇒ Pentru a reduce numarul audierilor victimelor-martori la cel mai jos posibil, colaboratorii organelor de drept si procurorii trebuie sa aplice cu precadere mijloace alternative de proba pentru a micsora dependentia rezultatului cercetarii si urmaririi penale de declaratia victimei-martor. Victima-martor a traficului trebuie sa aiba dreptul la solicitarea de a fi audiata de catre un colaborator de politie de acelasi sex. Pentru a asigura ca lucratorii politiei (femei sau barbati) sunt capabili sa comunice adecvat cu persoanele traficate, Ministerul Afacerilor Interne trebuie sa le puna la dispozitie translatori.

²¹¹ Organizatia Mondiala a Sanatatii, Recomandarile de etica si siguranta pentru interviuarea femeilor traficate, 2003.

- ⇒ Asa cum declaratiile martorului înregistrate video conform cerintelor art. 109 în sine nu pot fi un temei suficient pentru condamnarea inculpatului, reprezentantii politiei si a procuraturii trebuie sa stabileasca mijloace suplimentare de proba pentru a permite victimei-martor sa beneficieze de protectia prevazuta în aceasta reglementare.

7.2.5. Mecanismul national de referire pentru victimele traficului de persoane

- ⇒ Trebuie înfiintat un **sistem national de referire** din institutii de stat corespunzatoare si alti furnizori de servicii (ONG-uri) si relatiile dintre institutii si mandatul lor trebuie oficiat prin încheierea memorandumurilor de înteleger. Acest mecanism trebuie, prin intermediul unei colaborari coordonate dintre institutii, sa reuseasca coordonarea proceselor de identificare, referire si evaluare initiala a riscurilor ale suspectatei victime ale traficului din momentul depistarii sale initiale. Institutiile concrete trebuie sa aiba un mandat clar în acest proces. În cadrul acestui mecanism, trebuie asigurat cel putin urmatoarele: un cadru pentru aparentele victime, în care ele ar putea primi o consultare independenta cu privire la drepturile si posibilitatile lor din punct de vedere juridic, precum si consecintele colaborarii cu organele de drept, un azil sigur, acces la consultatii medicale si psihologice si stabilirea unei perioade de reflectie dupa identificarea initiala a banuitei victime. Urmeaza a fi elaborate prevederi speciale cu privire la identificarea copiilor pentru a asigura ca ei vor beneficia de asistenta si protectie specializata.
- ⇒ Pentru a asigura evaluarea necesitatii pe care o are victima de a fi protejata fizic, precum si acordarea protectiei, trebuie înfiintat un **sistem coerent si integrat de apreciere a riscului**. Acesta urmeaza a fi aplicat din momentul identificarii unei posibile victime traficate si dupa aceasta. El ar exista suplimentar oricaror proceduri de evaluare a riscului în cadrul aplicarii unei legi speciale care reglementeaza mecanismul de protectie a martorului (vezi mai sus). Acesta asigura acordarea de catre stat a protectiei fizice necesare indiferent de participarea victimei la procesul de cercetare penala. Premisele sale includ:
- Garantiile anonimatului, protectiei detaliilor de identitate si a confidentialitatii cazului ei.
 - Disponibilitatea câtorva nivele graduale ale protectiei fizice în functie de specificul cazului si împrejurari (pâna în momentul în care victima-martor beneficiaza de masuri de protectie a martorului în baza unui sistem specializat de protectie a martorului).
 - Statutul victimei trebuie revazut cu regularitate în timp si dupa schimbarile si circumstantele care apar. Spre exemplu, daca victima hotaraste sa furnizeze probe politiei sau sa devina martor atunci aprecierea riscului trebuie sa fie corespunzatoare.
 - În mod ideal, sistemul trebuie fixat în legi si alte acte normative, precum si regulamente pentru institutiile implicate.

- Numarul persoanelor care intra în contact cu victima si care cunosc detalii despre ea si cazul ei, trebuie sa fie cât de limitat posibil.

Pentru functionarea MNR vor fi necesare urmatoarele premise:

- ⇒ **Instructiuni speciale pentru oficialii statului de contact initial**, cum este politia, granicerii, functionarii responsabili de imigrare, lucratorii sociali, medici, etc. cu privire la modalitatea de identificare a presupusei victime a traficului si cui urmeaza a fi referite acestea. Este necesara luarea masurilor pentru facilitarea ulterioara a procesului de identificare prin întocmirea regulamentelor si/sau instructiunilor de rigoare pentru serviciile implicate (spre exemplu enumerarea seturilor de indicatori pentru politie si granicieri si transmiterea lor a coordonatelor de contact a institutiilor relevante din cadrul sistemului de referire sau a unui colaborator specializat de politie, care ar fi responsabil de referirile ulterioare).
- ⇒ **Pregatire în domeniul identificarii**. Trebuie organizata instruirea tuturor functionarilor publici pertinenti pe marginea aplicarii acestor instructiuni de identificare. Ei trebuie informati pentru ca sa înțeleaga aceste instructiuni si sa asigure ca presupusa victima este referita la institutia corespunzatoare responsabila de identificarea initiala pentru a efectua verificarea ei si pentru acordarea consultantei si asistentei necesare.
- ⇒ Se recomanda aplicarea **prezumtiei confidentialitatii** victimei-martor în toate cazurile suspectate de trafic de persoane. De la bun început, dosarul victimei trebuie întocmit fara divulgarea identitatii victimei-martor. Proceduri adecvate urmeaza a fi instituite în cadrul Ministerului Afacerilor Interne, ONG-urilor respective, în mediul lucratorilor sociali si institutiilor de sustinere a victimei pentru pastrarea identitatii reale a victimei-martor, în conditii de siguranta si securitate. De asemenea, trebuie stabilite proceduri si criterii care ar permite apararii sa solicite divulgarea identitatii victimei-martor si care ar da dreptul instantei sa decida daca este în interesul justitiei ridicarea anonimatului victimei-martor. Guvernul trebuie sa asigure pregatirea adecvata a colaboratorilor de politie, granicerilor, procurorilor si judecatorilor în domeniul pastrarii confidentialitatii victimelor-martori ai traficului.
- ⇒ **Colaboratori de politie femei**. Anvergura, natura si amplasarea geografica a politiei specializate urmeaza a fi examinate pentru a asigura ca sunt suficiente femei printre colaboratori si ca ele sa fie dispersate prin toate zonele tarii.
- ⇒ **Lucratorii sociali specializati** trebuie pregatiti si facuti disponibili pentru a acorda asistenta în cadrul procedurilor de identificare.
- ⇒ Procedurile în cadrul politiei trebuie sa asigure acordarea victimei a unei **perioade de reflectie înainte de a lua o decizie în privinta “cooperarii”**, având acces la consultatii juridice înainte de a lua o asemenea decizie.
- ⇒ **Recomandari privind crearea posibilitatii pentru victima de a-si manifesta consimtamântul informat**. Trebuie elaborate recomandari ale celor mai bune practici de

informare a victimelor de catre politie si procuratura. Informatia care trebuie transmisa victimei trebuie înscrisa în liste de verificare (utilizând Îndrumarul pentru colaboratorii Republicii Moldova privind cele mai eficiente metode de combatere a traficului de persoane). Recomandarile trebuie sa asigure ca victimele nu sunt induse în eroare de catre oricare din reprezentantii autoritatilor de stat (colaboratori de politie sau procurori) cu privire la consecintele furnizarii sau nefurnizarii informatiilor despre caz, prin prezentarea informatiilor incorecte sau a asigurarilor nefondate despre felul procedurilor penale, natura si gravitatea potentialului pericol si/sau a masurilor de protectie disponibile. Aceste recomandari trebuie apoi implementate prin incorporarea lor în cadrul unor proceduri standard de actionare din partea politiei si procuraturii.

- ⇒ **Implicarea victimei în procedura de evaluare a riscului.** Procedurile de estimare a riscului trebuie sa includa metode de lucru care ar asigura informarea deplina a victimei si înțelegerea din partea ei a naturii si gravitatii oricarui pericol, a masurilor de protectie disponibile si a conditiilor de accesare a acestor masuri. Acest lucru poate fi realizat prin prezenta victimei si/sau a avocatului ei la sedintele de evaluare a riscului pentru a-si putea crea reprezentarea proprie a starii de lucruri.
- ⇒ Stabilirea unei proceduri rapide si eficiente în cadrul Ministerului Afacerilor Externe si a consulatelor sale de peste hotare pentru verificarea identitatii **victimelor din Republica Moldova identificate peste hotare**, pentru a le permite obtinerea gratuita a documentelor de identitate si de calatorie. De asemenea, trebuie luate toate masurile necesare pentru siguranta victimei.
- ⇒ Stabilirea unei proceduri rapide si eficiente de verificarea a identitatii **victimelor straine** si obtinerea documentelor din tara lor de origine, cu luarea masurilor pentru protejarea sigurantei victimei.
- ⇒ **Evaluarea serviciilor de protectie disponibile la moment.** Trebuie sa fie efectuat un control al serviciilor de protectie si asistenta disponibile la moment, examinând: natura serviciilor, furnizorul si recipientul de servicii pentru a identifica lacunele în acordarea lor si insuficienta de finantare.
- ⇒ **Oferirea protectiei si asistentei din partea statului.** Guvernul Republicii Moldova trebuie sa-si asume un angajament formal de a oferi protectie si asistenta finantata de stat pentru toate victimele traficului de fiinte umane. Aceasta ar include garantarea accesului la un azil, îngrijire medicala, consiliere si îngrijire specializata în cazul copiilor, pentru toate victimele, inclusiv si cetatenii straini.

7.2.6. Sanctionarea functionarilor de stat

7.2.6.1 Proceduri de examinare si coduri de conduita pentru institutiile ce lucreaza cu victimele

- ⇒ Institutiile de stat si ONG-urile trebuie sa desfasoare proceduri de examinare pentru tot personalul care lucreaza cu victimele traficului (în special copii) pentru a verifica trecutul lor, inclusiv prezenta antecedentelor penale; elaborarea codurilor de conduita si practicii pentru cei care lucreaza cu victimele traficate, pentru a asigura anonimatul, confidentialitatea si pentru a preveni abuzul de putere.

7.2.6.2 Masuri disciplinare / de urmarire penala

- ⇒ Trebuie luate masuri active de cercetare, urmarire penala si/sau tragere la raspundere disciplinara a colaboratorilor care folosesc functia publica pe care o detin pentru exploatarea si abuzul ulterior al victimelor traficate. Aplicarea pedepselor disciplinare si/ sau penale fata de functionarii publici car actioneaza într-o maniera neprofesionala sau chiar penala fata de victimele traficate trebuie sa fie obligatorie.

7.2.6.3 Pedepse agravate

- ⇒ Sa se tina cont de posibilitatea instituirii unor pedepse penale agravate pentru functionarii publici implicati în traficul sau exploatarea victimelor infractiunii.

7.2.7. Consimțământ informat

7.2.7.1 Formulare tipizate de informare cu privire la proces

- ⇒ Trebuie întocmite liste de verificare usor lizibile sau informatii pe formulare tipizate cu privire la procedura penala, masurile de protectie si alte remedii legale si înmânate victimelor traficului.

7.2.7.2 Avocati specializati

- ⇒ Guvernul trebuie sa înființeze un lot de avocati specializati pentru reprezentarea în instanta de judecata a victimelor-martori. Acest lot ar putea sa includa avocati de la ONG-urile din domeniu, cum ar fi Centrul pentru Prevenirea Traficului de Femei situat în Chisinau. Toti avocatii care participa în acest lot trebuie sa primeasca o instruire în domeniul avocaturii în favoarea victimei. Daca statul asigura victima-martor a traficului cu un avocat gratuit, atunci trebuie ales un avocat din acest lot. Daca victima-martor își alege un avocat de sine statator, ea/el trebuie sa primeasca o lista cu avocati pregatiti. Acest lot de avocati specializati poate fi instituit doar pentru reprezentarea victimelor pe dosare de trafic sau alternativ pentru o gama mai larga de infractiuni violente. Pentru a asigura cea mai buna reprezentare a victimei si pentru a evita abuzul de putere, trebuie elaborate coduri deontologice pentru toti avocatii participanti în acest lot.

7.2.8. Aspectele cooperării bilaterale și internaționale

7.2.8.1 Recomandări privitoare la cooperarea juridică internațională

- ⇒ Pentru procurori și judecatori trebuie elaborate recomandări privitoare la cererile de cooperare juridică internațională pentru solicitarea extradării, transferului, comisiilor rogatorii și citării martorilor pe dosarele altor state. Aceasta trebuie să se refere la cazurile în care există posibilitatea să fi fost implicate victimele traficului pentru a asigura ca victimele traficului cetățeni străini nu sunt extradate pentru infracțiuni pentru care nu ar fi fost trase la răspundere penală conform legislației moldovenești, pentru a proteja victimele traficului cetățeni ai Republicii Moldova în privința cărora a fost transferată urmărirea penală din stat străin în Moldova sau care sunt citați în calitate de martori în instanțele de peste hotare. Procuratura trebuie să elaboreze metode sigure și confidențiale de înmânare a citațiilor sau înștiințarilor adresate victimelor.

7.2.8.2 Sensibilizarea cu privire la procedurile de cooperare juridică internațională

- ⇒ Guvernul trebuie să asigure ca toate autoritățile competente, în special Ministerul Afacerilor Interne, organele polițienesti internaționale, ONG-urile și organizațiile internaționale – SECI și OIM sunt informate despre prevederile și procedurile internaționale și naționale referitoare la asistența juridică internațională la executarea comisiilor rogatorii, înmânarea citațiilor martorului de prezentare în instanța de judecată de peste hotare, precum și în alte cazuri de asistență juridică internațională. Toate aceste proceduri trebuie să fie cunoscute de subiectele arătate mai sus. *Practica citării și transferării martorilor, precum și de prezentare în instanța de judecată cu nerespectarea acestor proceduri trebuie condamnată.*

7.2.8.3 Stabilirea relațiilor diplomatice cu statele de tranzit și destinație în vederea ameliorării cooperării juridice internaționale

- ⇒ Moldova trebuie să întreprindă măsuri pentru a încuraja statele vecine să-și îmbunătățească procedeele de identificare a victimelor traficate și să implementeze măsuri de protecție, inclusiv neincriminarea victimelor traficate. Aceasta ar putea să îmbunătățească cooperarea juridică regională și să prevină refuzul cererilor de asistență juridică.

7.2.8.4 Regularizarea statutului persoanelor din Moldova traficate peste hotare

- ⇒ Pentru a extinde protecția pentru cetățenii moldoveni aflați peste hotare, Ministerul Afacerilor Externe ar putea să facă uz de canale diplomatice pentru a asigura un tratament echivalent în țările care de regulă sunt de destinație pentru victimele din Moldova, prin convenirea asupra garantării reciproce a eliberării vizelor pentru cetățenii traficați în străinătate.

7.2.8.5 Protecția victimelor traficate în cauzele intentate peste hotare

- ⇒ Asigurați elaborarea legislației și procedurilor care ar clarifica drepturile victimelor-martori în procesul de executare a adresărilor de asistență juridică reciprocă, cum ar fi în cursul înmânării

citatiilor judecatoresti. Asigurati anonimatul, confidentialitatea si acordati o atentie înalta garantarii securitatii pe întreaga durata a procesului. Aceasta poate fi realizat prin elaborarea recomandarilor pentru procurorii si instantele de judecata care se ocupa de examinarea unor asemenea cereri, implicând doar colaboratorii specializati de politie cu pregatire corespunzatoare pentru înmânarea citatiilor si nu colaboratorii locali.

7.2.8.6 Consultarea victimei-martor despre dosarul intentat peste hotare

- ⇒ Asigurati primirea de catre victima-martor a consultatiilor juridice independente cu privire la însemnatatea citatiei de prezentare la o sedinta de judecata de peste hotare si consecintele reale a deciziei sale de a participa sau nu la ea. Întocmiti un inventar al prevederilor si facilitatilor de protectie fundamentale existente în alte state (principalele state solicitante) prin cercetarea prevederilor legale si/sau prin contactarea organizatiilor internationale si neguvernamentale cu sediul în aceste state.

7.2.9. Confiscarea bunurilor si compensarea

7.2.9.1 Confiscarea bunurilor

- ⇒ Bunurile confiscate trebuie utilizate si pentru finantarea aplicarii masurilor de protectie. Pentru a mari probabilitatea victimelor de a primi despagubiri, politia trebuie sa-si concentreze eforturile de cercetare asupra identificarii bunurilor ce apartin traficantilor, si care trebuie în consecinta fixate conform prevederilor CPP. Aceste eforturi trebuie combinate cu oferirea unitatilor competente de politie a resurselor umane suficiente a mijloacelor tehnice necesare si a cursurilor de instruire pentru cultivarea aptitudinilor de cercetare.

7.2.9.2 Compensatii acordate de stat

- ⇒ Moldova ar trebui sa înfiinteze un sistem compensativ de stat, finantate de la bugetul public, amenzile încasate sau lucrurile confiscate. Moldova de asemenea trebuie sa aiba în vedere ratificarea Conventiei Europene privind Compensarea Victimelor Infractiunilor Violente.

7.3. Avocatii / consultantii victimei si ONG-urile

7.3.1. Procedurile de examinare si codurile de conduita pentru institutiile ce lucreaza cu victimele

- ⇒ ONG-urile trebuie sa desfasoare proceduri de examinare pentru tot personalul care lucreaza cu victimele traficului, în special cu copii, si sa elaboreze coduri de conduita pentru ei, pentru a asigura anonimatul, confidentialitatea si pentru a preveni abuzul de putere. De asemeni, trebuie de elaborat coduri de conduita si sanctiuni disciplinare în cadrul contractelor de prestare a serviciilor sau memorandumurilor de înțelegere încheiate cu prestatorii de servicii (de stat sau ONG-uri).

7.3.2. Coduri de conduita pentru avocatii victimelor

- ⇒ Avocatii si consultantii victimei trebuie sa elaboreze coduri de conduita care ar include în mod explicit principiile de: confidentialitate, superioritate a intereselor victimei, evitare a conflictelor de interese cu alte persoane sau agenti (spre exemplu cu alti clienti ai avocatului sau cu procurorul). Victimele trebuie informate despre acest cod de conduita si în mod ideal ar trebui sa aiba posibilitatea înregistrării plângerii formale împotriva avocatului sau consultantului daca acesta nu respecta prevederile codului. Avocatii trebuie sa se familiarizeze cu masurile de protectie judiciare si extrajudiciare existente si sa garanteze deplina informare a victimelor despre natura lor si probabilitatea reala de aplicare si eficacitate a acestora.

7.3.3. Regimurile disciplinare ale avocatilor

- ⇒ Uniunile de avocati ar putea institui regimuri disciplinare pentru a asigura contracararea conduitei neadecvate, care ar putea sa apara în anumite cazuri.

7.3.4. Media

- ⇒ Media trebuie sa elaboreze **recomandari referitoare la tratarea informatiilor despre victimele infractiunii, în special în cazurile de trafic de persoane**. Media trebuie sa aiba obligatia de a se abtine de a da publicitatii numele, fotografiile si audierile victimei infractiunii, în afara de cazurile când exista acordul victimei, precum si de la publicarea povestirilor sau fotografiilor care sunt de natura sa provoace jena victimei sau sa se intervina într-un alt mod necorespunzator în sfera vietii sale private. Aceasta ar putea fi reglementat printr-o lege sau sa fie inclus într-un cod deontologic al reprezentantilor media.
- ⇒ Aceste reglementari ar trebui sa fie însoțite de o **instruire** adecvata a jurnalistilor. Aceste seminare trebuie sa urmareasca scopul sensibilizării lor în domeniul drepturilor victimei-martor si sa discute metodele de relatare a cazurilor examinate de catre instanta de judecata, tinând cont în acelasi timp în mod corespunzator de dreptul victimei-martor la respectul vietii private.

7.4. Organizatiile si donatorii internationali

- ⇒ Toate organizatiile si donatorii internationali si regionali trebuie sa-si îmbunatateasca nivelul de înțelegere a obligatiilor juridice internationale ale Moldovei si regimul national moldovenesc pentru a asigura ca activitatea lor anti-trafic este conforma cadrului legislativ national.
- ⇒ Organizatiile si donatorii internationali si regionali trebuie sa asigure ca toate interventiile si activitatile privitoare la victimele traficului sunt efectuate cu respectarea securitatii lor fizice, necesitatii de a beneficia de masuri de protectie speciala si de dreptul la luarea unei decizii în mod autonom si informat.

- ⇒ În special ONG-urile, SECI si OIM trebuie sa se informeze despre prevederile si procedurile internationale si nationale referitoare la asistenta juridica internationala privind executarea comisiilor rogatorii, înmânarea citatiilor martorului de prezentare în instanta de judecata de peste hotare, precum si în alte cazuri de asistenta juridica internationala. Toate aceste proceduri trebuie sa fie cunoscute de subiectele aratate mai sus. *Practica citarii si transferarii martorilor, precum si de prezentare în instanta de judecata cu nerespectarea acestor proceduri trebuie condamnata.*
- ⇒ Donatorii internationali trebuie sa-si canalizeze mijloacele de finantare astfel încât sa permita statului de a face fata cerintelor tehnice si materiale de protectie a victimei-martor, dupa cum a fost aratat mai sus.

8. Izvoare

8.1. Legislatia nationala

Denumirea actului normativ	Data adoptarii legii	Nr. si data publicarii în Monitorul Oficial	Data ultimelor modificarilor
Constitutia Republicii Moldova	29 iulie 1994	Nr.1 din 12.08.1994	21 noiembrie 2002
Codul penal al Republicii Moldova	24 martie 1961	Vestile RSSM, 1961, nr.10, art.41	18 aprilie 2002
Codul penal al Republicii Moldova, Legea Nr.985-XV	18 aprilie 2002	Nr.128-129/1012 din 13.09.2002	31 iulie 2003
Codul de procedura penala al Republicii Moldova, Legea Nr.122-XV	14 martie 2003	Nr.104-110/447 din 07.06.2003	29 mai 2003
Codul civil al Republicii Moldova, Legea Nr.1107-XV	6 iunie 2002	Nr.82-86/661 din 22.06.2002	29 mai 2003
Legea privind protectia de stat a partii vatamate, a martorilor si a altor persoane care acorda ajutor în procesul penal, Nr.1458-XIII	28 ianuarie 1998	Nr.26-27/169 din 26.03.1998	29 mai 2003
Legea privind asigurarea de stat obligatorie a persoanelor supuse masurilor protectiei de stat	proiect	-	-
Legea cu privire la statutul refugiatilor, Nr.1286-XV	25 iulie 2002	Nr.126-127/1003 din 12.09.2002	29 mai 2003
Legea cu privire la Migratiune, Nr.1518-XV	6 decembrie 2002	Nr.1-2/2 din 15.01.2003	-
Codul Republicii Moldova cu privire la contraveniile administrative	29 martie 1985	Vestile RSSM, 1985, nr.3, art.47	30 octombrie 2003

Denumirea actului normativ	Data adoptarii legii	Nr. si data publicarii în Monitorul Oficial	Data ultimelor modificarilor
Legea privind activitatea operativa de investigatii Nr.45-XIII	12 aprilie 1994	Nr.5/133 din 30.05.1994	7 noiembrie 2002
Legea privind drepturile copilului, Nr.338-XIII	15 decembrie 1994	Nr.13/127 din 02.03.1995	19 aprilie 2002
Proiectul Legii cu privire la copilul aflat în dificultate	proiect	-	-
Proiectul Legii cu privire la adoptarea unor modificari	proiect	-	-
Legea privind modul de încheiere, aplicare, ratificare si denuntare a tratatelor, conventiilor si acordurilor internationale, Nr.1137-XII (abrogata la 2 martie 2000)	4 august 1992	Nr.8/197 din 30.08.1992	18 martie 1993
Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea componentei nominale a Comitetului national pentru combaterea traficului de fiinte umane si Planului National de actiuni pentru combaterea traficului de fiinte umane, Nr.1219	9 noiembrie 2001	Nr.136-138/1274 din 15.11.2001	9 septembrie 2003

8.2. Standardele internationale

NATIUNILE UNITE²¹²

Documente cu forta juridica obligatorie	Data ratificarii (r) sau semnarii (s) de catre Moldova
Conventia privind sclavia, adoptata la 25 septembrie 1926, în vigoare de la 9 martie 1927.	<u>Nu este semnat</u>
Conventia OIM Nr.29 cu privire la munca fortata sau obligatorie, adoptata la 28 iunie 1930, în vigoare de la 1 mai 1932.	<u>23 martie 2000</u>
Declaratia Universala a Drepturilor Omului (DUDO), AG NU Res 217A (III), 10 decembrie 1948 ²¹³ .	
Conventia privind statutul refugiatilor, adoptata la 28 iulie 1951, în vigoare de la 22 aprilie 1954.	<u>31 ianuarie 2002</u>
Conventia suplimentara cu privire la abolirea sclaviei, traficului cu sclavi si a institutiilor si practicilor analoge sclaviei, adoptata la 7 septembrie 1956, în vigoare de la 30 aprilie 1957.	<u>Nu este semnat</u>
Conventia OIM Nr.105 privind abolirea muncii fortate, adoptata la 25 iunie 1957, în vigoare de la 17 ianuarie 1959.	
Pactul international cu privire la drepturile civile si politice (PIDCP), adoptata de AG NU Res 2200A (XXI) la 16 decembrie 1966, în vigoare de la 23 martie 1976	<u>26 aprilie 1993</u>
Pactul international cu privire la drepturile economice, sociale si culturale (PIDESC), adoptata de AG NU Res 2200A (XXI) la 16 decembrie 1966, în vigoare de la 3 ianuarie 1976.	<u>26 aprilie 1993</u>
Conventie asupra eliminarii tuturor formelor de discriminare fata de femei (CEFD), adoptata de AG NU Res 34/180 la 18 decembrie 1978, în vigoare de la 3 septembrie 1981.	<u>31 iulie 1994</u>
Conventie cu privire la drepturile copilului (CDC), adoptata de AG NU Res 44/25 la 20 noiembrie 1989, în vigoare de la 2 septembrie 1990.	<u>25 februarie 1993</u>
Conventia OIM Nr.182 privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor si actiunea imediata în vederea eliminarii lor, adoptata la 17 Iunie 1996, în vigoare de la 19 noiembrie 2000	<u>14 iunie 2002</u>
Protocolul Optional la CDC cu privire la vânzarea copiilor, prostituarea si pornografia infantila, adoptata de AG NU Res 54/263 la 25 mai 2000, în vigoare de la 18 ianuarie 2002	<u>Semnata la 8 februarie 2002</u>
Conventia împotriva criminalitatii organizate transnationale, adoptata de AG NU Res A/55/383 la 2 noiembrie 2000	<u>14 decembrie 2000</u>

²¹² Textele acestor documente pot fi accesate la <http://www.unhchr.ch/html/intlinst.htm#status> si http://www.unodc.org/unodc/en/crime_cicp_convention.html#final

²¹³ Desi DUDO nu este un instrument juridic cu forta obligatorie, ea a capatat statutul de cutuma internationala, fiind astfel obligatorie pentru toate Statele Membre la ONU.

Protocolul privind prevenirea, reprimarea si pedepsirea traficului de persoane, în special de femei si copii, aditional la Conventia Natiunilor Unite împotriva criminalitatii transnationale organizate, adoptata de AG NU Res A/55/383 la 2 noiembrie 2000 (<i>va intra în vigoare la 25 decembrie 2003</i>)	<u>14 decembrie 2000</u>
Protocolul împotriva contrabandei de migranti pe cale terestra, a aerului si pe mare aditional la Conventia Natiunilor Unite împotriva criminalitatii transnationale organizate, adoptata de AG NU Res A/55/383 la 2 noiembrie 2000 (<i>va intra în vigoare la 28 ianuarie 2003</i>)	<u>14 decembrie 2000</u>
Documente cu forta politica obligatorie	
Declaratia privind principiile de baza referitoare la justitia pentru victimele infractiunilor si abuzurilor de putere, adoptata de AG NU Res 40/34 la 29 noiembrie 1985	
Declaratia cu privire la eliminarea violentei împotriva femeilor (DEVIF), adoptata de AG NU Res 48/104 la 20 decembrie 1993	
Alte recomandari pertinente	
ICNUDO Principii si linii directoare recomandate cu privire la drepturile omului si traficul uman, E/2002/68/Add.1, adoptate la 20 mai 2002	
UNICEF Recomandari pentru protectia drepturilor copiilor victime ale traficului în Europa de sud-est, adoptate în mai 2003	

CONSILIUL EUROPEI²¹⁴

Documente cu forta juridica obligatorie	Data ratificarii (r) sau semnarii (s) de catre Moldova
Conventia europeana pentru protectia drepturilor omului si libertatilor fundamentale (CEDO), ETS Nr.5, 4 noiembrie 1950	12 septembrie 1997
Conventia europeana cu privire la extradare, ETS Nr.24, 13 decembrie 1957	31 decembrie 1997
Protocol aditional la Conventia europeana cu privire la extradare, ETS. Nr.086, 15 octombrie 1975	25 septembrie 2001
Al doilea Protocol aditional la Conventia europeana cu privire la extradare, ETS Nr.98, 17 martie 1978.	25 septembrie 2001
Conventia europeana cu privire la compensarea victimelor infractiunilor violente, ETS Nr.116, 24 noiembrie 1983.	Nu a fost semnata
Conventia europeana cu privire la asistenta juridica reciproca în materie penala, ETS Nr.030, 20 iunie 1959.	5 mai 1998
Primul Protocol aditional la Conventia europeana cu privire la asistenta juridica reciproca în materie penala, ETS Nr.99, 17 martie 1978	25 Sept 2001
Al doilea Protocol aditional la Conventia europeana cu privire la asistenta juridica reciproca în materie penala, ETS Nr.182 , 8 martie 2001	Nu a fost semnata
Conventia europeana cu privirea la transferul procedurii în materie penala, ETS Nr.73, 15 mai 1972	27 iunie 2001
Documente cu forta politica obligatorie	

²¹⁴ Textele acestor documente pot fi accesate la <http://conventions.coe.int/treaty/EN/Menuprincipal.htm> si <https://wcm.coe.int/rsi/cm/index.jsp>.

Recomandarea Comitetului de Ministri R (85) 11 catre Statele Membre referitoare la pozitia victimei în cadrul dreptului si procedurii penale, din 28 iunie 1985.
Recomandarea Comitetului de Ministri R (87) 21 catre Statele Membre referitoare la asistenta victimelor si prevenirea victimizarii din 17 septembrie 1987.
Recomandarea Comitetului de Ministri R (97) 13 catre Statele Membre cu privire la intimidarea martorilor si drepturile apararii, din 10 septembrie 1997.
Recomandarea Comitetului de Ministri R (2000) 11 catre Statele Membre referitoare la contracararea traficului de fiinte umane în scopul exploatarei sexuale, din 19 mai 2000
Recomandarea Comitetului de Ministri R (2001) 11 catre Statele Membre cu privire la principiile calauzitoare în lupta împotriva crimei organizate, din 19 septembrie 2001
Opinia Nr.188(1995) asupra aplicarii Republicii Moldova la calitatea de membru a Consiliului Europei adoptata de Asamblee la 27 iunie 1995.

ORGANIZATIA PENTRU SECURITATE SI COOPERARE ÎN EUROPA (OSCE)²¹⁵

Documente cu forta politica obligatorie
Decizia Consiliului Ministerial de la Viena Nr.1 cu privire la sporirea eforturilor OSCE în combaterea traficului de fiinte umane, din noiembrie 2000.
Decizia Consiliului Ministerial de la Bucuresti Nr.6, din 4 decembrie 2001
Decizia Consiliului Permanent Nr.426 cu privire la traficul de fiinte umane, din 12 iulie 2001
Decizia Consiliului Ministerial de la Porto, cu privire la traficul de fiinte umane, din 7 decembrie 2002
Decizia Consiliului Permanent Nr. 557, Planul de Actiuni de combatere a traficului de fiinte umane, PC.DEC/557/, din 24 iulie 2003
Alte recomandari pertinente
Recomandarile OSCE de combatere a traficului
OSCE/BIDDO: Îndrumar de Referinta pentru Revizuirea Legislatiei în domeniul Combaterii Traficului de persoane, cu accent pe Europa de Sud Est, 2001
OSCE/BIDDO: Mecanismul national de Referire. Alaturarea la eforturile de protectie a drepturilor persoanelor traficate. Manual practic. Urmeaza a fi publicat.

²¹⁵ Aceste texte pot fi accesate la <http://www.osce.org/odihr/democratization/antitrafficking/>.

GRUPUL DE ACTIUNI PENTRU COMBATEREA TRAFICULUI DE FIINTE UMANE AL PACTULUI DE STABILITATE PENTRU EUROPA DE SUD-EST²¹⁶

Documente cu forta politica obligatorie
Declaratia de Combatere a traficului al Pactului de Stabilitate în Europa de Sud-Est, Palermo, 13 decembrie 2000
Declaratia privind angajamentele asupra mecanismului de schimb al informatiilor cu privire la traficul de fiinte umane în Europa de Sud-Est, Zagreb, 27 noiembrie 2001
Declaratia privind angajamentele de eliberare a permiselor temporare de sedere al Pactului de Stabilitate, Tirana, Albania, 12 decembrie 2002.
Proiectul de Declaratie privind angajamentele de protectie a victimei-martor si combaterii traficului de copii, urmeaza a fi semnat în Sofia la 10 decembrie 2003.
Alte recomandari pertinente
Documentul final al întrunirii Grupului de Lucru asupra „protectiei victimei/martor”, Portoroz, Slovenia, 26-27 martie 2003, “Masuri speciale de protectie pentru victimele traficului care actioneaza în calitate de martori”

²¹⁶ Textele acestor documente pot fi accesate la <http://www.osce.org/attf/>.

8.3. Surse de referinta

ABA CEELI, Indexul Reformei Judiciare în Moldova, noiembrie 2002

ONG de Combatere Internationala a Sclaviei, Traficul uman, drepturile omului: redefinirea protectiei victimei, 2002

Holdgaard, Marianne, Dreptul la audierea martorului – Jurisprudenta Curtii Europene pentru Drepturile Omului, în: Jurnal Nordic de Drept International, Vol. 71/2002, 83-106

Holmes, Paul, Îndrumar pentru colaboratorii Republicii Moldova privind cele mai eficiente metode de combatere a traficului de persoane, OIM, 2003

Matscher, Franz, Bemerkungen zur extraterritorialen oder indirekten Wirkung der EMRK, in: *Andreas Donatsch/Marc Forster/Christian Schwarzenegger* (eds) Strafrecht, Strafprozessrecht und Menschenrechte, Festschrift für Stefan Trechsel, 2002, începând cu pag.28.

Mole, N. & *Harby*, C. Dreptul la un proces echitabil, Manual pentru drepturile omului, nr.3, Consiliul Europei 2001.

Nowak, Manfred, Introducere în Regimul International de Protectie a Drepturilor Omului, Leiden 2003

OSCE/BIDDO Îndrumar de referinta pentru revizuirea legislatiei în domeniul combaterii traficului de persoane, cu accent pe Europa de sud-est, 2001

Programul PACO al Diviziunii Infractiuni Economice, Departamentul pentru Afaceri Juridice, Consiliul Europei, Manual de cooperare judiciara împotriva coruptiei si crimei organizate în Europa de Sud-Est, (22/9/03 actualizat si revazut), TP 27 rev & 31, 2003

Oficiul Natiunilor Unite pentru controlul drogurilor si prevenirea infractionalitatii /Centrul pentru Prevenirea Infractiunilor Internationale, Ghid pentru functionarii responsabili de elaborarea strategiilor pentru implementarea declaratiei ONU privind principiile de baza referitoare la justitia pentru victimele infractiunilor si abuzurilor de putere, New York 1999

UNICEF/ICNUDO/OSCE BIDDO, Raport cu privire la Traficul de Fiinte Umane în Europa de Sud-Est, iunie 2002. Disponibil la www.osce.org/odihr/documents/at_traffse.php3

Organizatia Mondiala a Sanatatii, Recomandari etice si de siguranta pentru audierea femeilor traficate 2003

9. Anexe

9.1. Textul articolelor 165 si 206 Cod penal al Republicii Moldova

(Adoptat la 18 aprilie 2002, data intrarii în vigoare 12 iunie 2003)

Articolul 165. Traficul de fiinte umane

(1) Recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea unei persoane în scop de exploatare sexuală comercială sau necomercială, prin munca sau servicii forțate, în sclavie sau în condiții similare sclaviei, de folosire în conflicte armate sau în activități criminale, de prelevare a organelor sau tesuturilor pentru transplantare, săvârșita prin:

- a) amenințare cu aplicarea sau aplicarea violentei fizice sau psihice nepericuloase pentru viața și sănătatea persoanei, inclusiv prin rapire, prin confiscare a documentelor și prin servitute, în scopul înotarcerii unei datorii a carei marime nu este stabilită în mod rezonabil;
- b) înșelaciune;
- c) abuz de poziție de vulnerabilitate sau abuz de putere, dare sau primire a unor plăți sau beneficii pentru a obține consimțământul unei persoane care detine controlul asupra unei alte persoane,

se pedepsește cu închisoare de la 7 la 15 ani.

(2) Aceleași acțiuni săvârșite:

- a) repetat;
- b) asupra a două sau mai multor persoane;
- c) asupra unei femei gravide;
- d) de două sau mai multe persoane;
- e) cu aplicarea violentei periculoase pentru viața, sănătatea fizică sau psihică a persoanei;
- f) prin folosirea torturii, a tratamentelor inumane sau degradante pentru a asigura subordonarea persoanei ori prin folosirea violului, dependenței fizice, a armei, a amenințării cu divulgarea informațiilor confidențiale familiei victimei sau altor persoane, precum și a altor mijloace,

se pedepsesc cu închisoare de la 10 la 20 de ani.

(3) Acțiunile prevăzute la alin.(1) sau (2):

- a) săvârșite de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală;

- b) soldate cu vatamarea grava a integritatii corporale sau cu o boala psihica a persoanei, sau cu decesul acesteia,

se pedepsesc cu închisoare de la 15 la 25 de ani sau cu detentiune pe viata.

- (4) Victima traficului de fiinte umane este absolvita de raspundere penala pentru infractiunile savârsite de ea în legatura cu aceasta calitate procesuala daca a acceptat colaborarea cu organul de urmarire penala în cauza data.

[Art.165 completat prin Legea nr.211-XV din 29.05.03, în vigoare 12.06.03]

Articolul 206. Traficul de copii

- (1) Recrutarea, transportarea, transferul, adapostirea sau primirea unui copil, precum si darea sau primirea unor plati ori beneficii pentru obtinerea consimtamântului unei persoane care detine controlul asupra copilului, în scopul:

- a) exploatarei sexuale, comerciale si necomerciale, în prostitutie sau în industria pornografica;
- b) exploatarei prin munca sau servicii fortate;
- c) exploatarei în sclavie sau în conditii similare sclaviei, inclusiv în cazul adoptiei ilegale;
- d) folosirii în conflicte armate;
- e) folosirii în activitate criminala;
- f) prelevarii organelor sau tesuturilor pentru transplantare;
- g) abandonarii în strainatate,

se pedepseste cu închisoare de la 10 la 15 ani.

- (2) Aceleasi actiuni însoțite:

- a) de aplicare a violentei fizice sau psihice asupra copilului;
- b) de abuz sexual asupra copilului, de exploatare sexuala comerciala si necomerciala a acestuia;
- c) de aplicare a torturii, a tratamentelor inumane sau degradante pentru a asigura subordonarea copilului ori însoțite de viol, de profitare de dependenta fizica a copilului, de folosire a armei, de amenintare cu divulgarea informatiilor confidentiale familiei copilului sau altor persoane;
- d) de exploatare în sclavie sau în conditii similare sclaviei;
- e) de folosire a copilului în conflicte armate;

f) de prelevare a organelor sau tesuturilor pentru transplantare

se pedepsesc cu închisoare de la 15 la 20 de ani.

(3) Actiunile prevazute la alin.(1) sau (2):

a) savârsite repetat;

b) savârsite asupra a doi sau mai multor copii;

c) savârsite de un grup criminal organizat sau de o organizatie criminala;

d) soldate cu vatamarea grava a integritatii corporale sau cu o boala psihica a copilului ori cu decesul acestuia,

se pedepsesc cu închisoare de la 20 la 25 de ani sau cu detentiune pe viata.

(4) Victima traficului de copii este absolvita de raspundere penala pentru infractiunile savârsite de ea în legatura cu aceasta calitate procesuala daca a acceptat colaborarea cu organul de urmarire penala în cauza data.

[Art.206 completat prin Legea nr.211-XV din 29.05.03, în vigoare 12.06.03]